

15. SYYSKUUTA 2015

VALTION STRATEGINEN KULTTUURIHISTORIALLINEN KIINTEISTÖVARALLISUUS

ANALYYSI ARVOTTAMISESTA JA VALINNOISTA

MIKKO HÄRÖ, MINNA RYYPÖ
MUSEOVIRASTO

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

Sisällys

JOHDANTO	3
1 VALTION KIIINTEISTÖOMAISUUS	4
1.1 VALTION KIIINTEISTÖOMAISUUS, SEN HOITO JA LUOVUTTAMINEN	4
1.2 VALTIOYHTIÖT	6
1.3 VALTION RAKENNUSKANTA.....	7
1.4 VALTION SUOJELULUETTELOINTI	10
1.5 VALTION KULTTUURIHISTORIALLISTA ARVOKKAAN KIIINTEISTÖVARALLISUUDEN OMISTUKSEN JA HALLINNOINNIN JÄRJESTÄMISTÄ SELVITTÄNYT TYÖRYHMÄ.....	13
2 VALTION RAKENNUSPERINNÖN LUETTELOINTI JA SUOJELU RUOTSISSA JA NORJASSA.....	17
2.1 NORJA	17
2.2 RUOTSI	19
3 SENAATTI-KIIINTEISTÖT.....	23
3.1 YLEISTÄ	23
3.2 SENAATTI-KIIINTEISTÖJEN RAKENNUSKANTA JA SEN ARVIOINTI	23
3.3 SENAATTI-KIIINTEISTÖJEN ARVOKIIINTEISTÖJEN STRATEGIA	27
3.4 SENAATTI-KIIINTEISTÖJEN ARVOKIIINTEISTÖJEN TURVAAMINEN SEN TOIMINNASSA.....	31
4 YLIOPISTOISTOJEN KIIINTEISTÖT JA KIIINTEISTÖYHTIÖT	31
5 METSÄHALLITUS	33
5.1 YLEISTÄ	33
5.2 METSÄHALLITUKSEN KIIINTEISTÖVARALLISUUDEN KULTTUURIHISTORIALLINEN ARVIOINTI	33
5.3 METSÄHALLITUKSEN OMAT KEHITTÄMISEHDOTUKSET; ARVIOINTIA	36
6 LIIKENNEVIRASTO	36
6.1 YLEISTÄ	36
6.2 LIIKENNEVIRASTON PERINNEKOhteet	37
6.3 MUSEOTIET.....	38
6.4 MUSEOSILLAT.....	39
6.5 MERENKULUhallinnon kohteet; MUSEOVIRASTON INVENTOINTI	41
6.6 LIIKENNEVIRASTON RAUTATIEASEMAT.....	42
6.7 KANAVAT.....	43
6.8 SISÄVESIKOhteiden (KANAVILLA OLEVIA RAKENNUSTEN) ALUSTAVA ARVIOINTI; MUSEOVIRASTO	44
6.9 LIIKENNEVIRASTON OMAT KEHITTÄMISEHDOTUKSET	47
7 MUSEOVIRASTON AIEMMAT KOhteet	48

7.1	TAUSTA; KOHTEIDEN KERTYMINEN	48
7.2	KOHTEIDEN ARVIOINTI 2012- 2013 JA JOHTOPÄÄTÖKSET	49
8	MUITA ARVIOINTIPROSESSEJA	50
8.1	SALPALINJA	50
8.2	ARVIOINTIA	55
9	MUINAISJÄÄNNÖKSET	56
10	EHDOTUKSET	58
10.1	VALTION KIINTEISTÖVARALLISUUDEN KULTTUURIHISTORIALLISEN ARVIOINNIN KEHITTÄMINEN	58
10.2	TIEDONHALLINTA	58
10.3	YHTEISTYÖ JA KANSAINVÄLINEN VERTAILU	59
10.4	MUUTA HARKITTAVAA.....	59
	KESKEISET LÄHTEET.....	60
	LIITEAINEISTOT	

Johdanto

Ympäristöministeriö ja Museovirasto sopivat 2014 selvityksestä, jossa analysoidaan miten valtion kulttuurihistoriallista kiinteistöomaisuutta on arvioitu (arvotettu) sekä miten tätä toimintaa tulisi kehittää. Ensimmäinen aloite selvityksen laatimiseen tuli Metsähallituksen erikoissuunnittelija Anu Vauramolta. Ympäristöministeriön tilaama selvitys on rahoitettu ministeriön T&K –rahoituksella.

Valtion kiinteistöomaisuus on pysyvässä muutoksessa. Kiinteistöjen hallintaa on keskitetty, niitä siirretään haltijatahojen kesken ja kohteista luovutaan. Kiinteistöjä jyvitetään strategisiin ja ei-strategisiin, jälkimmäisistä luovutaan. Muutosten pysyvyys koskee myös kulttuurihistoriallisesti merkittäviä alueita ja kohteita. Niiden määrä ja hallintasuhteet eivät ole vakioita. Arvottamista, siihen perustuvia valintoja sekä konkreettisia suojelulinjauksia ja niiden toteuttamista on jatkettava ja vahvistettava.

Tässä selvityksessä on analysoitu keskeiset tähänastiset arviointi- ja valintaprosessit sekä tarkasteltu niiden hallinnollista, juridista ja toiminnallista taustaa tai kehystä. Lisäksi on tehty tiivis katsaus Ruotsin ja Norjan vastaaviin prosesseihin.

Valtion rakennus- ja kulttuuriperintöä on luonnehdittu käytettävissä olevan, osin puutteellisen rekisteriaineiston pohjalta. Selvityksessä ei ole ryhdytty perusteellisempaan valtion rakennuttajahistorian tai valtion toimintojen vaiheiden kuvaamiseen. Luonnehinnalla on pyritty hahmottamaan, mikä on valtion merkitys kulttuurihistoriallisten kiinteistöjen omistajana, miltä eri kiinteistönhaltijoiden strategiseksi arvioitu kohdejoukko näyttää sekä mikä on strategisina tai tärkeinä pidettyjen kohteiden suhde valtion tuottamaan ja hallinnoimaan kulttuuriperintöön kokonaisuutena.

Alkuaan oli ajatuksena myös selvittää suojelun käytännön toteutuminen valtiolla säilyvissä ja valtiolta siirtyneissä kohteissa. Tästä on luovuttu, pääosin siksi, että tämä edellyttäisi kattavampaa työskentelyä ja kiinteistönhaltijoiden tiivistä yhteistyötä yhteisessä hankkeessa tai verkostomaisessa toimintamallissa. Tätä asiaa koskevia ehdotuksia on selvityksen johtopäätöksissä. Samasta syystä on luovuttu asetuksella suojeltujen kohteiden tilan analysoinnista.

Raportin loppuun on koottu joukko ehdotuksia valtion kiinteistöpolitiikan, erityisesti sen kiinteistökannan, kulttuurihistoriallisen arvioinnin kehittämiseksi.

Selvityksen ovat laatineet Mikko Härö ja Minna Ryyppö, joista Härö on vastuussa raportin kokonaisuudesta. Ryyppö on vastannut eri tahoilta saadun rekisteriaineiston analysoinnista sekä tulosten graafisesta esittelystä. Työn tukena erityisesti raportin osalta on ollut assistentti Sasha Nenonen

1 VALTION KIINTEISTÖOMAISUUS

1.1 Valtion kiinteistöomaisuus, sen hoito ja luovuttaminen

Valtiolla on erittäin paljon maa- ja rakennusomaisuutta, tiestöä ja muita rakenteita. Valtion Tilinpäätöksessä 2013 omistus liikelaitoksissa, valtion yhtiöissä ja muissa yhtiöissä oli noin 56 mrd. euroa.

Valtion kiinteistövarallisuutta ovat a) valtion omistamat kiinteistöt, rekisteriyksiköt ja maa- ja vesialueet sekä osuudet niihin (maaomaisuus); b) valtion tai toisen maalla sijaitsevat valtion omistamat rakennukset ja osuudet niihin; c) valtion omistamat asunto-osakeyhtiöiden osakkeet ja osakkeet yhtiöissä, joiden tarkoituksena on kiinteän omaisuuden omistaminen tai hallinta; sekä d) valtiolle kuuluvat erityiset oikeudet eli käyttö-, rasite jne. oikeudet. Tässä selvityksessä relevantteja ovat ryhmät a) ja b), osin myös ryhmä c).

Valtiolla oli 2013 omistuksessaan/hallinnassaan toimitiloja 6,4 milj. m², toimistotilaa tästä oli kolmasosa. Muut tilat olivat toiminta- tai erityistiloja, kuten oikeuslaitoksen istuntosaleja, vankiloita, museoiden näyttelytiloja, tullin tarkastustiloja ja tutkimuslaitosten laboratorioita. Puolustusvoimien käytössä Oli lähes puolet kokonaisneliömäärästä.

Valtion kiinteistöt liittyvät ensi sijassa välttämättömien yhteiskunta-, elinkeino- ja kansalaispalvelujen tuottamiseen. Vaikka valtion toimitiloista vain kolmannes on toimistoja, suurin osa henkilöstöstä tekee kokonaan tai osittain toimisto- tai siihen rinnastuvaa työtä. Muita työnteon ympäristöjä ovat käyttösidonnaiset toiminnan tilat, kuten laboratoriot, museoiden näyttelytilat, puolustusvoimien varikot ja varastot sekä poliisin tilat. Nämä ovat jääneet suojelussa selvästi katveeseen.

Kiinteistötoimen tehostamiseksi kiinteistövarallisuutta on vuodesta 1998 alkaen keskitetty ja yhä keskitetään erityisesti Senaatti-kiinteistöjen ja Metsähallituksen, jossain määrin myös Liikenneviraston, hallintaan. Muutamalla toimijalla on toimintansa luonteen vuoksi oikeus pitää hallinnassaan kiinteistöjä. Näitä ovat Tasavallan presidentin kanslia, eduskunta, Suomenlinnan hoitokunta sekä ulkoministeriö.

Samaan joukkoon lienee luettava myös eduskunnan ohjauksessa olevat Suomen Pankki ja Kansaneläkelaitos. Niiden kiinteistökantaa ei kuitenkaan ole arvioitu kulttuurihistoriallisten arvojen näkökulmasta. Suomen Pankin

rakennustoiminta näkyy silti lukuisissa kaupungeissamme. Se on arkkitehtonisesti korkeatasoista ja rakennuksilla on arkkitehtuurityylien muutoksistakin huolimatta oma tunnusomainen identiteettinsä, selkeä arkkitehtuuritraditio nimikkoarkkitehteineen. Useimmat rakennukset ovat jääneet pois alkuperäisestä käytöstä ja myös Suomen Pankin omistuksesta.

Kansaneläkelaitos toimii noin 200 pisteessä maan eri puolilla. Pääosa 250 000 m² tiloista on KELAN omistuksessa. Tärkeimmät toimitilat ovat Helsingissä, Jyväskylässä, Kuopiossa, Lahdessa, Oulussa, Seinäjoella ja Turussa. Tunnetuin on Alvar Aallon suunnittelema pääkonttori (1956), ja joukossa on erityisesti 1970- 90- lukujen toimistorakennuksia.

Valtion tie-, rautatie-, ja muut liikennealueet kuuluvat lähinnä liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalle ja Liikenneviraston toimialaan. Lentokentät ovat kuitenkin pääosin yhtiömuotoisen Finavian omistuksessa.

Kiinteistöjen omistajat ja haltijat vastaavat taseensa omaisuuden hallinnasta ja hoidosta. Valtion omistajapolitiikkaa on linjattu valtion kiinteistöstrategioissa. Omaisuuden kehittämisestä ja myymisestä vastaavat liikelaitoksina toimivat Senaatti-kiinteistöt sekä Metsähallitus, joka on maa- ja metsätalousministeriön alainen liikelaitos. Valtion toimitilastrategian mukaan työympäristöjä parannetaan peruskorjausten ja muutostöiden yhteydessä tukemaan tuloksellista toimintaa ja kustannustehokkuutta. Tilaratkaisuissa varmistetaan valtion kokonaisuus ja yhteiskuntavastuullisuus.

Toimitilojen hankintaa ohjaa myös valtioneuvoston asetus valtion kiinteistövarallisuuden hankinnasta, hallinnasta ja hoitamisesta.

Vain kiinteän omaisuuden luovutus on säädelty yksityiskohtaisesti. Perustuslain 92 §:n 2 momentin mukaan kiinteää omaisuutta voidaan luovuttaa eduskunnan suostumuksella tai erikseen lailla säätäen. Laki oikeudesta luovuttaa valtion kiinteistövarallisuutta (973/2002, ns. luovutuslaki) koskee valtion virastoja, laitoksia ja ministeriöitä, tasavallan presidentin kansliaa, talousarvion ulkopuolisia rahastoja sekä valtion liikelaitoksia. Sen soveltamisen ulkopuolelle on rajattu eduskunta ja sen toimielimet sekä eduskunnan alaiset ja sen yhteydessä toimivat virastot ja laitokset, Suomen Pankki ja Kansaneläkelaitos.

Myytävä omaisuus on valtion vapautuvaa omaisuutta. Luovutuslain mukaan ennen luovuttamista on hankittava ympäristöministeriön lausunto, jos kohteilla saattaa olla huomattava merkitys kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelun tai luonnonsuojelun kannalta. Opetus- ja kulttuuriministeriön lausuntoa tarvitaan, jos kohteilla saattaa olla huomattava merkitys kiinteiden muinaisjäännösten rauhoittamisen kannalta. Ministeriöt pyytävät lausuntonsa tueksi Museoviraston näkemyksen. Hinnan ohella luovutuksissa voidaan painottaa muitakin seikkoja, kuten ostajan kykyä ja sitoutuneisuutta hoitaa ja ylläpitää omaisuutta jatkossa.

Ulkoasiainministeriö on vuodesta 1995 hallinnoinut valtion ulkomailla olevaa, suurlähetystöjen käytössä oleva kiinteistöomaisuutta. Edustustoja on tällä hetkellä 93, 75 eri maassa. Kiinteistöjen ikä vaihtelee ja. vanhin, Tukholman suurlähettilään virka-asunto, rakennettiin 1772- 1774, Lontoon suurlähetystö 1830 ja Kööpenhaminan suurlähetystö 1896. Viime vuosisadan alkukymmeniltä ovat Haagin (1900), Algerin (1905), Kööpenhaminan (1918), Oslon (1917) ja Rooman (1927) suurlähettiläiden virka-asunnot.

Kiinteistöt on hankittu valtiolle pääosin Rakennushallituksen aikana. Varhaisin hankinta lienee vuonna 1937 käyttöön otettu Oslon suurlähetystö. Määrä lisääntyi 1960- 1990-luvuilla 42 kiinteistöllä. Ulkoministeriön kaudella on hankittu kolme virka-asuntoa sekä rakennutettu viisi suurlähetystöä; Tukholman 2001, Canberran 2002, Berliinin pohjoismainen suurlähetystö 2000, Pietarin konsulaatti 2004 sekä Vilnan suurlähetystö yhdessä Norjan kanssa 2009. Valtio omistaa myös 28 kansliatilaa, 49 virka-asuntoa sekä muita rakennuksia, huoltorakennuksia ja henkilökunnan asuntoja. Joissakin maissa kaikki suurlähetystön käytössä olevat tilat sijaitsevat samalla tontilla.

Ulkoministeriön kiinteistöjä ei ole arvioitu kulttuuriperintönäkökulmasta. Joukossa on arkkitehtuurikilpailuihin perustuvia ja tunnettujen suomalaisarkkitehtien suunnittelemaa kohteita, osa – kuten Tukholman virka-asunto - on suojeltu tai varjeltu paikallisin toimenpitein.

1.2 Valtioyhtiöt

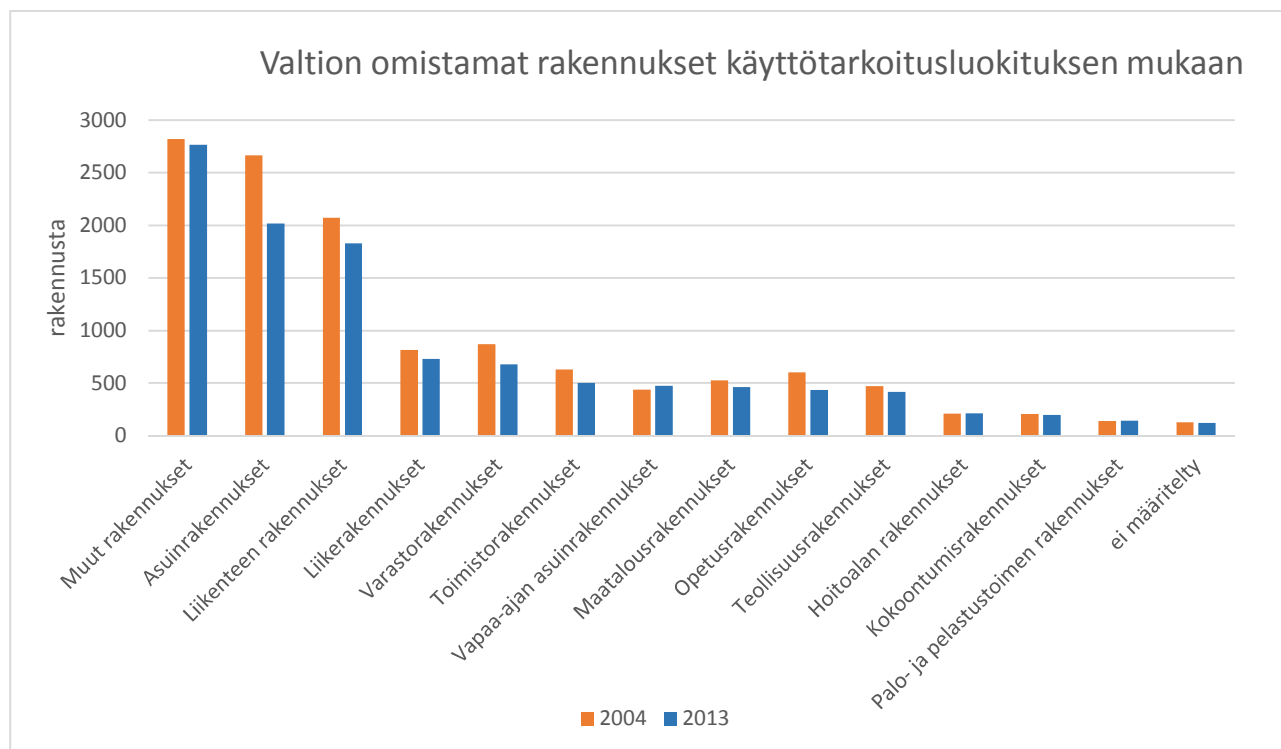
Valtion yhtiöomistuksesta vastaa pääosin Valtioneuvoston kanslian omistajaohjausosasto. Monilla valtion osakeyhtiöillä on valtion aikanaan tuottamaa tai muuten merkittävää kiinteistöomaisuutta ja rakennusperintöä. Yhtiöittämisten seurauksena ne ovat siirtyneet valtion kiinteistö- ja toimitilapolitiikan ulkopuolelle. Olennaista, jatkossa arviointia vaativaa rakennusperintöä on ainakin seuraavilla: VR-Yhtymä Oy, Finavia Oy, Fortum Oy, Posti Group Oy, Kemijoki Oy, Suomen Viljava Oy sekä mahdollisesti Alko Oy ja Altia Oy.

VR-Yhtymän vanhempi rakennuskanta sisältyy Helsingin rautatieaseman osalta jo asetuksella suojeltuihin kohteisiin ja muiden asemien osalta rautatiekohteiden suojelusta tehtyyn valtakunnalliseen sopimukseen. Siinäkin uudempi rakennuskanta on jäänyt arvioimatta. Suomen Viljava Oy puolestaan toimii 21 paikkakunnalla ja on johtava viljan ja muiden maatalouden raaka-aineiden käsittelyyn ja varastointiin erikoistunut yritys. Sen toimipaikoissa on vireillä muutoksia ainakin sisämaan kohteissa, esimerkkinä Pieksämäen ja Kuopion siilojen käyminen tarpeettomiksi. Pidemmällä aikavälillä myös muissa kohteissa tapahtuneet muutoksia, esimerkiksi Helsingin Munkkisaarella.

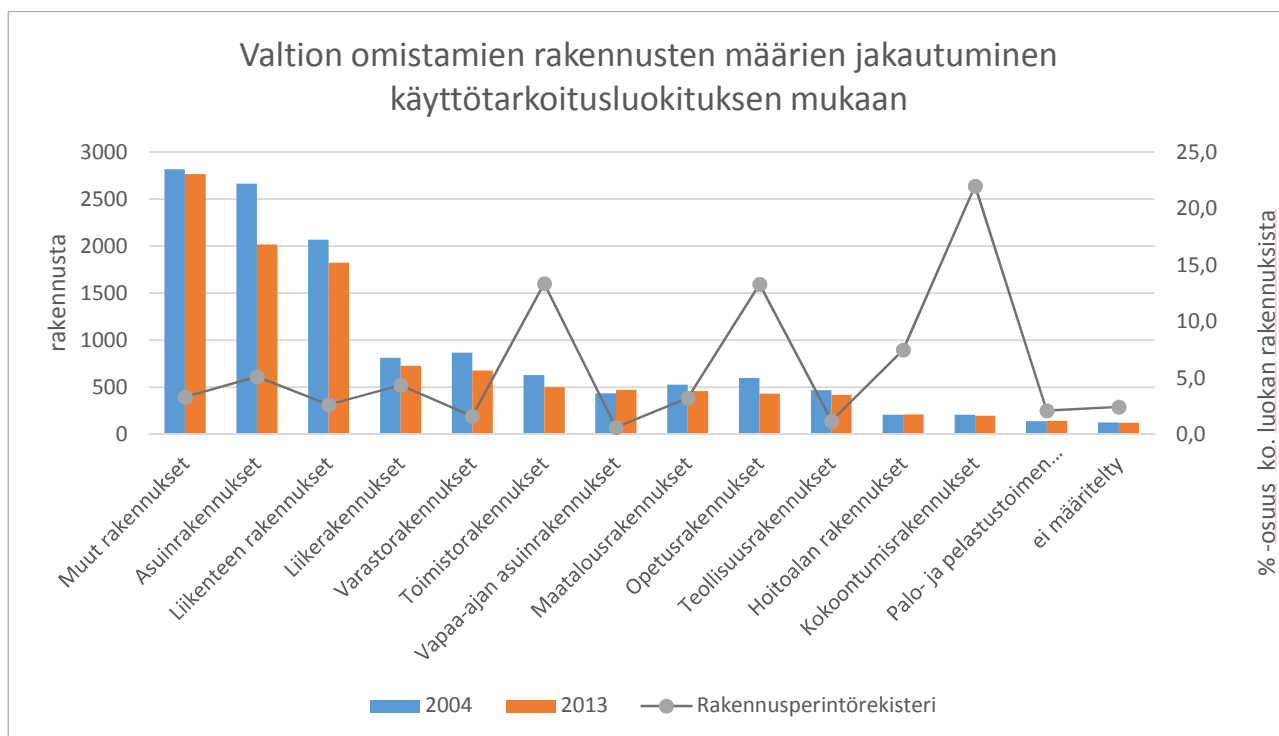
Valtiotaustaisen kiinteistöomaisuuden kulttuurihistoriallisen arvioinnin ja seurannan osalta voi vähimmäistarpeena pitää tietoa yhtiöiden kiinteistöistä sekä niiden sisällymistä eri inventointeihin ja kaavoihin.

Oman ryhmänsä yhtiöiden joukossa muodostavat yliopistojen kolme kiinteistöosakeyhtiötä, joista lisää toisaalla.

1.3 Valtion rakennuskanta

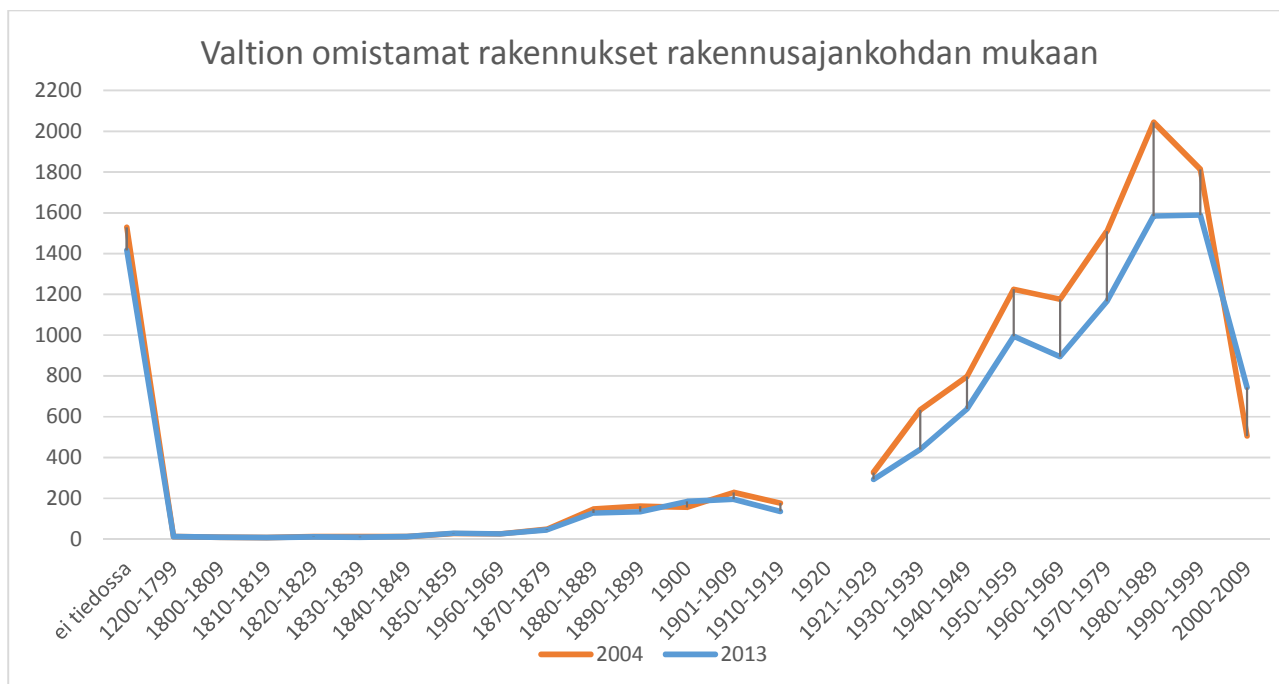

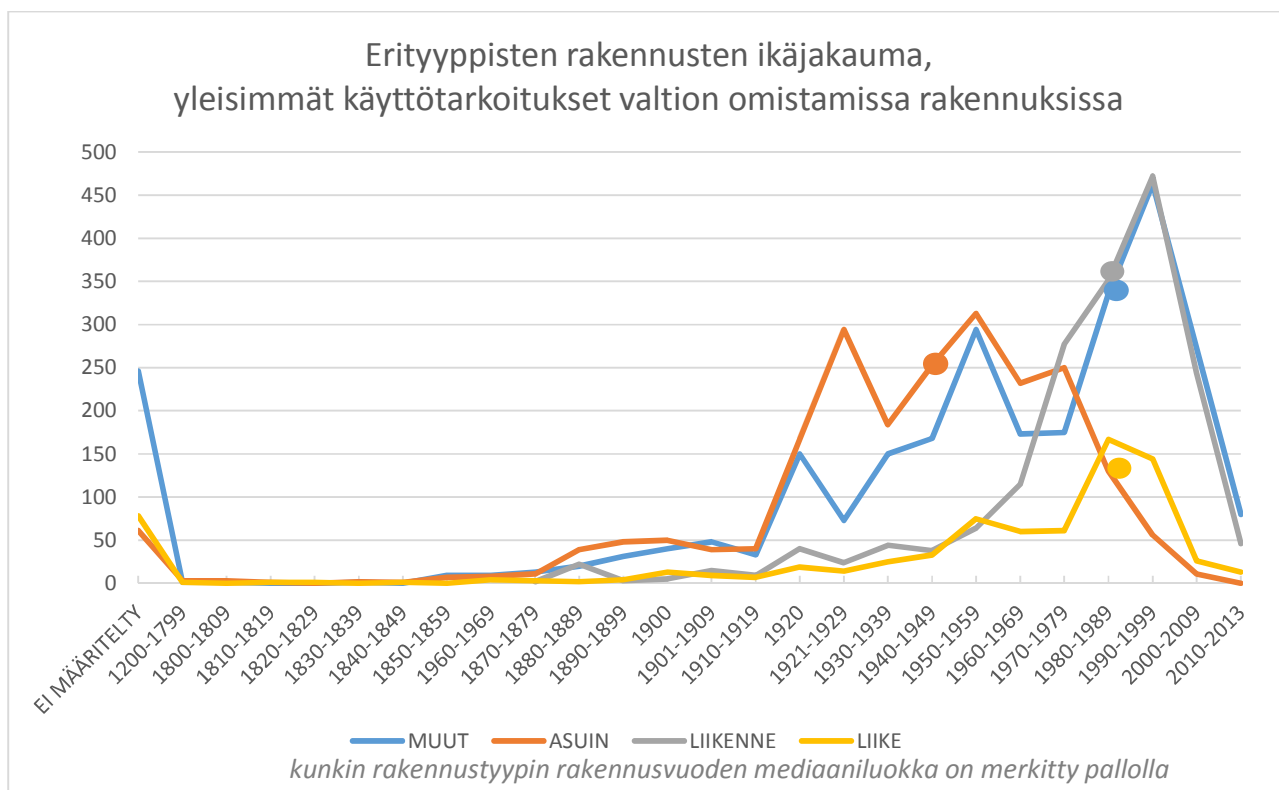
Valtion rakennusten määrä on laskenut 2004 - 2013 13 prosenttiyksikköä. Kokonaisprofiilin analysointi on vaikeaa, koska ryhmän *muut rakennukset* osuus on suuri. Ryhmän osuus tai absoluuttinen määrä eivät ole juurikaan vähentyneet. Seuraavaksi suurimpia ryhmiä ovat *asuinrakennukset* ja *liikenteen rakennukset*, joista edellisten määrä on kiinteistöpolitiikan mukaisestikin vähentynyt. Muissakin suurissa ryhmissä on selvää vähentymistä. Tilanne on ainakin näennäisen stabiili pienemmissä ryhmissä *hoitoala*, *kokoontuminen*, *palo- ja pelastustoimi* sekä *ei-määritellyt*.

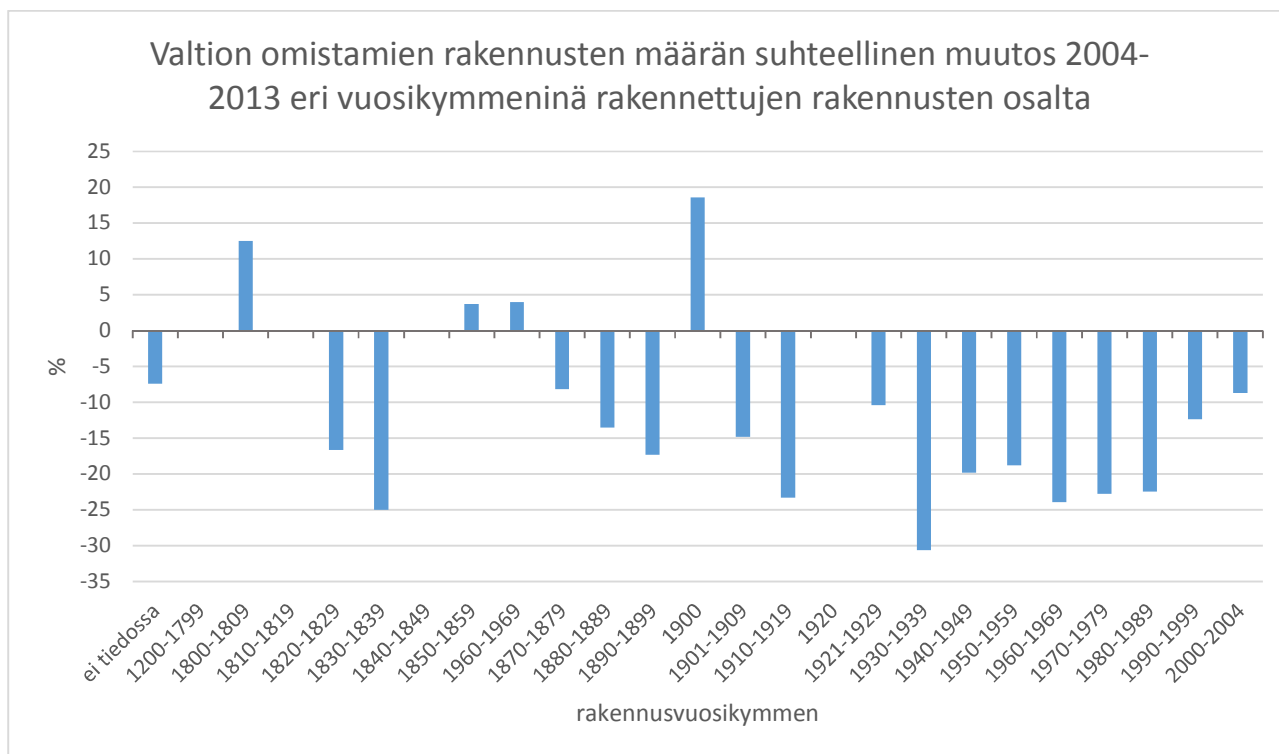
Taulukko osoittaa Museoviraston rakennusperintörekisteriin sisältyvien valtiokohteiden profiilin suhteessa valtion koko rakennuskantaan. *Toimisto-, opetus- ja kokoontumisrakennukset* ovat selvästi yliedustettuja.

Valtion rakennusten ikäjakaumasta

Valtion rakennuskanta on valtaosin 1950- 1990-luvulta. Määrä laskee 2000 alkaen - valtion roolin muutokset, toimintojen supistaminen ja/tai yhtiöittäminen sekä muiden vuokratilojen käyttö näkynevät käyrässä.

Valtion rakennukset ovat vähentyneet varsin tasaisesti kaikissa ikäryhmissä. Vanhempien rakennusten suhteellinen osuus on saattanut nousta, koska uudempia käyttörakennuksia on siirtynyt esimerkiksi yliopistojen kiinteistöyhtiöille.

Suora yksityistäminen näkyy lähinnä vanhemmissa rakennuksissa. Ne ovat usein pieniä, mahdollisesti vaikeasti myytäviä tai luovutettavia kohteita.

1.4 Valtion suojeluluettelo

Valtio ja erityisesti Museovirasto on edistänyt valtion rakennusperinnön suojelua 1960-luvulta lähtien (asetus 1965), ja ohjelmallisemmin vuoden 1985 rakennussuojelulakiin liittyneen, valtion rakennusten suojelusta annetun asetuksen perusteella. Vanhaan lääninjakoon perustunut suojeluluettelo, suojeluesitykset ja valtioneuvoston (sittemmin ympäristöministeriön) suojelupäätökset toteutettiin vuoteen 1994 mennessä.

Metsähallitus toteutti 1992- 1995 asetukseen 480/85 perustuneen suojeluluetteloinnin. Sen pohjalta suojeltiin 134 rakennusta ympäristöministeriön päätökselle kesäkuussa 1994. Suojelukohteista ja niiden historiallisesta taustasta laadittiin julkaisu Vauramo, Anu; Kämpiltä kelokeyliin – Metsähallituksen suojellut rakennukset. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A:44. Vantaa 1995.

Jälkikäteen on vaikeaa päästä yksilöidysti kiinni kriteereihin, joilla asetuksella suojeltujen kohteiden kulttuurihistoriallinen merkitys on arvioitu. Lähtökohtana olivat tiedot ja arviot valtiosta rakennuttajana sekä valtion eri toimialojen rakennusperinnöstä. Voi olettaa, että käytössä oli pääosin sama kriteeristö, joka 1970- 1990-luvuilla kehittyi osana yleisempää inventointien ohjausta ja rakennusperinnön suojelua. Vuonna 1997 ilmestyneessä julkaisussa Valtion rakennusperinnön vaaliminen se kirjattiin seuraavasti.

- *Suojelun perustana on kulttuurihistoriallinen merkitys, joka määritetään tutkimuksen pohjalta, sovittuja arviointikriteerejä käyttäen.*
- *Rakennuksen kulttuurihistoriallinen merkitys muodostuu monesta tekijät. Yleensä kohteen merkitystä arvioidaan rakennushistoriallisista, historiallisista ja maisemallisista näkökulmista. Kohde voi olla arvokas näistä kaikista näkökulmista tarkasteltuna.*
- *Rakennushistoriallisesti tärkeällä kohteella on rakennustaiteellista tai rakennusteknistä arvoa. Kohde voi olla merkittävä siksi, että se edustaa aikakaudelleen, jollekin alueelle tai käyttäjäryhmälle luonteenomaista rakennustapaa. Tällaisia kohteita ovat esimerkiksi tyypilliset koulu-, asema- ja kasarmirakennukset. Rakennushistoriallinen arvo perustuu siis itse rakennukseen ja sen ominaisuuksiin.*

- *Historiallisesti arvokas kohde voi liittyä koko maan tai kyseisen paikkakunnan vaiheisiin tai johonkin keskeiseen historialliseen tapahtumaan. Tällaisia ovat esimerkiksi henkilö-, sivistys-, talous-, oppi- tai sotahistoriaan liittyvät rakennukset tai muistomerkit. Kulttuurihistoriallinen arvo perustuu tällöin rakennuksessa tapahtuneeseen toimintaan tai sitä käyttäneisiin henkilöihin.*
- *Maisemallisesti tärkeä kohde voi olla osa merkittävää kulttuurimaisemaa tai kaupunkikuvaa. Se saattaa olla myös ympäristössään huomattava kiintopiste. Rakennus voi olla olennainen osa arvokasta kaupunkiympäristöä, vaikei se yksittäisenä kohteena olisikaan merkittävä.*

Oppaassa tuodaan esille rakennusten ainutlaatuisuus ja harvinaistuminen, sen rinnalla kuitenkin myös tyypillisuus (edustavuus, esimerkki); suojeltavien kohteiden on annettava mahdollisimman kattava kuva valtion rakennuskannasta. Lisäksi tuodaan esiin alkuperäisyys ja aitous – autenttisuus, samoin historiallinen kerroksisuus (muutokset ja niiden näkyvyys).

Vielä 1997 elettiin perinteisen rakennus- ja kiinteistöhallinnon jatkumossa. Tarpeet kiinteistöistä luopumiseen olivat vähäisiä, eikä luokittelua strategiaan ja ei-strategiaan ollut näköpiirissä.

Prosessin ulkopuolelle jäi suuria hallintokuntia tai kiinteistöyksiköitä, kuten puolustushallinto, rautatiet, merenkulkuhallinto, ilmailu, vankilat ja rajavartiolaitos. Näistä merenkulun, rautateiden ja vankiloiden inventointitilanne ja tietopohja on (2015) kohtuullinen, uusinta rakentamista lukuun ottamatta. Valtionhallinnon yleiset, sen kiinteistöhallinnon ja toimintaympäristön muut muutokset pysäyttivät asetussuojeluun tähdänneen suojeluluetteloinnin 1990-luvun puoliväliin. Murrokseksi muodostui rautatiekohteiden suojeluesityksen ratkaisu osapuolten suojelusopimuksella.

Puolustusvoimien kohteet tunnetaan varsin hyvin. Olennainen osa niistä on puolustusvoimien uudistusten myötä siirtynyt muille julkisille tai yksityisille omistajille. Museovirasto ja puolustushallinto sopivat jo 1980-luvun alussa epävirallisemmin tärkeimpien alueiden käsittelytavoista. Taannoin hahmoteltua Senaatti-kiinteistöille siirtyneiden noin 450 alueen ja 8000 rakennuksen valikoivaa inventointia ei koskaan saatu varsinaisesti alkuun, vaikka määrittelytyötä jonkin verran tehtiinkin. Joistakin kohdetyypeistä on tehty erillisselvityksiä, ja varuskuntien maakäyttösuunnitelmissa on huomioitu myös suojeluintressit. Museovirasto ja Puolustushallinnon rakennuslaitos ovat aktiivisessa yhteistyössä alueiden kehittämisessä ja rakennusten korjauksissa.

Vankilat inventoitiin vuoteen 1989 mennessä, minkä jälkeen suojelua on toteutettu käytännössä osapuolten yhteistyönä ilman varsinaisia suojelupäätöksiä.

Rautatiekohteissa, joiden omistus on jakautunut ja osin yksityistetty, päädyttiin Museoviraston suojeluesityksen 1997 pohjalta ympäristöministeriön johdolla 1998 allekirjoitettuun sopimusmenettelyyn työläänä ja ehkä

jäykkänäkin pidetyn suojelupäätöksen sijaan. Kyse oli lajissaan ensimmäisestä ja toistaiseksi viimeisestä sopimusmenettelystä. Pitkän valmistelun aikana kohteiden omistus hajautui lukuisille julkisille ja yksityisille tahoille alkuperäisen omistajan eli VR:n sijaan.

Laajimmillaan VR:n omistuksessa on ollut 6000 rautatierakennusta. Pitkän inventointityön jälkeen rakennukset jaettiin Ratahallintokeskukselle ja VR-Yhtymälle. VR ja Museovirasto ovat tukeneet sopimuksen toteuttamista tuottamalla yhdessä opasaineistoa, Museovirasto myös kohdentamalla avustuksia sopimuskohteisiin.

Omistajanvaihdosten yhteydessä sopimusta ei ole aina huomioitu ja tietoa omistajanvaihdoksista ei ole aina mennyt ELY-keskukseen. Luovutuslain mukainen menettely olisi sopimuskohteidenkin osalta hyvä käytäntö. Suojeluun liittyviä ongelmia ovat mm. vanhentuneet asemakaavat, muutosten seurannan puutteellisuus ja puistoalueiden hoito. Myös kohteiden seuranta on ollut vaikeaa.

Valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen ympäristöjen luettelo on maankäyttö- ja rakennuslain kehyksessä, maankäytön suunnittelun tarpeisiin laadittu arviointi valtion keskisimmästä rakennusperinnöstä. Sekin antaa hyvän lähtökohdan valtion rakennusperinnön ja kiinteistöjen integrointiin maankäytön suunnitteluun myös suojelun osalta. Melkein 11000 rakennuksesta noin viidennes eli hieman yli 2200 sijoittuu valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen ympäristöjen rajausten sisälle. Osuus on ratkaisevasti suurempi kuin rakennuksilla keskimäärin. Tämä indikoi sekä valtion rakennustoiminnan suurta merkitystä rakennusperinnöllemme että aktiivisen suojelutoiminnan suhteellista painottumista julkisiin, erityisesti valtion kohteisiin. Julkiset ja instituutiorakennukset ovat perinteisesti olleet suojelun keskiössä. Valtion tuottaman rakennusperinnön suojelu on kirkkojen ohella ollut ohjelmallisinta ja kattavinta joidenkin erityisteemojen ohella.

Museoviraston rakennusperintörekisteri kattaa suuren joukon valtion rakennusperinnön intressikohteista. Rekisteri ei kuitenkaan ole tässä suhteessa kattava. Rekisterin valtion omistamista rakennuksista noin puolet on asetuksella (480/85) suojeltujana vain 35 kpl on rakennussuojelu- tai rakennusperintölailla suojeltuja. Kaavasuojelusta ei ole tietoja. Kaavatilannetta koskevien tietojen puuttuminen on suojeluinstrumenttien soveltamista ja koordinaatiota sekä suojelun seurantaan ajatellen ylipäänsä olennainen puute, joka vaikeuttaa johdonmukaista toimintaa.

Hieman alle puolet rekisterissä olevista on suojeluintressin osalta tunnistettuja kohteita, kattavimpana rautatiesopimus – jonka toimeenpanosta tähän erillinen teksti taannoisen palaverin ja sen linjausten pohjalta.

Rautatieympäristöjen asemapuistoja tulisi inventoida. 1940-luvun jälkeisistä rautatierakennuksista ei ole tehty kattavaa inventointia. Kaavoitettaessa tulee tehdä asianmukaiset rakennusinventoinnit.

1.5 Valtion kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kiinteistövarallisuuden omistuksen ja hallinnoinnin järjestämistä selvittänyt työryhmä

Valtion kiinteistöstrategian 2010 valmistelussa todettiin valtion runsas kulttuurihistoriallisesti arvokas omaisuus ja se, että uusia kohteita tulee suojelun piiriin. Strategia ei ottanut kantaa kriteereihin tai prosesseihin, joilla kohteita seuloutuu kulttuurihistoriallisesti merkittäviksi.

Strategian pohjalta valtiovarainministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä laati 2011- 2012 ehdotuksen valtion kulttuurihistoriallisesti merkittävän kiinteistövarallisuuden hallinnan ja hoidon järjestämisestä. Ehdotusten lähtökohtia olivat arvokkaan kiinteistövarallisuuden säilyminen käytön kautta sekä kulttuurihistoriallisten arvojen säilyminen asianmukaisen rakennussuojelun kautta. Tavoitteeksi asetettiin mm. kulttuurihistoriallisesti merkittävän kiinteistöomaisuuden säilyminen ja pysyminen kunnossa tuleville polville.

Työryhmän tehtävänä oli:

1. Luokitella kulttuurihistoriallisesti arvokas omaisuus hallinnan ja hoidon edellyttämiin luokkiin
2. Selvittää ja tarvittaessa kuulla valtion haltijavirastoja ja toimijoita, joilla on hallinnassaan tai käytössään em. olennaista kiinteistöomaisuutta
3. Laatia ehdotus valtion kiinteistöstrategiaa täydentävistä linjauksista, joilla varmistetaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kiinteistövarallisuuden säilyminen ja kehittämismahdollisuudet Ehdotuksessa tulee varmistaa omaisuuden asianmukainen hoito ja käyttö sekä arvojen säilyminen ensisijassa rakennussuojelun kautta. Ehdotuksessa tulee arvioida kiinteistöomaisuuden yhteiskunnallista merkitystä kansallisomaisuutena, kiinteistöjen säilymismahdollisuuksia, käyttöä ja ylläpidon rahoitusmuotoja
4. Arvioida vaihtoehdot omaisuuden keskittämiseksi mahdollisimman vähälukuisille organisaatioille ja laatia ehdotukset omaisuuden hallinnansiirroista, haltijavirastojen yhdistämisistä, yhteistyöstä sekä tarvittavista resursseista järjestelyistä saavutettavat hyödyt huomioon ottaen

Työryhmä rajasi valtioneuvoston omistajaohjauksen piiriin kuuluvat muut toimijat, kuten yhtiöt, työn ulkopuolelle, samoin valtion ulkomailla omistamat kiinteistöt. Työryhmä keskittyi Museoviraston, Suomenlinnan hoitokunnan ja Metsähallituksen hallinnoimien kiinteistöomistuksien järjestelyihin. Virastoille, laitoksille ja liikelaitoksille osoitetulla

kyselyllä kartoitettiin omaisuus, joka todennäköisimmin sisältää kulttuurihistoriallisia arvoja ja joilla on vaikutusta omistajapoliittiseen luokitteluun.

Selvityksen tavoitteena oli kerätä perustiedot kohteista

1. Joilla on erityinen kansallinen merkitys (esim. Suomen kansakunnan identiteettiä määrittävät tai valtiovallan symbolirakennukset).
2. Joilla on valtakunnallinen tai huomattava alueellinen merkitys ja joiden kulttuurihistoriallisten arvojen säilymistä ei voida varmistaa ilman valtion omistusta ja kattavaa rahoitusta (esim. muinaisjäännösalueet).
3. Muista valtion omistamista kulttuurihistoriallista arvoa sisältävistä kohteista, joissa ylläpito- ja kunnostusvastuu on säädetty ensisijaisesti valtion tehtäväksi tai valtio on sopimuksin tms. pysyvästi sitoutunut kohteista vastaamaan (esim. lahjoituksiin liittyvät ehdot).
4. Kohteista, jotka ovat välttämättömiä valtiolle säädettyjen kansallista kulttuuriperintöä koskevien tehtävien hoitamiseksi (esim. Museoviraston tehtävien hoidon kannalta).

Kohdat 1.-4. ovat samalla luontevat peruskriteerit valtion kiinteistöomaisuuden kulttuurihistorialliselle arvottamiselle. Niitä ei voi kuitenkaan pitää sellaisenaan operatiivisina valinta- tai arviointikriteereinä.

Työryhmän karkean arvion mukaan sen rajaukset täyttäneitä kohteita oli 2012 lähes 2 000, tasearvoltaan yli miljardi euroa ja bruttoalaltaan 1,8 milj. brm². Kohteiden luonne ja käytöt vaihtelivat suuresti ja ne sijoittuvat kattavasti koko maahan. Tasearvoltaan suurin osa oli Senaatti-kiinteistöjen hallinnassa. Kulttuurihistoriallisesti merkittävimpinä pidettiin Museoviraston, Suomenlinnan hoitokunnan ja Metsähallituksen kohteita. Huomattava osa kohteista oli aktiivisessa käytössä, liikelaitosten kohteista pääosin valtiotoimijoiden vuokratiloina. Rakennusten ylläpitokulut arvioitiin vuositasolla (2010) 80 milj. euroksi.

Kyselyn tulos oli omistajahaltijoiden koottu, mutta ei koordinoitu tai tasapainotettu näkemys kohteista, jotka sisältävät eritasoisia kulttuurihistoriallisia arvoja ja jotka voivat vaikuttaa mm. omaisuuden omistajapoliittiseen luokitteluun.

Työryhmä linjaukset olivat:

1. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaassa kiinteistövarallisuudessa noudatetaan valtion kiinteistöstrategian jakoa strategisiin ja ei-strategisiin omistuksiin.

2. Kiinteistöhallintoa kehitetään omistuksia keskittämällä myös kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden osalta (Senaatti-kiinteistöt, Metsähallitus ja Liikennevirasto.)
3. Valtio turvaa kulttuurihistoriallisten arvojen säilymisen ensisijassa samoilla (maankäyttö- ja rakennuslain, rakennusperintölain, muinaismuistolain) menettelyillä kuin muutkin kiinteistöomistajat. Omistajahaltijoiden on huolehdittava kiinteistöjensä osalta asianmukaisista toimista muinaismuistojen ja rakennusperinnön suojelemiseksi ja säilyttämiseksi sekä mahdollisten luonto- ja maisema-arvojen säilymiseksi.
4. Valtion kiinteistöhallinnon tehostamiseksi kulttuurihistoriallisesti arvokas kiinteistövarallisuus jaetaan strategisiksi katsottavien omistusten osalta 1) käyttökiinteistöihin (vakiintunut käyttö esim. toimitiloina, tai liikenteen käytössä olevat arvokkaat kanavaympäristöt ja sillat) ja 2) muihin ns. kulttuuri- ja nähtävyyshankkeisiin.
5. Museovirasto toimii asiantuntijaviranomaisena kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden arvottamisessa, suojelussa ja hoidossa. Myös valtion kiinteistöjen keskittämistä suunniteltaessa ja toteutettaessa on hyödynnettävä viraston asiantuntemusta.
6. Ennen omaisuuden luovutusta omistajahaltijan on käynnistettävä kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi arvioidun omaisuuden osalta suojelutarpeen arviointi ympäristöministeriön ja Museoviraston ohjeistuksen mukaan.
7. Museovirasto ja Metsähallitus luokittelevat omistajahallinnassaan olevan omaisuuden strategiseen ja ei-strategiseen omaisuuteen.
8. Museoviraston strateginen kiinteistövarallisuus siirretään Senaatti-kiinteistöjen ja Metsähallituksen omistajahallintaan vuoden 2014 alusta lukien.
9. Metsähallitus asettaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaan strategisen omaisuuden hoidolleen laatutavoitteet, omaisuuden käyttö-, ylläpito- ja pääomakustannukset arvioidaan ja ratkaistaan hoidon edellyttämä rahoitus. Kohteiden ryhmittelyssä otetaan huomioon luonnonsuojelualueiden erityispiirteet. Työ valmistuu vuonna 2013. Siirrettäessä kulttuurihistoriallisesti arvokasta valtion omaisuutta Metsähallituksen hallintaan sen hoidolle asetetaan laatutavoitteet ja kohteen kustannukset arvioidaan edellä kuvatulla tavalla. Metsähallitukselle siirretään kohteen käyttöön ja ylläpitoon tarvittavat varat.

Työryhmän ryhmitteli kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kiinteistövarallisuuden suurelta osin strategisiin omistuksiin, joiltain osin luovutettavissa oleviin ei-strategisiin omistuksiin.

Työryhmä ehdotti valtion kulttuurihistoriallisesti arvokkaalle kiinteistövarallisuudelle tarkentavaa luokittelua 1) käyttökiinteistöihin ja 2) muihin ns. kulttuuri- ja nähtävyyshankkeisiin.

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaita käyttökiinteistöillä on valtion tai muun tahon vakiintunut käyttö ja ne olisivat luonteeltaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaita. Käyttöä ei rajata, se kattaa toiminnot toimistotiloista kulttuurirakennusten kautta infrastruktuuriin.

Kulttuuri- ja nähtävyyshankkeilla on arvo sellaisenaan (itseisarvo). Niitä ovat esimerkiksi näyttely- ja museokiinteistöt, jotka muodostavat itsessään tai yhdessä irtaimiston kanssa erottamattoman ja yhtenäisen kokonaisuuden; myös muinaisjäännösalueet ja -kokonaisuudet, joita ei kuitenkaan (kiinteän omaisuuden luonteesta huolimatta) ole enää määriteltävissä varsinaisiksi rakennuksiksi tai rakennelmiksi; muinaismuistoalueiden lisäksi esimerkiksi linnanrauniot, hautakalmistot sekä kalliomaalaukset suoja-alueineen.

Tärkeää ”siten on, että omaisuuden haltija aktiivisesti arvioi, mikä osa sen omistajahallinnassa olevasta kulttuurihistoriallisesti arvokkaasta omaisuudesta on luonteeltaan strategisesti valtion omistuksessa pidettävää, ja mistä osasta omaisuutta voidaan tarvittaessa luopua ja turvata kulttuurihistoriallisten arvojen säilyminen muilla tavoin”.

Luokittelun toteuttamisen ja linjausten noudattamisen todettiin konkreetian tasolla kuuluvan omistajahaltijalle tai omistajalle. Työryhmä totesi, että Museovirastolla on asiantuntija- ja ohjausrooli valtion asiantuntijaviranomaisena valtion eri haltijavirastojen ja liikelaitosten kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden arvottamisessa, suojelussa ja hoidossa. Myös kiinteistöjen keskittämistä suunniteltaessa ja toteutettaessa tulisi hyödyntää viraston asiantuntemusta.

Työryhmä totesi, että osana valtion omaisuuden ohjausta sen ehdotusten toimeenpanon ohjaus ja seuranta kuuluu valtiovarainministeriölle. Tämä toteutuu tulos- ja talousohjauksen kautta mm. valtion talousarvion laatimisen yhteydessä. Seurantavelvollisuus olisi edelleen tavanomaisen tehtäväkenttensä kautta myös Valtiontalouden tarkastusvirastolla ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaan valtion omaisuuden suojelun osalta Museovirastolla.

2 VALTION RAKENNUSPERINNÖN LUETTELOINTI JA SUOJELU RUOTSISSA JA NORJASSA

2.1 Norja

Norja aloitti valtion kulttuurihistoriallisten kohteiden luetteloinnin jo 1930-luvulla. Kohteet olivat vailla varsinaisia suojelupäätöksiä vuoteen 2000, jolloin säädettiin Kulturminneloven ja 2006 sitä täydentämään Kunglig resolution. Molemmat mahdollistivat valtiokohteiden suojelun.

Norjan lainsäädännössä myös valtion vuotta 1537 vanhemmat kohteet ovat automaattisesti suojeltuja, samoin rakennusperintökohteet ajalta 1537- 1649 ja yli satavuotiaat saamelaiskohteet.

Norjan valtion keskeiset kiinteistönhaltijat ovat Statsbygg (perustettu 1993) ja Forsvarsbygg. Valtiolla on lisäksi kaksi kiinteistöosakeyhtiötä. Statsbyggin kohteista lähes 30 % on arvioitu kulttuurihistoriallisesti merkittäviksi.

Norjassa on toteutettu vuodesta 2003 alkaen hanketta Statens kulturhistoriske eiendommer SKE (landsverneplanprosjektet). Vuoden 2008 loppuun asti siitä vastasi Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD), jolta se siirtyi ympäristöministeriölle (Miljøverndepartementet, MD). Käytännön tasolla Riksantikvaren sai tuolloin vastuun hankkeen koordinoinnista. Riksantikvaren perusti 2008 erityisen hankeyksikön koordinoimaan ja tukemaan sektorihankkeita, ja se osallistuu asiantuntijana ministeriöittäin (Departementet) toteutettavaan luettelointiin ja kulttuurihistorialliseen arviointiin. Riksantikvaren vastaa kohteiden suojelupäätöksistä.

Hankkeen juuret olivat Norjan valtionrautateiden (nykyisin NSB AS -konserni) vuonna 1993 aloittamassa luettelointi- ja suojelutyössä (vrt. Suomi). Tätä seurasivat Telenor (1997), majakat (1997), puolustushallinto (1998) ja tiehallinto.

Tavoitteena on käydä läpi valtion kaikki noin 13 000 kohdetta (eiendommer) ja yhteensä 6 milj. kerrosneliometriä. Hanke on ilmeisesti kaikkien aikojen suurin Norjan kulttuuriperinnön suojelun historiassa. Hanke lisää erityisesti 1900-luvun kohteiden suojelua. Niiden nähdään edustavan erityisesti Norjan hyvinvointivaltion kehitystä, jossa valtio oli aktiivinen rakennuttaja.

Vuoden 2005 uudistetun, ilmeisesti viimeisimmän ohjeen, (Arbeid med landsverneplaner. Veileder. Riksantikvaren 2005) lähtökohtana oli hallituksen päätös, että kaikki valtionhallinnon sektorit laativat omat suojeluohjelmansa 2005 alkupuoliskolta lähtien. Ohjeistus on kohdistettu viranomaisille heidän suojeluohjelmiensa (landsverneplaner)

valmisteluun. Lähtökohtana olivat siihenastiset kokemukset liikenneympäristöjen ja puolustushallinnon kohteiden luetteloinnissa ja suojelussa.

Tavoitteena on kunkin hallinnonalan historian kirjoittaminen ja dokumentointi valikoitujen kulttuuriperintökohteiden ja -ympäristöjen kautta. Lähtökohtana on ajatus, että valtion kulttuuriperintö on keskeinen lähde norjalaisen yhteiskunnan kehityksen havainnollistamiseen. Painotus on nimenomaan valtion roolissa, valtion kulttuuriperintö on tehtävä ymmärrettäväksi tässä ajassa ja samalla turvattava sen säilyminen jälkipolville.

Norjan ns. sektorivastuu on ajateltu osana laajempaa ympäristövastuuta (miljøhensyn), josta kulttuuriperintö siis muodostaa osan. Valinnoilla haetaan tarkoituksenmukaista, maantieteellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin edustavasti kohdistuvaa suojelua. Suojeluintressi edellytetään huomioitavan kunkin sektorin kaikissa toiminnoissa, (maankäytön ja muussa) suunnittelussa, kiinteistötoimessa, toiminnan yleisessä ohjauksessa sekä elinkeinojen kehittämisessä. ”En landsverneplan er en samlet oversikt over en grupe kulturminner og kulturmiljøer innenfor en statlig sektor, vurdert på bakgrunn av sektorens historie i den hensikt at de skal vernes.” Suojelun toimeenpanoa ja kohteiden hoitoa on myös ohjeistettu.

Luetteloiden kohteet ryhmitellään kahteen tasoon, joita vastaavat käsitteet fredning ja vern. Edellisessä (kategori 1) tavoitteena on lakisääteiden suojelun toteuttaminen sekä Riksantikvarenin hyväksymisen saaminen kaikkiin muutoksiin ja muihin toimenpiteisiin. Jälkimmäisessä eli kategoriassa 2 haltija harkitsee itse kohteiden turvaamisen keinot ja tavoitteet. Ensimmäisen kategorian kohteiden suojelu voidaan erityislain sijaan ratkaista myös kaavoituksen (plan- och byggnisloven) kautta, jos se arvioidaan riittäväksi.

Huomattakoon, että Norjan automaattinen rauhoitus kattaa kaikki vuotta 1537 vanhemmat kohteet, kaikki vuosilta 1537- 1649 säilyneet rakennukset, yli satavuotiaat saamelaiskohteet sekä yli satavuotiaat hylät. Automaattisesti rauhoitetut muinaisjäännökset eivät sisälly hankkeisiin.

Työhön on kehitetty erityinen kiinteistörekisteri (eiendomsregister) ja metodiikkansa. Hankkeet vaihtelevat hallinnonaloittain, mutta ovat nimenomaan projekteja eli määräaikaista. Kunkin hallinnonalan johdon odotetaan turvaavan hankkeiden voimavarat ja projektin johtajan edellytetään tulevan asianomaiselta sektorilta. Aluehallinnon kuuleminen, valtakunnallisten erikoismuseoiden asiantuntemuksen hyödyntäminen, yms. ratkaistaan hankkeittain. Maakuntahallinto ja saamelaisten itsehallinto on otettava hankkeissa huomioon tai mukaan.

Norjan luettelointihankkeita räätälöidään hieman tilanteiden mukaan. Oletuksena näyttää olevan kunkin haltijan koko kiinteistökannan arviointi nykyhetkeen asti. On silti mahdollista keskittyä valikoiduille osa-alueille (esimerkiksi majakat). Näkökulman voi myös laajentaa valtion omistuksesta sen intressialueille, esimerkiksi Vassdrags- og

energidirektoratet työskentelee voimalaitosten parissa. Hankeraporttien perusrakenne koostuu taustoituksesta, hallinnonalan ja sen rakentamisen historiasta, valintakriteereistä, suojeluluokista, sisällöltään varsin tarkkaan säädellystä suojeluluettelosta sekä täydentävistä osista. Työ on tuottanut laajasti yleisempääkin valtion ja sen rakentamisen historia-aineistoa.

On ilmeistä, että omistajamuutokset – erityisesti yksityistäminen ja yhtiöittäminen – ovat vaikuttaneet norjalaisten prosessiin. Osa suojeluohjelmista on vaille suojelupäätöksiä. Suojeluohjelmia on pyritty myös täydentämään – esimerkiksi rautatierakennuksia, joiden suojelu on jo ratkaistu, jatketaan laajemmin rautateiden kulttuuriperintökohteilla (vireillä). Vastaavasti majakoiden suojelupäätöksistä (yksittäisin päätöksiin 1991- 2002) ollaan etenemässä merellisen infrastruktuurin suojeluohjelmaan. Tämä saattaa merkitä myös valtion intressin laajentamista ohi tai yli valtio-omisteisten kohteiden.

2.2 Ruotsi

Ruotsin julkinen kiinteistöhallinto on Suomen tavoin uudistunut voimakkaasti 1990-luvulta lähtien. Omistusten keskittäminen, omistuksen ja käyttäjien eriyttäminen sekä osan kiinteistöistä yhtiöittäminen on ollut hyvin samanlaista kuin Suomessa, vaikka erojakin on.

Statens Fastighetsverk (SFV) on valtionhallinnon keskeinen kiinteistönhaltija, jolla on erityisosaamisesta myös vastaamaan kulttuurihistoriallisista kohteista. Puolustushallinnossa sen aiempi oma kiinteistöhallinto kehitettiin Fortifikationsverketiksi. Puolustusvoimilla on siis Suomesta poiketen oma erityinen kiinteistönhaltijayksikkönsä.

Merkittävä osa valtion historian kannalta keskeisistä kohteista on Ruotsissakin jo muussa kuin valtion suorassa omistuksessa, mm. valtiotaustaisilla kiinteistö-osakeyhtiöillä. Jo 1990-luvulla yhtiöitettiin yliopistojen ja korkeakoulujen kiinteistöt, ja yhtiöittäminen on jatkunut näihin päiviin asti (esim. Swedavia AB, vrt. Suomen Finavia).

Viranomaisluonteisia kiinteistönhaltijoita on Ruotsissa silti yhä yhdeksän. Vain kolmella eli SFV:llä, Fortifikationsverketillä ja Riksbankens arkivärdnär (RAÄ) on ollut nimenomaisena tehtävänä kulttuurihistoriallisesti merkittävien kiinteistöjen turvaaminen. RAÄ:n kiinteistöt siirtyivät vuoden 2015 alusta SFV:lle. Vastaava analyysi olisi ehkä tehtävä Suomessakin ja joko keskitettävä kohteiden omistusta tai lisättävä tämä kulttuurihistoriallinen ulottuvuus asianomaisen viranomaisen – kuten Liikenneviraston – tehtäviin. Ruotsissa on myös arvioitu, ettei muilla kuin näillä kolmella ole taloudellisia tai osaamisvoimavaroja tehtävästä suoriutumiseen. Ruotsalaiset toteavat, ettei kulttuurihistoriallisten kiinteistöjen vaaliminen tue Fortifikationsverketin, Sjöfartsverketin eikä Trafikverketin päätehtävien toteuttamista. Tämän oletetaan lisäävän herkkyyttä kohteista luopumiseen.

Ruotsissa on tehty viime vuosina kolme tärkeää selvitystä valtion kiinteistöhallinnosta (ja lisäksi neljäs, johon tässä työssä ei ole perehdytty, kohteenaan Fortifikationsverket). Niissä on kartoitettu, mitkä kiinteistöt ovat kulttuurihistoriallisin perustein niin arvokkaita, että ne on pidettävä valtion omistuksessa. Samalla on selvitetty kohteet, joista olisi mahdollista luopua. Valtiolla säilyvien kohteiden osalta on selvitetty niiden keskittämistä Statens Fastighetsverketin hallintaan.

SFV teki 2008- 2009, osin 2010 mennessä hallituksen toimeksiannosta selvityksen Kulturfastighetsutredningen med kompletteringar. Sitä seuranneen mietinnön Staten som fastighetsägare och hyresgäst (SOU 2011:31) havainnot olivat: Ruotsin valtiolla on runsaasti kulttuurihistoriallisia kiinteistöjä, niiden määrä lisääntyy, kohteiden hallinnointi on hajanaista ja vaihtelevaa voimavaroiltaan, kohteet eivät juurikaan tuota taloudellisesti sekä kohteiden hallinnointi on kallista.

Vuonna 2013 valmistui mietintö Statens kulturfastigheter – urval och förvaltning för framtiden (Betänkande av utredningen om omstrukturering av statens bestånd av vissa kulturfastigheter. Stockholm 2013. SOU 2013:55). Se on tässäkin selvityksessä Ruotsin tilanteen esittelyn päälähde, käyden läpi myös edeltävät selvitykset ja muutokset valtion kiinteistöhallinnossa.

Yksi ruotsalaisten havainnoista on, että valtio-omisteisuus ei ole ainoa tarkoituksenmukainen tapa turvata valtiotaustaisia kohteita, ainakaan jos käytettävissä on toimiva suojelusäännöstö. Tämä vastaa viime vuosien linjauksia Suomessa, kuten rakennusperintölain uudistamista ja erillisestä valtion rakennuksia koskevasta asetuksesta luopumista. Ruotsissa on silti voimassa erillinen valtion rakennusten suojelua koskeva säännöstö, eikä tiedossa ole halua luopua siitä. Vuoden 1988 asetus (1988:1229) uudistettiin 2013, tullen voimaan 2014 alussa (2013:558).

Edellä mainitun mietinnön 2013:55 pääehdotus oli seuraava (kursivoituina tälle selvitykselle olennaisimmat ehdotukset).

Staten föreslås av kulturhistoriska skäl fortsatt äga och förvalta ett betydande bestånd kulturfastigheter med tydlig inriktning på berättelsen om statens egen uppkomst och verksamhet. Beståndet ska spegla och åskådliggöra hur staten organiserat och manifesterat sig under olika historiska perioder och skeenden. Det är samtidigt angeläget att framtida omprövning kan ske och att kompletteringar görs där kulturhistoriskt intressanta miljöer nu saknas, i första hand från 1900talets utveckling och uppbyggnadsskeden.

Fornlämningar har ett starkt skydd enligt kulturminneslagen och det finns numera, med undantag av välkända historiska platser av nationell betydelse, inte skäl för staten att äga fornlämningar för att skydda hotade områden.

Staten bör inte heller fortsättningsvis förvalta andra fastighetsägares egendom.

Ett antal kulturfastigheter bör kvarstå i myndighetsägo på grund av pågående verksamheter. Det gäller till exempel vissa objekt med anknytning till den statliga administrationen, försvarsmaktens verksamhet, trafikanläggningar eller naturreservat.

Ett sammanhållet ägande med sammanhållen förvaltning av statens kulturfastigheter bör främst ske genom den myndighet som i första hand har till uppgift att förvalta statens fastigheter av denna typ, för närvarande Statens fastighetsverk. Även andra myndigheter föreslås dock i begränsad utsträckning kunna äga och förvalta kulturfastigheter om särskilda förutsättningar råder.

Pääosan Ruotsin keskeisestä valtion rakennusperinnöstä muodostavat asetuksella suojellut valtiolliset rakennusmuistomerkit (statliga byggnadsminnen). Niitä on 265, yhteensä 1520 rakennusta (onko luku oikea???). Lisäksi valtiolla on laajasti muita kulttuurihistoriallisesti merkittäviä maa-alueita, viherkohteita, laitoksia, rakennelmia ja rakennuksia. Osaa ei ole vielä riittävästi analysoitu tai arvioitu – tässäkin suhteessa tilanne on vastaava kuin Suomessa.

Kohteet löytyvät RAÄ:n Bebyggelseregistretin kautta:

<http://www.raa.se/hitta-information/bebyggelseregistret/forvaltare-av-statliga-byggnadsminnen/>

Ruotsalaiset korostavat, ettei pidä sekoittaa keskenään valtakunnallista merkittävyyttä ja merkitystä valtion historian näkökulmasta. Valtion kohteet ovat vain osa kansallisesti merkittävästä kulttuuriympäristöstä. Valtio on saattanut vuosien varrella ottaa suojelu- tai muista syistä vastuulleen kohteita, joilla ei ole erityistä valtiollista merkitystä.

Ruotsissa on jo jonkin aikaa käytetty seuraavia yleiskriteereitä kohteiden arvioinnissa:

- 1) Kiinteistöt ovat kulttuurihistoriallisesti erityisen merkittäviä.
- 2) Niillä on erityinen symboliarvo.
- 3) Ne ovat keskeisiä valtakunnan turvallisuudelle.

Symbolimerkitykset vaatinevat erityistä pohdintaa, ennen kaikkea vastauksia kysymyksiin keiden symboleja ja minkä symboleja?

Kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelun yhdentäminen odottaa Ruotsissa kuten meilläkin yhä ratkaisujaan, niin valtakunnallisten yleistavoitteiden kuin valtion kiinteistöhallinnon osalta.

Vuosien 2008- 2010 Kulturfastighetsutredningenin yhteydessä laadittiin kriteerit sille, mitkä kiinteistöt on pitkällä aikajänteellä pidettävä valtiolla. Lähtökohtana olivat RAÄ:n ehdotukset, erityisesti kertomusmallin (berättelsemodell) soveltaminen. Samalla yhä tiukemmaksi ja rajaavammaksi tavoitteeksi on hyväksytty, että

valtiolla säilyvien kulttuurihistoriallisten kohteiden on kerrottava nimenomaan valtion historiasta. Huomattavakaan yleinen, kansallinen merkitys ei riitä valtio-omistuksen syyksi, ellei kohteeseen liity erityisiä symbolimerkityksiä.

Ruotsissa voimassa oleva lainsäädäntö on kulttuurihistoriallisten kiinteistöjen ryhmittelyn ja arvioinnin lähtökohtana, erityisesti käsite byggnadsminne - kohde, jolla on erityisen suuri kulttuurihistoriallinen arvo. Valtion kohteita koskee erillinen asetuksensa, Förordning om statliga byggnadsminnen.

Edellä todetut kuusi kertomusta valtion ja sen rakentamisen historiasta ovat seuraavat:

- Att styra, beskatta och döma – om rikets enande och den moderna statens framväxt
- Om vetenskap, utbildning och intellektuell kultur
- Ekonomiskt liv och handelns förutsättningar
- Tro och religion genom tiderna
- Maktbalans – integration och expansion
- Den socialmedicinska utvecklingen i Sverige

Valtion historia on siis ryhmitelty temaattisiksi kokonaisuuksiksi. Menettely on sukua perinteisemmälle, toimialoitain tapahtuvalle – Suomessa noudatetulle – analysoinnille. Edellä olevasta joukosta on erityisesti huomattava kirkollisten kohteiden mukanaolo, mikä poikkeaa ratkaisevasti Suomen tilanteesta.

Ajatus kertomuksista on ollut pinnalla historian tutkimuksessa ja popularisoinnissa, mutta myös yrityselämässä (yrityskulttuurien määrittelyssä) jo hyvän aikaa. Kertomus on oman Kielitoimistomme sanakirjan mukaan 1) (kirjallinen) kertova esitys jostakin, kuvaus, tarina, juttu tai 2) julkinen, virallinen selostus tai selonteko. Molemmat sopivat tähän käyttöyhteyteen.

Kriteereiden soveltamiseen käytettiin asiantuntijaryhmää, jotka kuulivat kunkin viranomaisen omia asiantuntijoita sekä ulkopuolisia tutkijoita. Kohdejoukot systematisoitiin, arvioitiin ja ryhmiteltiin mainitun kertomusmallin mukaisesti. Noin 550 kohdetta arvioitiin. Puolustushallinnon kohteet jäivät tarkastelun ulkopuolelle, muut kiinteistöyksiköt olivat mukana. Selvityksessä valtion 487 kiinteistöstä 82 % esitettiin säilytettäväksi valtiolla. Rakennustasolla (3691 kpl) osuus oli 92 %.

Ruotsissa pyritään lisäksi ottamaan huomioon joitakin yleisempiä, korkeintaan osin kulttuurihistoriallisia tekijöitä kohteiden arvioinnissa. Niitä ovat:

- Miten paljon löytyy vastaavia, rinnasteisia kohteita.
- Kokonaisuudet; miten eri kulttuurihistorialliset elementit yhdistyvät kohteessa ja tukevat toinen toisiaan.

- Kohteiden saavutettavuus ja saavutettavuuden kohentaminen.
- Valtio-omistuksen liittyminen kohteiden kestävän hoidon ja kokonaisuuksien turvaamiseen.
- Taloudelliset tekijät – kohteella on edellytyksiä tulla valtiolla hoidetuksi.
- Muuta huomioitavaa.

3 SENAATTI-KIINTEISTÖT

3.1 Yleistä

Senaatti-kiinteistöt on valtiovarainministeriön hallinnonalan liikelaitoskonserni tytäryhtiöineen. Liikelaitoksena se ei kuulu budjettitalouteen, vaikka käyttäjien vuokravarat sieltä tulevatkin. Eduskunta ohjaa liikelaitosta valtion talousarvion kautta, valtiovarainministeriön asettaessa vuosittaiset taloudelliset ja toiminnalliset tavoitteet. Senaatti-kiinteistöjen toimintaa ohjaavat liikelaitoksista annettu yleislaki, laitospöytäkirja erityislaki ja asetukset sekä valtion kiinteistö- ja toimitilastrategiat.

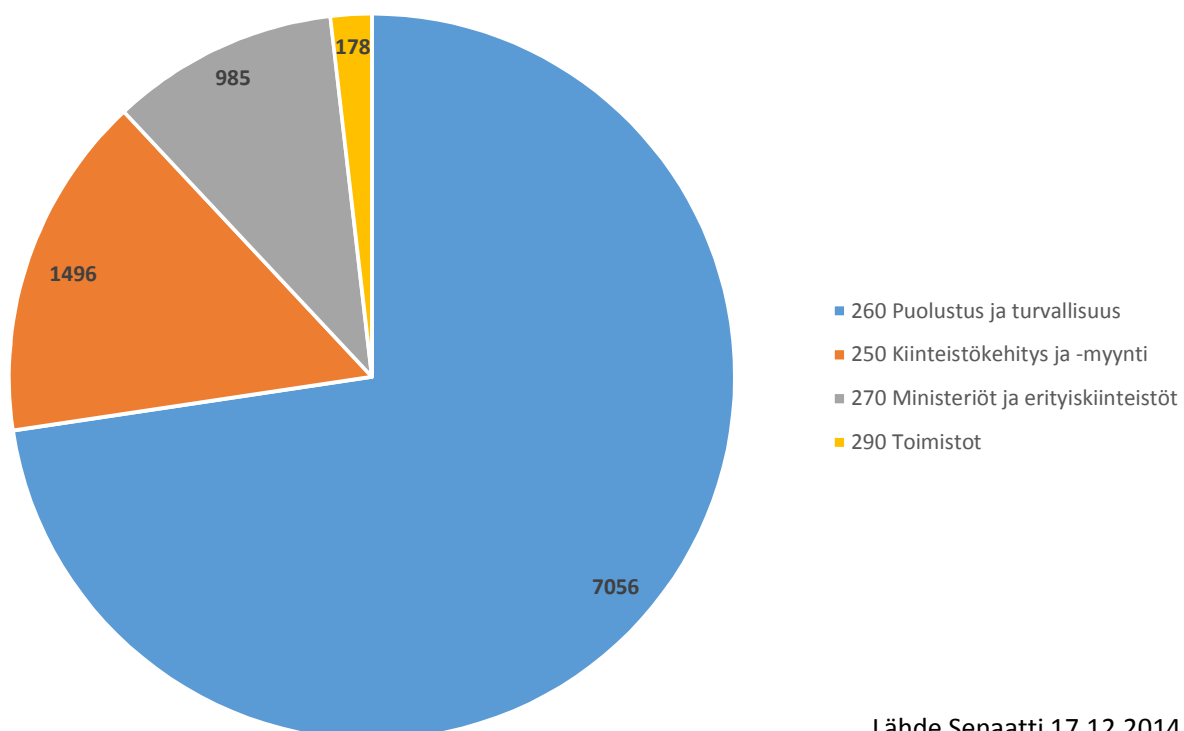
Senaatti-kiinteistöt hallinnoi noin 4,5 mrd. € kiinteistöomaisuutta, johon sisältyy noin 10 500 rakennusta ja 6.6 milj. m². Se vastaa myös toimitilojen vuokrauksesta sekä tarjoaa tiloihin ja työympäristöihin liittyviä asiantuntijapalveluita.

3.2 Senaatti-kiinteistöjen rakennuskanta ja sen arviointi

Senaatti-kiinteistöjen oman selvityksen (2012) perusteella sen hallinnoimista rakennuksista 456 rakennusta ja kohdetta on kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita. Merkittävä osa on ns. asetuksella (480/85) suojeltuja ja loput kohteista on kaavamenettelyssä suojeltuja.

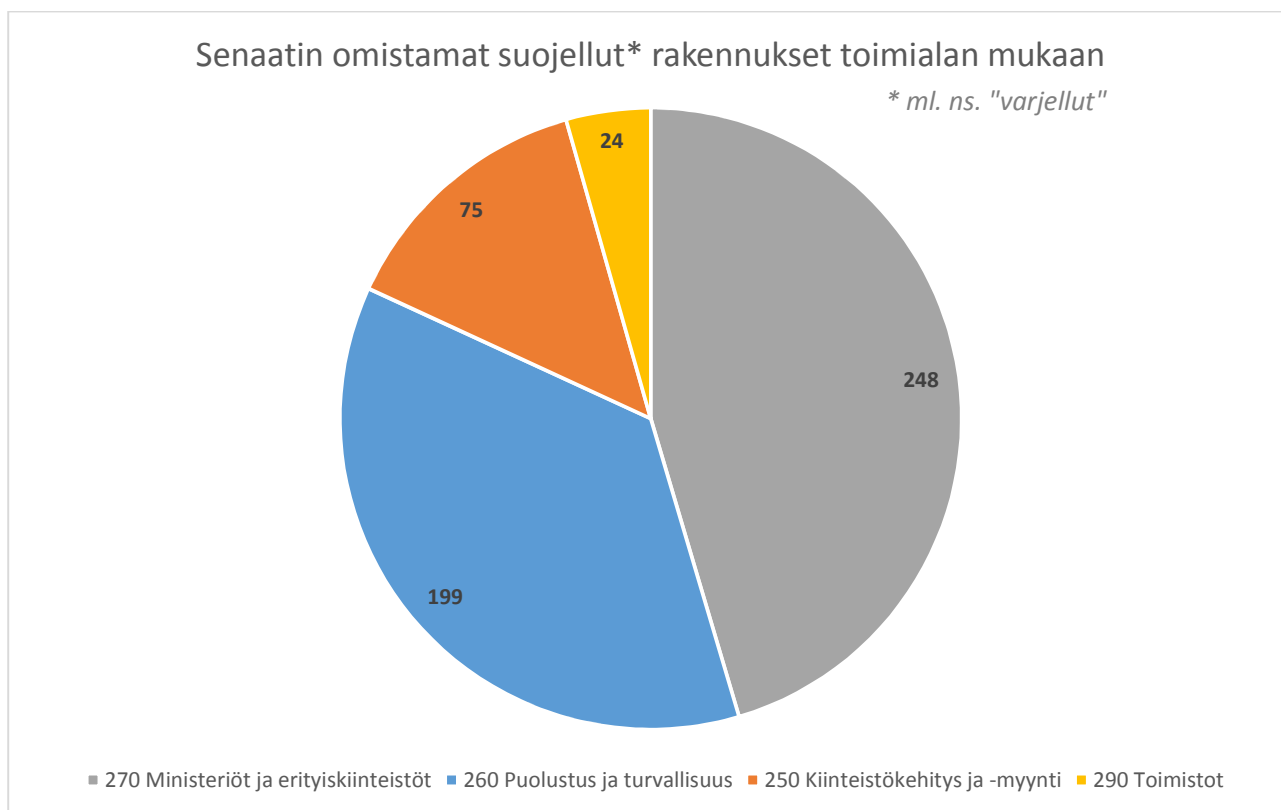
Jälkimmäisistä suurin osa on puolustushallinnon käytössä olevia kohteita. Arvokiinteistöjen yhteenlaskettu bruttoala on noin 690 000 brm² ja tasearvo noin 347 milj. euroa. Osana yliopistouudistusta yliopistojen käytössä olevat kiinteistöt on vuonna 2009 yhtiöitetty kolmeen kiinteistöosakeyhtiöön, jotka Aalto-yliopiston ja Helsingin yliopiston osalta ovat siirtyneet kokonaisuudessaan osiksi yliopistokonserneja. Yhtiöihin siirtyi paljon myös kulttuurihistoriallisia arvoja käsittävää kiinteistöomaisuutta sekä potentiaalista, suojeltavaa modernia arkkitehtuuria.

Senaatin omistamien rakennusten jakautuminen toimialan mukaan

Puolustus ja turvallisuus ovat määrällisesti hallitseva osa Senaatin kiinteistöjä. Niiden osuutta on korostanut yliopistokiinteistöjen irrottaminen. Toimistojen osuus on pieni. Varasto- ja vastaavien rakennusten määrä selittyy puolustuksen ja turvallisuuden kohteilla, kuten myös suojelun ulkopuolelle jääneiden kohteiden suuri määrä.

Kiinteistökehitys tarkoittaa luovutettavia ja myytäviä kohteita, joista suuri osa on puolustus- ja turvallisuussektorilta tai muiden haltijatahojen käytöstä pois jääneitä kohteita. Rautateiden rakennukset ovat olleet suuri yksittäinen myyntikohteiden ryhmä.

Eri toimialojen osuus suojelluista tai arvokkaina pidetyistä kohteista poikkeaa Senaatin rakennusten kokonaisprofiilista. Museot ja niihin rinnastuvat (kulttuuri)rakennukset sekä toimistotilat hallitsevat suojeltuja kohteita. Ministeriöt ja erityiskiinteistöt ovat suurin suojeltujen kohteiden ryhmä. Tämä ilmentää asetussuojelun keskittymistä hallinnon (toimisto)rakennusten suojeluun.

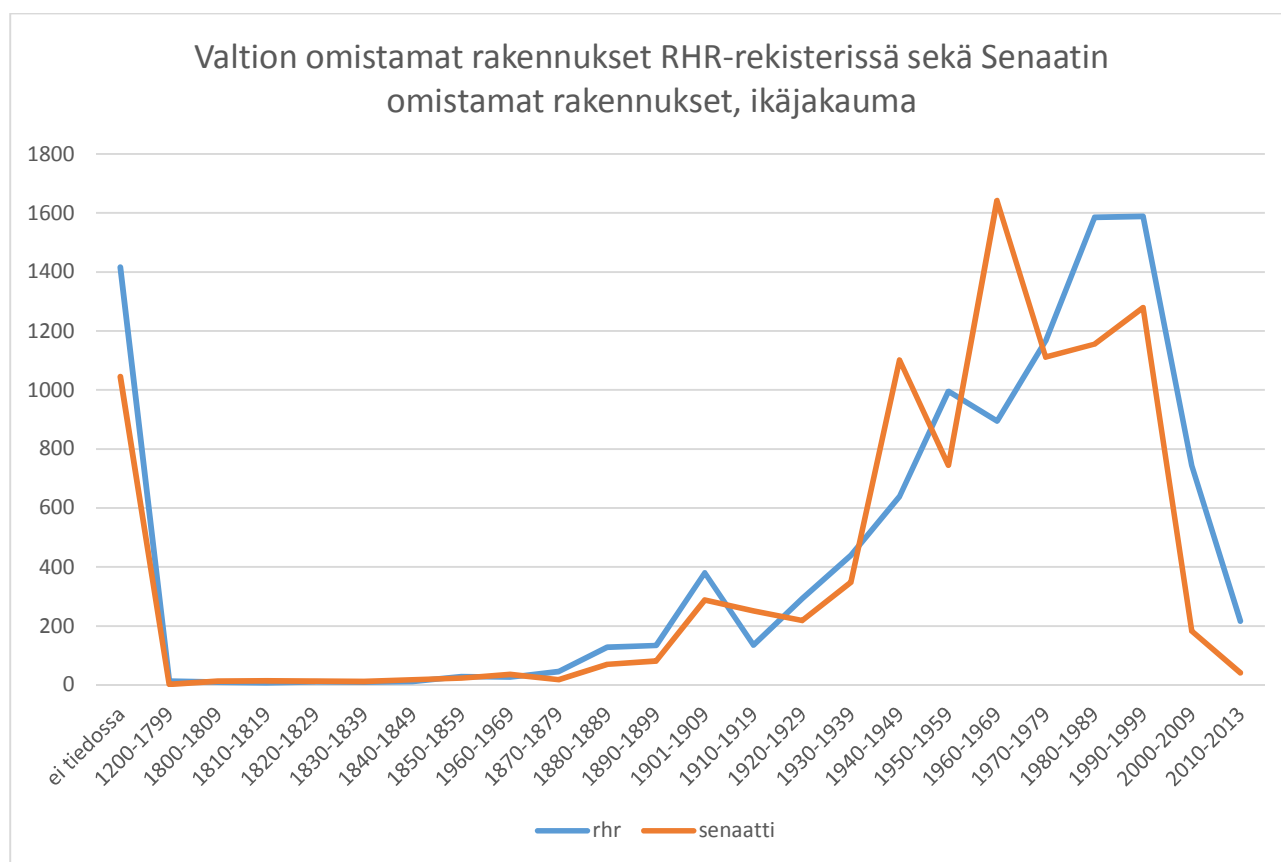
Puolustusvoimien kohteiden suojelua on hoidettu valtionhallinnon sisäisenä, aktiivisena ja yhä jatkuvana yhteistyönä korjaus-, muutos- ja kehittämishankkeissa. Varuskuntasuunnitelmat ja varuskuntien maankäyttösuunnitelmat olivat taannoin väline suojelun ja varuskuntien kehittämisen yhteensovittamiseen. Suunnitelmat olivat kuin asemakaavoja hieman väljemmin laadittuina.

Vailla suojelua olevista rakennustyypeistä kiinnittyy huomio vankiloihin, jotka on inventoitu jo 1980-luvun lopussa. Vankiloiden käytännön suojelua on toteutettu vankeinhoitolaitoksen ja Museoviraston, sittemmin Senaatti-kiinteistöjen ja Museoviraston yhteistyönä, sekä jossain määrin myös kaavoissa. Viimeksi mainittuja ovat esimerkiksi Kakolanmäen käytöstä jääneet rakennukset. Vastaavia ovat Konnunsuo ja entinen Helsingin lääninvankila.

Senaatin rakennuksista suurin osa on Metsähallituksen kohteiden tavoin RKY-alueilla. Tämä antaa hyvän lähtökohdan suojelun toteuttamiselle erityisesti kaavoituksessa, mutta toimii varomerkkinä myös muita suojelukeinoja varten, erityisesti kaavahankkeiden aloitusvaiheessa.

Pääosa Senaatin suojelluista rakennuksista on rakennettu ennen vuotta 1940, mediaani on 1920-luvulla. Senaatin kaikista rakennuksista valtaosa on sen sijaan sotien jälkeisiltä vuosikymmeniltä, mediaanin ollessa 1970-luvulla.

RHR -aineisto ja Senaatin omat rakennus- ja kiinteistötiedot mahdollistavat sen koko rakennuskannan ja suojeltujen rakennusten ikäjakauman suhteen vertailun. Rakennusten ikämediaani sijoittuu vuoteen 1967, suojeltujen rakennusten mediaani on 1911. Valtion kaikkien rakennusten ikämediaani sijoittuu 1970-luvulle (2013 se oli 1976).

3.3 Senaatti-kiinteistöjen arvokiinteistöjen strategia

Senaatti-kiinteistöt laati 2000-luvun ensi kymmenellä oman arvokiinteistöjen strategiansa. Sen kaksi osaa olivat (ja ovat) arvokiinteistöjen luettelo kriteereineen sekä periaatteet ja käytännöt kohteiden hoidossa.

Strategia kohdistui erityisesti rakennuksiin, joilla ei vielä ollut muodollisia, etenkin valtion asetukseen perustuvia suojelustatuksia. Painopisteenä oli moderni arkkitehtuuri. Arvokiinteistöt valikoitiin (Senaatin) toimialoittain.

Valinnat tehtiin omana työnään alla todettavien kriteerien pohjalta, matkan varrella Museovirastoa yhteistyöryhmässä kuullen. Asetuksella ja kaavoituksellakin jo suojellut kohteet otettiin annettuina arvokohteina, tätä luetteloa siis täydennettiin uusien arvokohteiden osalta.

Uusien arvokiinteistöjen valintakriteerit eivät ole yhteismitallisia muiden toimijoiden myöhemmin käyttämiin kriteereihin. Kriteerit ovat käytännönläheisiä, perustuen uudempien kohteiden osalta niiden syntyprosesseihin tai valmistumista seuranneisiin julkisiin arviointeihin.

Valitut kohteet ovat siis eräällä tavoin kanonisoituja kohteita, mutta myös rakennuksia, joiden yhteiskunnallinen painoarvo tai merkitys rakennuttajansa (siis ensi sijassa valtion rakennushallinnon) vaiheissa on ollut merkittävä (mm. yliopistorakennukset).

1. Lailla tai asetuksella suojellut	2. Kaavalla suojellut	3. Sopimuksella suojellut	4. Senaatin ja museoviraston yhteistyöryhmän luetteloimat modernit kohteet
---	--------------------------	------------------------------	--

4. Senaatin ja Museoviraston yhteistyöryhmän luetteloimat modernit kohteet
4.1. Rakennuksella on instituutiorakennuksena merkittävä historiallinen arvo
4.2. Rakennus on oman aikakautensa arkkitehtuurin ja/tai rakennustekniikan merkkiteos
4.3 Suunnitelmat perustuvat arkkitehtuurikilpailun voittaneeseen ehdotukseen
4.4 Suunnitelmat on esitelty Suomi rakentaa- tai vastaavassa näyttelyssä
4.5 Hanke on valittu senaatin tai sen edeltäjien vuoden hankkeeksi
4.6 Rakennus on säilynyt keskeisten suunnitteluperiaatteiden, tilojen ja rakenteiden osalta alkuperäisessä kunnossa

Kriteerit keskittyvät rakennuskannan arkkitehtonisiin kvaliteetteihin. Tämä on tunnusomaista nuorempien rakennusten arvottamisessa. Historiallisen perspektiivin saaminen, suhteuttaminen yhteiskunnan muutoksiin, voi olla vaikeaa. Joskus toimivana aikarajana on pidetty noin sukupolvea, karkeasti 30 vuoden etäisyyttä arvioitaviin rakennuksiin.

Valtion rakennusten kulttuurihistoriallisessa arvioinnissa on olennaista suhteuttaminen valtion tehtävien, hallinnon rakenteiden sekä niiden vaatimien tilojen kehitykseen. Tällainen erittely on mahdollista tehdä myös viimeisten vuosikymmenten osalta, mutta on toistaiseksi tekemättä. Senaatti-kiinteistöjen tapauksessa sen toimialat (jotka nekin ovat ajoin nopeasti muuttuneet) osoittavat jossain määrin näitä rakenteita (toki yhdessä Liikenneviraston ja Metsähallituksen kohteiden kanssa).

Prosessissa valikoitui modernin arkkitehtuurin arvokohteita 2008 seuraavasti:

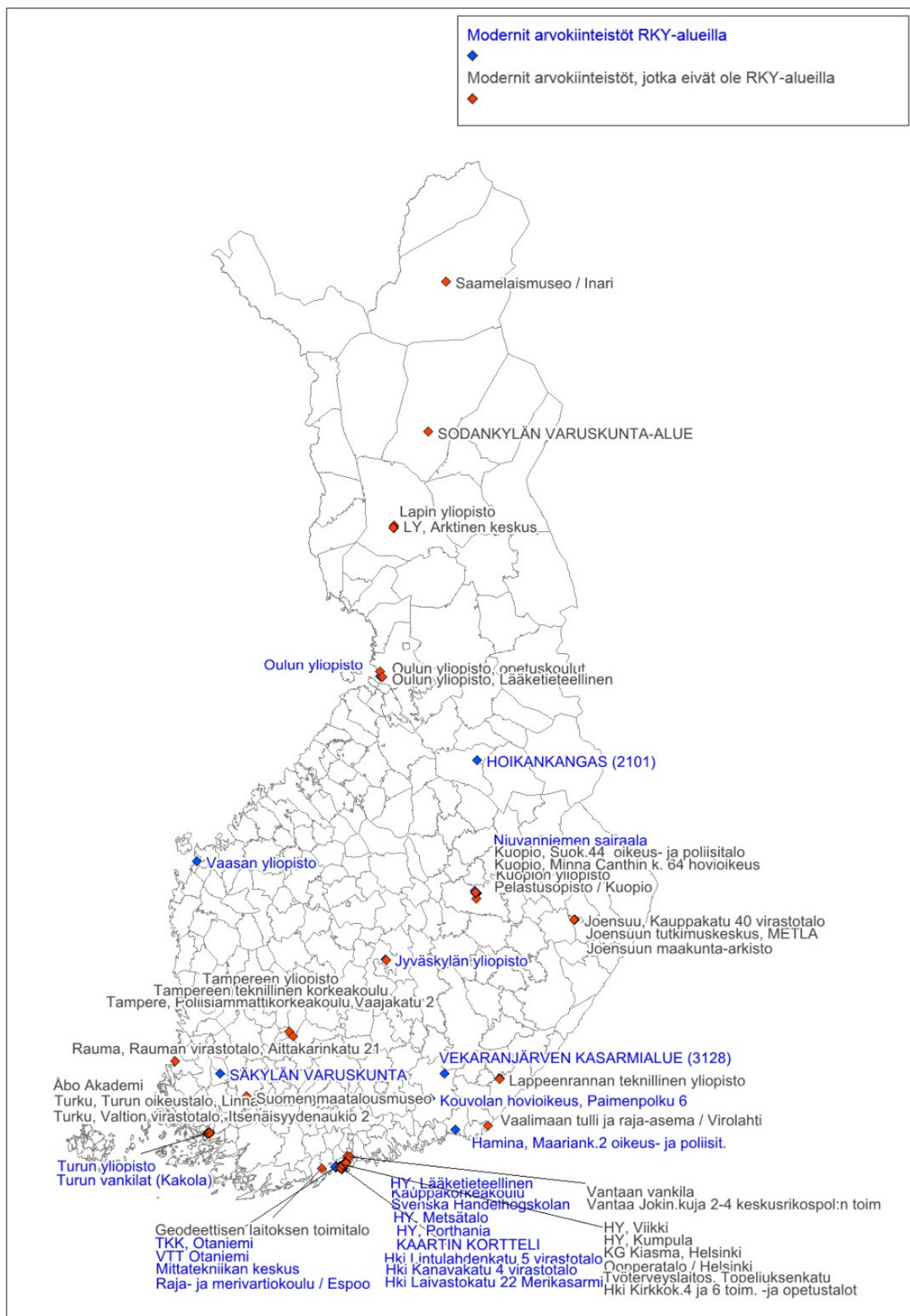
Toimiala	Arvorakennus	Miljöölle merkittävä	Selvityskohde	Ei merkitystä	Ikähaarukka
Yliopistot	26	74	2	6	1939-2006
Tutkimus	2	10	-	9	1955-2006
Ministeriöt ja kulttuuri	11	-	1	-	1972-2005
Toimistot	12	-	2	-	1967-2002
Puolustus ja turvallisuus	15	2	-	-	1954-2007
Yhteensä	75	86	5	15	1939-2007

Taulukosta puuttuvat asetuksella ja kaavoissa jo suojellut kohteet. Luettelon merkitys on sen ohjausvaikutuksessa. Se ohjaa – niin haluttaessa – suojelematta olevien kohteiden huomioimista kaava- ja suojelu- sekä korjaus- tai muutoshankkeissa. Mahdollisuutta ei ole toistaiseksi käytetty aktiivisesti hyväksi.

Yliopistojen ja tutkimuslaitosten rakennukset hallitsevat luetteloa. Ne myös sijoittuvat samoille alueille, tutkimuslaitosten rakennukset ovat pääosin VTT:n Otaniemen rakennuksia. Mukana ovat myös Metla (Joensuu), Työterveyslaitos (Helsinki) ja Evira (Helsinki, Viikki). Ei merkitystä - kohteet tutkimuslaitosten kohdalla ovat kaikki VTT:n Otaniemen rakennuksia jaksolta 1959 -2000.

Kampuskokonaisuudet selittävät yliopisto- ja tutkimuskohteissa ympäristölle merkittävien kohteiden suuren määrän. Voi olettaa, että niiden suojeluintressit liittyvät pääosin yliopistoalueiden kaavallisten ratkaisujen ja rakennusten ulkoarkkitehtuurin turvaamiseen. Tämä vaatii kuitenkin tarkempaa analyysiä, mikä lienee mahdollista osana kampusalueiden kehittämistä ja kaavoitusta. Johtopäätöksenä voisi myös olla nimenomaan asemakaavoituksen keinojen ensisijaisuus yliopistoalueiden suojelussa, erikseen todettavia arvorakennuksia lukuun ottamatta.

Puolustuksen ja turvallisuuden rakennusten joukossa on neljä Osmo Lapon 1960- ja 1970-lukujen varuskuntakeskusta, jotka kaikki ovat jo aktiivisesti seurattuja suojelukohteita (ainakin Museoviraston toiminnassa sekä sen, Senaatin ja Puolustushallinnon rakennuslaitoksen yhteistyössä). Yksityiskohtana voi mainita Hyrylän varuskunnan lämpökeskuksen, joka on muuttunut jo purkukohteeksi.

Asetuksella tai muulla tavoin jo suojeltujen kohteiden puuttuminen luettelosta vaikuttaa vertailun tulokseen. Jyväskylän yliopiston Seminaarivaiheen rakennukset ja Alvar Aallon arkkitehtuuri ovat jo suojeltuja ja sisältyvät myös RKY-luetteloon. Sen sijaan yliopiston kahta seuraavaa rakennusvaihetta ei ole kuin alustavasti arvioitu (punainen merkintä kartalla). Myös Turun yliopiston Aarne Ervin suunnittelemaat rakennukset ovat sekä suojeltuja että sisältyvät RKY-valikoimaan.

3.4 Senaatti-kiinteistöjen arvokiinteistöjen turvaaminen sen toiminnassa

Arvokiinteistöjen suojelustrategia kattaa jo eri tavoin suojellut ja lisäksi arvokkaiksi tunnistetut, mutta vailla varsinaisia suojelupäätöksiä olevat kohteet. Strategia linjaa mm. viranomaisten yhteistyötä ja yhteydenpitoa, arvokohteiden korjausten tietopohjaa, korjausten vaatimaa osaamista ja korjausperiaatteita, kohteiden tiedonhallintaa, lisä- ja täydennysrakentamista sekä kohteisiin soveltuvien käyttötarkoitusten valintaa.

Lähtökohtana on käytön kautta aikaansaatava suojelun taloudellinen perusta; ”Pystymme pääosin hoitamaan käytössä olevat arvorakennukset samoilla liiketaloudellisilla periaatteilla kuin muun hallussamme olevan rakennuskannan.”

Tavoitteet on ainakin toistaiseksi kyetty täyttämään hyvin. Joidenkin, etenkin pienempien luovutettavien kohteiden heikko kunto on kiinnittänyt huomiota; myyntiä odotettaessa ei ole satsattu kunnossapitoon. Arvokohteidenkin korjausrakentamisessa tulevat vastaan kysymykset talotekniikan vaatimuksista, sisäilman laadusta sekä monitilakonseptista eli olevien pohjaratkaisujen uudistamisesta. Kehityskiinteistöissä prosessien aikajänne sekä varsin huomattavat taloudelliset odotukset – lisärakennuspaineet – kiinnittävät huomiota.

Arvokiinteistöstrategiassa ei oteta kantaa siihen, miten tai millä kriteereillä strategian kohdejoukkoa päivitetään. Strategian liittyvään arvokiinteistöjen esittelyyn sisältyy hieman yli 40 kohdetta.

<http://www.senaatti.fi/tilamme/arvokiinteistot/arvokiinteistojen-suojelustrategia>

4 Yliopistopistojen kiinteistöt ja kiinteistöyhtiöt

Yliopistojen kolme kiinteistöyhtiötä – Helsingin yliopistokiinteistöt Oy, Aalto-yliopistokiinteistöt Oy ja Suomen yliopistokiinteistöt Oy – perustettiin 2009. Niille siirrettiin yliopistojen aiemmin Senaatti-kiinteistöjen hallinnassa ollut kiinteistöomaisuus. Kaksi ensiksi mainittua toimii pääkaupunkiseudulla, SYK Oy:n kolmesta kampusta ovat maan eri puolilla, pohjoisin Rovaniemellä. Yhtiöiden osakkaita olivat alkuaan yliopistot 2/3 osuukin, Senaatti-kiinteistöjen osuuden ollessa kolmannes. Sittemmin Aalto-yliopiston ja Helsingin yliopiston kiinteistöyhtiöt ovat siirtyneet kokonaisuudessaan yliopistojen omistukseen, osiksi yliopistokonserneja. Yliopistot ovat ylipäänsä

konsernimuotoisia, ja osa niiden kiinteistöistä on muussa kuin yliopistojen kiinteistöyhtiöiden omistuksessa. Kiinteistöyhtiöilläkin on tytäryhtiöitä. Yhtiöiden perustaminen liittyi yliopistouudistukseen, jossa yliopistojen juridinen asema muuttui ja ne irrotettiin valtion taloudesta.

HYK Oy:llä on tiloja noin 400 000 k-m², kiinteistöjä 39, käyttöoikeus kahdeksaan alueeseen ja rakennuksia 130. Valtaosa niistä on Helsingin yliopiston kampuksilla, muita ovat Taideyliopisto ja Svenska Handelshögskolan. Huomattava osa rakennuksista on kulttuurihistoriallisesti arvokkaita, asetuksella tai asemakaavoilla suojeltuja.

Aalto-yliopistokiinteistöt Oy:n rakennukset koostuvat Otaniemen kampuksesta sekä aiempien Taideteollisen korkeakoulun ja Helsingin kauppakorkeakoulun tiloista. Painopiste on uudemmassa, sotien jälkeisessä arkkitehtuurissa – Otaniemessä ennen kaikkea Alvan Aallon suunnittelemissa kohteissa.

SYK Oy:n tiloja on 1,1 milj. m² 380 rakennuksessa. Vanhinta kerrostumaa ovat mm. eräät aiemmat (aikanaan asetuksella suojellut) seminaarialueet, jotkin Turun yliopiston rakennukset sekä yliopistokäyttöihin muutetut teollisuus- tai muut rakennukset. Valtaosa rakennuksista on yliopistoverkoston sotien jälkeisestä laajentamisvaiheesta. Åbo Akademin käyttämistä rakennuksista suurin osa on Stiftelsen för Åbo Akademin omistuksessa.

Museovirasto on 2011 laatinut selvityksen yliopistojen arkkitehtuurista ja kampuksista: Vuorinen, Juha: Muutoksen kampukset, uusien suomalaisten yliopistokokonaisuuksien suunnittelu ja rakentuminen korkeakoulujen kehittämislaista (1965-) uuteen yliopistolakiin (-2009). Selvitys on palvellut Museoviraston sisäistä toimintaa, mutta sitä ei ole aktivoitu yliopistoalueiden kohteiden kulttuurihistorialliseen arviointiin tai yhteistyöhön yliopistojen, erityisesti SYK Oy:n kanssa.

Museovirasto on yhtiöiden kanssa yhteistyössä, mutta suojeluarviointeja tai -ratkaisuja ei ole viety johdonmukaisesti eteenpäin. Ratkaisevia ovat suuren kehittämishankkeen kohteena olevan Otaniemen (Aalto-yliopisto) sekä Suomen yliopistokiinteistöt Oy:n kampusten toiminta ja kampusten ratkaisut. HY -kiinteistöt Oy:n toiminta on suojelun osalta vakiintuneempaa, hallinnollinen suojelu on jo aiemmin viety varsin pitkälle ja yhtiöllä on yhteistyösopimus Museoviraston kanssa.

5 METSÄHALLITUS

5.1 Yleistä

Metsähallitus hoitaa valtion metsä- ja vesialueomaisuutta. Sen hallinnassa ovat talousmetsät, kansallispuistot sekä rantarakentamiseen kaavoitetut ranta-alueet ja -tontit. Metsähallitukselle on yhä lisääntyvästi siirtynyt rakennusperintökohteita ja muinaisjäänneksiä, viimeksi Museoviraston kiinteistöjä 2014.

Metsähallitus kiinnitti kämppiensä suojeluun huomiota viimeistään 1970. Vuosina 1976- 1979 tehtiin ensimmäiset rakennuskannan inventoinnit, ja 1992 Metsähallitus perusti Museoviraston edustajalla vahvistetun työryhmän laatimaan aiemmin mainittua luettelointia ja suojeluesitystä. Kriteereissä tukeuduttiin Museoviraston Rakennuskulttuurin luettelointi -oppaan arviointikriteereihin (rakennushistoriallinen, historiallinen ja maisemallinen sekä edustavuus/tyypillisuus, harvinaisuus, alkuperäisyys, yhtenäisyys, kerroksellisuus), ottaen huomioon myös aluekokonaisuudet ja kohteiden säilyneisyys.

5.2 Metsähallituksen kiinteistövarallisuuden kulttuurihistoriallinen arviointi

Metsähallitus toteutti 2012- 2013 valtion kiinteistöstrategioihin perustuvan kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kiinteistövarallisuutensa arvioinnin.

Tavoitteena oli:

- 1) Luokitella kulttuurihistoriallisesti arvokas kiinteistövarallisuus yhteistyössä ympäristöministeriön ja Museoviraston kanssa strategiaan käyttökiinteistöihin, kulttuuri- ja nähtävyyshankkeisiin sekä ei-strategiseen omaisuuteen.
- 2) Asettaa strategisen omaisuuden hoidolle laatutavoitteet.
- 3) Arvioida strategisen omaisuuden käyttö-, ylläpito ja pääomakustannukset.
- 4) Ratkaista hoidon edellyttämä rahoitus läpinäkyvästi.

Muinaisjäännökset jäivät tarkastelun ulkopuolelle. Museovirastolla ei ollut valmiutta laatia kriteereitä muinaisjäännöksille hankkeen edellyttämässä aikataulussa. Valikoimaan otettiin kuitenkin 2013 Suomen Haag-luettelon ehdotuksessa esitetyt muinaisjäännökset.

Arvioinnin kriteerit ovat eräin poikkeuksin vastaavat kuin Museoviraston omille kiinteistöilleen laatimat kriteerit.

Metsähallitus otti lähtökohdakseen kolmijaon:

1. Valtiollisen toiminnan ja valtionhallinnon symbolikohteet, joista ei luovuta.
2. Kansallista merkitystä omaavat kulttuurihistorialliset avain- ja nähtävyyshkohteet.
3. Kiinteistöt, jotka ovat valtion omistuksessa tai on hankittu valtion omistukseen säilymisen turvaamiseksi ja hyvän hoidon varmistamiseksi. (Valtion kiinteistöt, joiden suojelu ja suojelu turvaaminen on riippumaton valtion omistajuudesta.)

Työn kuluessa todettiin, että kansainvälisiä sopimuksia toteuttavat kohteet ovat valtion kansainvälisten sitoumusten vuoksi strateginen intressi. Kulttuuriympäristöön kohdetasollakin liittyviä sopimuksia ovat maailmanperintösopimus ja Haagin sopimus. Ihmisvaikutteisen luonnon ja maiseman osalta myös biodiversiteettisopimus ja Ramsar-sopimus on otettava huomioon.

Metsähallitus kehitti kriteerit seuraaviksi:

- 1) Historiallisen keskusvallan symboli
- 2) Kansallisen identiteetin kannalta merkittävä kohde
- 3) Valtion toimintaa ilmentävä kohde
- 4) Kansainvälisiä sopimuksia toteuttava kohde (vain Metsähallitus).

Kriteereistä kolmas nousi keskeiseksi. Metsähallituksen hallinnassa on sen itsensä tuottamien kohteiden lisäksi muiden valtiotoimijoiden rakennuskantaa. Ne ovat usein valtion tehtävien ja hallinnon kehityksen olennaisia ilmentäjiä tai kiinteistöjä, jotka on hankittu valtion omistukseen ylipäänsä niiden turvaamiseksi ja hoidon varmistamiseksi.

Edellä todetussa kehityksessä Metsähallituksen rakennuskantaa tarkasteltiin lain rakennusperinnön suojelemisesta kriteerien (8 §) pohjalta.

1. Harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus)
2. Historiallinen tyypillisuus alueelle (tyypillisuus)
3. Aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus)
4. Alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylien ilmenemisen ja jatkuminen (alkuperäisyys)
5. Merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus)
6. Näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksellisuus)

Metsähallituksen otti huomioon myös Museoviraston Salpalinja-työryhmän määrittelemät huippukohteet (ks. Museovirasto), sen kaikki strategisesti merkittäviksi todetut osat. Puolustuskäytöstä vapautuvien Helsingin edustan saarten käyttöä selvittäneessä valtiovarainministeriön työryhmässä todettiin, että Vallisaaren ja Kuninkaansaaren I maailmansotaa edeltävät rakenteet ovat strategisessa luokittelussa kulttuuri- ja nähtävyyshuippukohteina. Ne kuuluvat ikänsä ja luonteensa puolesta pääsotin muinaismuistolain piiriin, mutta mukana on myös rakennusperintö- ja luontoarvoja.

Kriteerien valmistuttua läpikäytiin Metsähallituksen hallinnoimat valtion tuottamat rakennukset, 75 kpl. Kaikkiaan tarkasteltiin 309 rakennuskohdetta. Suuressa osassa kohteita tehtiin maastokäynti. Metsähallituksen arviointityössä kiinnitettiin myös tavanomaista enemmän huomiota valtiotahojen ja olennaisten sidosryhmien osallistamiseen ja vuorovaikutukseen sekä laitoksen sisäiseen informointiin.

Metsähallituksen hallinnassa olevaan valtion strategiseen kulttuurihistorialliseen kiinteistövarallisuuteen kuuluu valintojen jälkeen 51 kohdetta. Luontopalvelujen hallinnassa on 40 kohdetta, joista 3 on yhteisiä metsätalouden kanssa.

Kohteiden ryhmittelyssä otetaan huomion luonnonsuojelualueiden erityispiirteet. Hankkeessa määriteltiin luontopalvelujen ja metsätalouden strategisesti arvokas kiinteistövarallisuus, pois lukien Laatumaa hallinnassa olevat kohteet. Luontopalveluiden kohteita on joukosta 75 %.

Metsähallituksen strateginen kulttuurihistoriallinen kiinteistövarallisuus 2013

	Luontopalvelut	Metsätalous	Yhteisiä	Metsähallitus yht.
Rakennusryhmiä, joissa rakennuksia	21	2	-	23
Rakennelmia	2	-	-	2
Salpalinja	-	8	3	11
Valli- ja Kuninkaansaari	2	-	-	2
Muinaisjäännöksiä	12	1	-	13
Yhteensä	37	11	3	51

5.3 Metsähallituksen omat kehittämis ehdotukset; arviointia

Metsähallitus on ollut itse tyytyväinen arviointiprosessiinsa ja kehittämiinsä kriteereihin, jotka on nimetty arvotusavaimeksi. Metsähallituksen käsityksen mukaan työkalu auttaa tunnistamaan myös sen (ei-strategisen) kiinteistövarallisuuden, jonka voi myydä.

Metsähallitus havaitsi – ilmeisen perustellusti – että valtion sisäisten hallinnansiirtojen yhteistyötä ja menettelytapoja on kehitettävä, jotta valtion kokonaisuus toteutuisi. Metsähallituksen tulee osaltaan kiinnittää erityistä huomiota hallinnansiirtoihin; tunnistaa valtion strategisen kulttuurihistoriallinen kiinteistövarallisuus jo siirtovaiheessa ja selvittää hallinnansiirtojen taloudelliset vaikutukset.

Kiinteistövarallisuuden hoitoon tarvittavan tiedon ja osaamisen myös kulttuurihistoriallisen kiinteistövarallisuuden osalta tulee olla kunnossa. Tietojärjestelmien käyttö kustannusten kokoamiseen tulee olla vaivattomampaa.

Kulttuurihistoriallisen arvioinnin ohella hankkeessa määriteltiin laatutavoitteet kiinteistövarallisuuden hoidolle, ja hoito- ja palveluluokituksen avulla laskettiin valtion strategisten kulttuurihistoriallisten kohteiden käyttö-, ylläpito- ja pääomakustannukset. Metsähallituksen havaintona oli, että sen omaa tiedonhallintaa ja prosesseja on tämänkin osalta vielä kehitettävä. Perushuolena on myös kohteiden hoidon vaatiman rahoituksen saamiseen riittävälle tasolle ja pysyväksi. Myös valtion strategisten kohteiden tilan seuranta laajemminkin on ratkaisematta.

Metsähallituksen hallussa olevan valtion strategisen kulttuurihistoriallisen kiinteistövarallisuuden joukko pitää tarkistaa määräajoin, erityisesti koska Metsähallitukselle siirtyy muilta valtion toimijoilta kiinteistövarallisuutta valtion kiinteistöstrategian toteuttamisen kautta.

6 LIKENNEVIRASTO

6.1 Yleistä

Liikennevirasto vastaa maantie-, rautatie- ja meriliikenneväylistä sekä liikennejärjestelmän kehittämisestä. Viraston tavoitteena on parantaa liikennejärjestelmän toimivuutta, liikenteen turvallisuutta sekä alueiden tasapainoista kehitystä.

Liikenneviraston väyläomaisuuden arvo on noin 20 mrd. €. Sen jälleenhankinta-arvoksi on arvioitu 50 mrd. €.

Rataverkkoa on noin 5900 km, radoilla siltoja hieman yli 2300 kpl. Maanteitä on noin 78 000 km, josta moottoriteitä

880 km, ja teillä 14900 siltaa. Rannikkoväyliä on 8300 km, sisävesiväyliä 8000 km ja väylistä noin neljännes eli 4000 km on kauppamerenkulun käytössä. Väylillä on 25 700 merenkulun turvalaitetta.

Maanteiden pituus, km	78 093
Päälystepituus, km	50 941
Kevyen liikenteen väylien pituus, km	5 898
Maantiesilloja	15 029
Rautatiesilloja	2 340
Rataverkko km	5 944
Liikennöity rataverkko km	5 734
rannikon väylä-km	3204

Liikenneviraston työalalta on varsin runsaasti suhteellisen tuorettakin historiankirjoitusta ja koostejulkaisuja. Mainittakoon laaja kolmiosainen Suomen teiden historia, Valtionrautateiden eri juhluvuosien perusteelliset historiateokset sekä lukuisat merenkulun kohteiden julkaisut.

6.2 Liikenneviraston perinnekohteet

Liikenneviraston työryhmä selvitti 2012 sen ns. perinnetoimintaa ja tämän kehittämistä. On ilmeistä, että Liikennevirasto ymmärtää valtion kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden olevan nimenomaan näitä perinnetoiminnan kohteita. Tässä suhteessa Liikenneviraston käsitykset poikkeavat vielä varsin suuresti ainakin Museoviraston ajatuksista.

Liikenneviraston perinnekohteita on luetteloitu ja niiden kulttuurihistoriallisia arvoja arvioitu eri aikoina ja vaihtelevin kriteerein. Tämä näkyy myös sen kohdejoukossa. Osa kohteista (museotiet ja -sillat) on valittu ja kohdejoukkoa myös myöhemmin uudelleenarvioitu varsinaiseen museotoimintaan rinnastuvien kokoelmapoliittisin kriteerein. Suomen infrastruktuurikohteita säilyy käytännössä koko ajan myös suojelun, kaavoituksen ja alan lainsäädännön (kuten maantielaki) mukaisissa prosesseissa.

Liikenneviraston selvityksessä 2012 olleet kohteet ja niiden omistukset jakautuvat seuraavasti:

Kohde	yhteensä	Liikenneviraston omistuksessa
Museotiet	22 kpl, 189 km	18 kpl, 171,1 km
Museosillat	33 kpl	23 kpl
Museorautatiet	30,5 km	16,5 km

Majakat ja merimerkit	52 kpl	47 kpl
Museokanavat	20 kpl	16 kpl
Mobilian rakennukset	100 %	49 %
Rautatiemuseon rakennukset	100 %	39 %
Kanavamuseot	5 kpl	5 kpl

6.3 Museotiet

Tiehallinto aloitti 1974 arvokkaiden tie- ja siltakohteiden kartoituksen. Työn tuloksena nimettiin museotoimikunta ja tiepiireihin museoyhdyshenkilöt. Tiemuseo perustettiin vuonna 1980 ja vuosina 1979- 1980 museotie-esityksiä tehtiin 60 tie- ja 101 siltakohteesta.

Valintaperusteina olivat:

- 1) Historiallinen arvo
- 2) Miljöoarvo
- 3) Kohteen matkailullisuus

Siltoja arvioitiin myös rakenteellisesta ja esteettisestä näkökulmasta. Pääosa museokohteista valittiin 1982, kokoelmaa kartutettiin lisäksi yksittäisillä kohteilla 1983–2010. Joitakin kohteita on myös poistettu. Kohteet ryhmiteltiin tiekokonaisuuksittain valtakunnallisiin, maakunnallisiin ja paikallisiin kohteisiin.

Tiemuseokohteiden tilaa ja laajemmin kokoelmapolitiikka selvitettiin 2007. Samalla päivitettiin museokohteilta vaadittava arvo.

Arvoluokitukseen kuuluvat kolme kriteeriä:

1. Tietoarvo
2. Tieliikennehistoriallinen arvo
3. Säilyneisyysarvo

Kriteerit hyväksyttiin Tiehallinnon johtoryhmässä. Luokituksen perusteella määriteltiin kolme tallennusluokkaa, 1) pysyvästi säilytettävät museokohteet, 2) määräaikaaisesti säilytettävät kohteet ja 3) seulottavat kohteet.

Selvityksen perusteella 16 tietä ja 18 siltaa on pysyvästi säilytettäviä museokohteita. Määräaikaaisesti säilytettäviä kohteita oli teiden osalta kuusi, joista kolme poistettiin kokoelmista. Määräaikaaisesti säilytettäviä siltakohteita oli

16. Näistä tarkentava historiaselvitys piti tehdä 11 kohteelle. Lisäksi kokoelmista ehdotettiin poistettavaksi kolme kohdetta toisintona. Selvitys todettiin 2012 pääosin edelleen ajantasaiseksi.

Museotiekokoelmaan kuuluu tällä hetkellä vain maanteitä, poikkeuksina yksi Metsähallituksen ja kolme yksityistä tietä. Kokoelman 22 kohdetta kattavat jakson 800-luvulta 1960-luvulle. Maanteillä on kymmenen hiekkapäälystettyä (yhteensä 79,1 km) ja kahdeksan kestopäälystettyä kohdetta (92,0 km), yhteensä 171,1 km. Yksityisten kolmen kohteen yhteismitta on 12,9 km ja Metsähallituksen tie viiden kilometrin pituinen.

Kohteet ovat käytössä, mutta niiden kehittämisessä ja parantamisessa on reunaehtonsa, ja hankkeissa on mukana perinneasioita tunteva henkilö. Kohteille annetaan hoito- ja ylläpito-ohjeita, joiden tavoitteena on säilyttää museointihetken, yleensä vuoden 1982 taso.

Museotiekokoelma edustaa tiestöä yleisillä ja tyypillisimmillä esimerkeillä, jotka huomioivat myös alueelliset erikoisuudet. Kokoelma ei kuitenkaan ole maantieteellisesti tasaisesti painottunut. Museotiekokoelma on Liikenneviraston arvion mukaan puutteellinen erityisesti 1900-luvun teiden osalta. Joukko merkittäviä erityisilmiöitäkin tältä ajalta puuttuu kohteiden joukosta, esimerkiksi lossit, talvitiet ja jäätiet – ja moottoritiet sekä muut nykyaikaisen tienpidon kohteet.

Kohteet ovat usein osa laajaa kulttuurihistoriallista tai maisemallista kokonaisuutta. Kohteisiin liittyy liikennehistorian lisäksi myös muita historiallisia merkityksiä, kuten sota, merkittävä taistelu, historian merkkitapahtuma, maisema tai suomalaisen yhteiskunnan kehittyminen (sosiaalipolitiikka, demokratisoituminen). Museotiet ovat Museoviraston valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) luettelossa, tavallisesti osana muuta laajempaa kokonaisuutta.

6.4 Museosillat

Museotiekohteiden valinnan yhteydessä silloisessa TVH:ssa valittiin myös museosiltakohteita. Vuonna 1980 toteutetun alustavan valinnan tulos oli 45 museosiltaa.

Valintaperusteina olivat:

1. Historiallinen arvo
2. Miljöoarvo
3. Kohteen matkailullisuus
4. Sillan rakenteet
5. Silta-alueen esteettisyys

Tällä hetkellä Liikenneviraston nimeämiä museosiltoja on 33, kaikki tieliikenteen siltoja. Näistä Liikennevirasto omistaa 23, kunnat ja kaupungit yhdeksän ja yksityistiekunta yhden sillan.

Liikenneviraston siltarekisterin mukaan tarkastetuista silloista kuusi on joko huonokuntoisia tai erittäin huonokuntoisia. Muutamien siltojen osalta on suojeluprosessi meneillään (Kristiinankaupungin ja Alvettulan sillat, kummatkaan eivät museosiltastatuksella) ja joidenkin siltojen omistussuhteita ollaan muuttamassa. Maanteiden museosiltojen hallinto on museotiekohteiden tapaan annettu Pirkanmaan ELY-keskuksen tehtäväksi.

Museosilloiksi rakenteellisesti hyvin soveltuvia siltoja on myös rataverkolla. Rautatiesiltoja ei ole inventoitu eikä yhdelläkään ole museostatusta. Rataosuuden Helsinki – Turku perusparantamisen yhteydessä jäi Halikossa korvattu rautatiesilta paikalleen, tiemuseosillaan viereen muistuttamaan vanhantyyppisistä silloista.

Liikenneviraston perinneselvityksessä todetaan, että rautatiesillat(kin) ovat aikansa merkittävää sillanrakennustekniikkaa ja paikoitellen, kuten Kyrönsalmen silta Savonlinnassa, olennainen osa (kansallis)maisemaa. Suomen Rakennusinsinöörien Liitto ry on julkaissut 2004 teoksen Siltojemme historia. Se on alan kattava kokonaisuus ja olisi luonteva lähtökohta maamme eri-ikäisten ja eriluonteisten siltojen kattavalle kulttuurihistorialliselle arvioinnille. Mikäli tällaiseen ryhdytään lienee aiheellista saada myös RIL ry:n edustajat mukaan työhön.

Liikenneviraston perinneselvitys ennakoii jo asiaa. *”Rautatiesillan museostatus saattaa olla ristiriidassa rataverkon kehittämissuunnitelmien kanssa. Rautatiesillan museoasun säilyttäminen voi olla hankalaa akselipainojen ja nopeuksien noustessa, mikäli radan teknisen tason nostaminen vaatii merkittäviä muutoksia sillan rakenteeseen. Jos rautatiesilta halutaan säilyttää museoasussaan, jouduttaneen tällöin rakentamaan kokonaan uusi silta viereen. Rautatiesiltoja valittaessa pitäisikin huomio kiinnittää museaalisten arvojen lisäksi siihen, miltä sillan käyttö tulevaisuudessa näyttää ja onko rataosalle kaavailtu nopeuden- tai akselipainojen nostoa.”*

Suomessa on kaksi merkittävää museorautatietä, joiden toimintaa rautatiehallinto on tukenut radanpidon osalta. Nämä ovat Porvoon Museorautatie ja Jokioisten Museorautatie. Porvoon rautatie toimii Liikenneviraston omistamalla rataosuudella Olli – Porvoo, ja osuuden pituus on 16,5 km. Se on määritelty museorautatieksi myös Liikenteen turvallisuusvirasto Trafín liikennöintimääräyksissä. Rataa liikennöidään pääosin Dm7-moottorivaunuilla (ns. Lättähatut).

6.5 Merenkulkuhallinnon kohteet; Museoviraston inventointi

Merenkulun turvaamisen rakennus- ja kulttuuriperintö on pitkään ollut kansainvälisesti laajan huomion kohteena. Pohjoismaissa Norja on tehnyt monipuolista inventointi- ja suojelutyötä, mutta myös Ruotsi ja Viro ovat työskennelleet aiheen parissa.

Museovirasto ja Merenkululaitos luettelivat 1996- 2000 silloisen Merenkululaitoksen rakennusperinnön. Inventoinnin tavoitteena oli rakennushistoriallisesti arvokkaiden kohteiden tunnistaminen ja niiden suojelutarpeiden määrittäminen. Merialueiden (pois lukien Ahvenanmaa) kenttätöitä saatiin päätökseen kesällä 2000, minkä jälkeen aineisto muokattiin suojeluluetteloksi. Kartoitus kattoi kohteet ja ympäristöt niiden silloisesta omistajuudesta riippumatta; osa oli yhä Merenkululaitoksella, osa valtion muilla kiinteistöyksiköillä, osa jo yksityisillä ja kunnilla.

Inventoinnin painopisteenä olivat historialliset majakat, niihin kuuluvat henkilökunnan asuinalueet sekä luotsivartiorakennukset ja valottomat tunnusmajakat. Päähuomio oli ennen toista maailmansotaa valmistuneissa paikoissa, uudempia kohteita käytiin vain osin läpi. Vähäisempiä turvalaitteita, kuten kummeleita ja loistoja kyettiin tarkastelemaan vain hyvin valikoiden. Yksittäisten rakennusten ja rakennusryhmien lisäksi kartoitettiin muutamia toiminnallisia kokonaisuuksia, kuten historiallisia väyläosuuksia. Näin pyrittiin hahmottamaan merimerkkien ja luotsiasemien välisiä toiminnallisia ja ajallisia yhteyksiä. Tässä ei päästy kovin suureen kattavuuteen. Sisävedet jätettiin inventoinnin ulkopuolelle.

Suomenlahdella tarkastettiin noin 50 luotsiasemaa, 16 majakkaa ja 7 tunnusmajakkaa. Saaristomerellä vastaavasti 33 luotsiasemaa, 11 majakkaa ja 13 tunnusmajakkaa sekä Pohjanlahdella 44 luotsiasemaa, 18 majakkaa ja 24 tunnusmajakkaa. Kaikilla merialueilla tutkittiin kymmeniä kummeleita, loistoja ja muita merimerkkejä.

Aineiston pohjalta tutkija Harri Nyman muokkasi Helsingin yliopistossa työskennellen, yhteistyössä muiden asiantuntijoiden ja kollegojensa kanssa sekä yliopiston, Merenkululaitoksen ja Museoviraston yhteishankkeena verkkojulkaisun Väyliä varsilta – Suomen historialliset merimerkit ja luotsipaikat. Samaan aikaan Merenkululaitos oli muutenkin aktiivinen historiansa esilletuomisessa. Aktiivisuus on näkynyt merikapteeni, toimistopäällikkö Seppo Laurellin arvokkaina julkaisuina.

Merenkulun rakennusperinnön kohdeluetteloon päätyneiden 142 kohteen arvioinnissa käytettiin seuraavia kriteereitä:

- 1. Historiallisen (käytetty ilmaisua kulttuurihistoriallinen) arvon** erittelyssä arvioitiin, kuinka hyvin kohde kuvastaa alkuperäistä tarkoitustaan, esimerkiksi luotsitoimintaa ja sen muutoksia. Onko kohde edustava, hyvin säilynyt tai kuvaavasti kerrostunut, vai onko se jäätyään pois alkuperäisestä käytöstä säilynyt osittain tai vain huonosti? Lisäksi on arvioitu, miten hyvin kokonaisuus ilmentää luotsien, majakanvartijoiden, loistonhoitajien ja heidän perheidensä elämäntapaa.

2. **Rakennushistoriallinen arvo** perustui rakennuksen tai rakennuskokonaisuuden arkkitehtuuriin, sen säilyneisyyteen ja jatkuvuuteen. Onko kohde lähellä alkuperäistä asuaan, vai onko siinä rakennusajankohdalle vieraita, kokonaisvaikutelmaan nähden summittaisia tai mahdollisesti rumentavia korjauksia ja laajennuksia? Kohde on voinut myös vaurioitua pahoin, ja sen alkuperäiset tyylipiirteet saattavat olla vaikeasti tunnistettavia. Rakennushistoriallisessa arvioinnissa kiinnitettiin huomiota myös kohteen asemaan arkkitehtuurin historiassa.
3. **Maisemamerkityksellä** tarkoitettiin kohteen asemaa ympäröivässä maisemassa. Kohde voi olla hallitseva maisemaelementti, olennainen osa ympäristöä tai sen merkitys on vähäinen. Lisäksi kiinnitettiin huomiota näkyvyyden muutoksiin, kuten metsittymiseen sekä uudisrakentamisen myötä tapahtuneisiin muutoksiin, lähinnä kohteen arvon heikentymiseen.
4. **Informaatioarvo** liitettiin läheisesti maisemamerkitykseen: Miten hyvin kohde nykyisellään kertoo alkuperäisestä funktiostaan, onko rakenne esillä tai ymmärrettävissä siten, että se kuvastaa alueen historiaa ja kulttuuria.
5. **Symboliarvoksi** ymmärrettiin huomioidut kohteen edustamista henkisistä arvoista, tunnusmerkityksistä tai muista epäsuorista ja kokemuksellisista seikoista. Kyseeseen voivat tulla esimerkiksi paikalliset merenkulkuperinteet, valtiollinen itsenäisyysymboliikka, tärkeät haaksirikkokertomukset sekä ylipäätään kohteen merkittävyys muistojen ja muistelun kiinnekohtana.

Suurin osa merimerkeistä ja majakoista toimii edelleen merenkulun turvalaitteina. Liikenneviraston mukaan rakenteiden korjaus on kallista ja vaikeaakin rakenteiden luonteen, sijainnin ja olosuhteiden vuoksi. Usein olisi edullisempaa rakentaa viereen uusi tekninen rakenne. Vaikka majakat ja merimerkit ovat Liikenneviraston omistuksessa, eivät ne yleensä kuitenkaan sijaitse Liikenneviraston maalla.

Liikenneviraston majakat ja merimerkit luokiteltiin vuonna 2011 niiden turvalaitekäytön ja merenkulun tarpeen perusteella säilytettäviin ja luovutettaviin. Yhteensä luokiteltuja kohteita oli 83 kpl, joista 62 oli mainittu Museoviraston vuonna 2009 julkaisemassa Meriväylien rakennusperintö -julkaisussa. Luokan 1 rakennukset luokiteltiin säilytettäviksi. Näitä oli 50 kpl, joista 35:stä oli maininta Museoviraston julkaisussa. Osin tai kokonaan luovutettavista 33 rakennuksesta 27 oli mainittu Museoviraston julkaisussa.

6.6 Liikenneviraston rautatieasemat

Liikenneviraston hallinnassa on (2012) seitsemän suojeltua rautatieasemarakennusta. Suurin osa asemarakennuksista on luovutettu Senaatti-kiinteistöille edelleen myytäväksi. Liikenneviraston asemarakennuksissa on turvalaitekonstruktiota, minkä vuoksi rakennusten pitäminen edelleen viraston hallinnassa ja myös kunnossa on tarpeellista. Jos laitteistot saadaan uusiin tiloihin, rakennus aiotaan luovuttaa Senaatti-kiinteistöille.

Suomen Rautatiemuseo Hyvinkäällä on alan ainoa ammatillisesti hoidettu valtakunnallinen rautatieliikenteen erikoismuseo. Museo on siirtynyt Hyvinkäälle vanhan Hyvinkään - Hangon yksityisrautatien varikkoalueelle 1973. Museotoimintaa hoitaa Rautatiemuseon Säätiö, jonka taustalla ovat Hyvinkään kaupunki ja VR. Suomen Rautatiemuseon maa-alueen, vanhat rakennukset ja koko raiteiston omistaa Liikennevirasto. Uudemmat kalustohallit ovat Rautatiemuseon Säätiön omistuksessa.

6.7 Kanavat

Kanavamuseotoiminta alkoi 1970-luvun lopulla TVH:n ja Museoviraston yhteisillä kanavakohteiden ja -esineistön inventoinneilla. Vuonna 1980 päätettiin toteuttaa museohanke keskuskanavamuseon ja viiden alueellisen kanavamuseon pohjalla. Vuonna 1990 Merenkululaitokseen siirtymisen yhteydessä luovuttiin keskuskanavamuseosta ja päädyttiin kuuden alueellisen museon malliin. Liikenneviraston ylläpitämä Kanavamuseo käsittää nykyään viisi alueellista kanavamuseota:

- Jakokoski 20 km Joensuusta, vieressä on käytöstä poistettu museosulku vuodelta 1875.
- Varistaipale Heinävedellä, vieressä on nelikammioinen vuonna 1913 valmistunut liikennekanava.
- Taipale Varkaudessa, sijaitsee vuonna 1840 valmistuneen nykyisen rauniokanavan ja toimivan syväväyläsulun välissä.
- Herraskoski Virroilla, sijaitsee vuonna 1907 valmistuneen liikennekäytössä olevan kanavan vieressä.
- Saimaan kanavan museo Lappeenrannassa, vieressä on vuonna 1856 valmistuneen vanhan Saimaan kanavan uoma.

Valtio omistaa ja ylläpitää kaikkiaan 16 historiallista tai museokanavaa. Näistä viisi on rauniokanavia, joilla ei ole ylläpitoa ja joista osa on suojeltuja kiinteitä muinaisjäännöksiä. Käytöstä poistettuja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita sulkukanavia on seitsemän. Niillä tehdään vain vähäistä ylläpitävää kunnostusta, osalla on jonkin verran juoksutus- tms. käyttöä. Museokanavien viereen on yleensä rakennettu uusi, edelleen käytössä oleva kanava.

Entisöityjä kulttuurihistoriallisesti arvokkaita museosulkuja on neljä. Kaikkia on toistaiseksi pidetty kunnossa, mutta vain kaksi on liikennekäytössä.

Edellisten lisäksi Suomessa on 30 liikennekäytössä olevaa kanavaa sekä joitakin kiinteistöjä, avattavia siltoja ja turvalaitteita, jotka ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita. Vanhoista turvalaitteista ei sisävesien osalta ole tehty inventointia, mutta Liikennevirasto on 2015 aloittamassa niitä koskevaa, usealle vuodelle ajoittuvaa, vesistöittäin toteutettavaa selvitystä. Suurin osa vanhoista kanava- ja luotsikiinteistöistä on luovutettu pois, pääosin Senaatti-kiinteistöille ja sen kautta eteenpäin yksityisille omistajille.

6.8 Sisävesikohteiden (kanavilla olevien rakennusten) alustava arviointi; Museovirasto

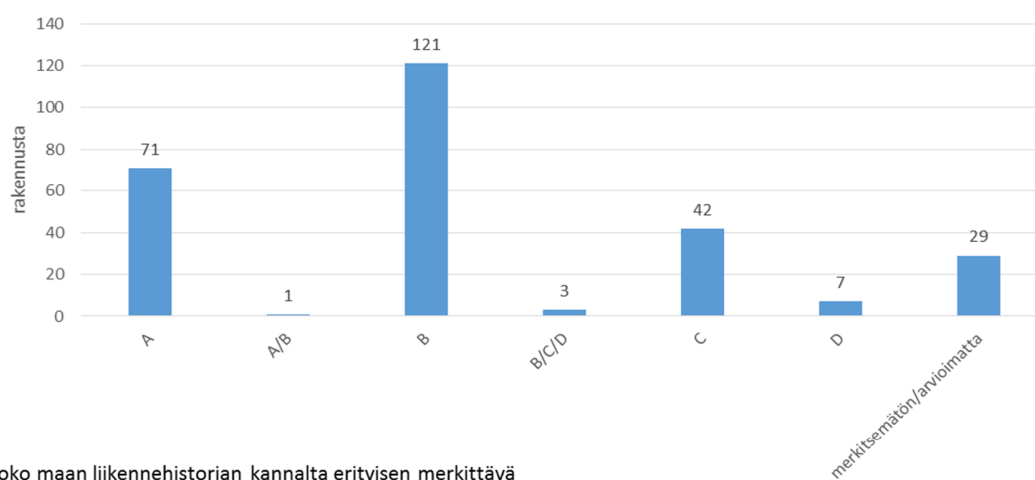
TVH:n vanha kanava-inventointi tarkistettiin ja luotsaukseen liittyvät rakennukset pikainventoitiin Museoviraston työnä 2001. Museovirasto laati olemassa olleen aineiston ja paikallakäyntien pohjalta alustavan luettelon silloiseen Järvi-Suomen merenkulkupiirin säilytettäväksi rakennuksiksi ja kanavarakennelmiksi. Luettelo kattoi 67 kohdetta, joista 40:ssä oli jokin osa tai elementti, joka arvioitiin olevan koko maan liikennehistoriassa erityisen merkittävä.

Kohteiden kulttuurihistoriallista merkitystä arvioitiin alla olevilla kriteereillä. Kriteerien soveltaminen jäi Museoviraston yksittäisen asiantuntijan työksi eikä luetteloa altistettu laajemmalla keskustelulle tai arvioinnille. Vuotta 1969 nuorempia rakennuksia ja rakennelmia ei arvioitu kulttuurihistoriallisina kohteina; tämä ryhmä siis puuttuu kokonaan alla olevasta nelijaosta. Kriteeristö on rakenteeltaan sukua kriteereille, joita Museovirasto oli juuri tätä ennen käyttänyt metsäyhtiöiden (nykyiset Metsä Group ja Stora Enso Oyj) tuotantolaitosten kulttuurihistoriallisessa arvioinnissa.

- A. Koko maan liikennehistorian kannalta erityisen merkittävä
- B. Koko maan kanava- ja luotsitoiminnan kannalta merkittävä; vähintään seudullinen merkitys
- C. Osa kanava-alueen tai väyläaseman kulttuurihistoriallista rakennuskantaa; paikallinen merkitys
- D. Luokittelematon, ei todettua kulttuurihistoriallista merkitystä

Alla on taulukkona yhteenveto kanaviin kuuluneiden rakennusten alustavasta arvioinnista.

Kanaviin kuuluvien rakennusten arvotus

A = koko maan liikennehistorian kannalta erityisen merkittävä

B = koko maan kanava- ja luotsitoiminnan kannalta merkittävä; vähintään seudullinen merkitys

C = osa kanava-alueen tai väyläseman kulttuurihistoriallista rakennuskantaa; paikallinen merkitys

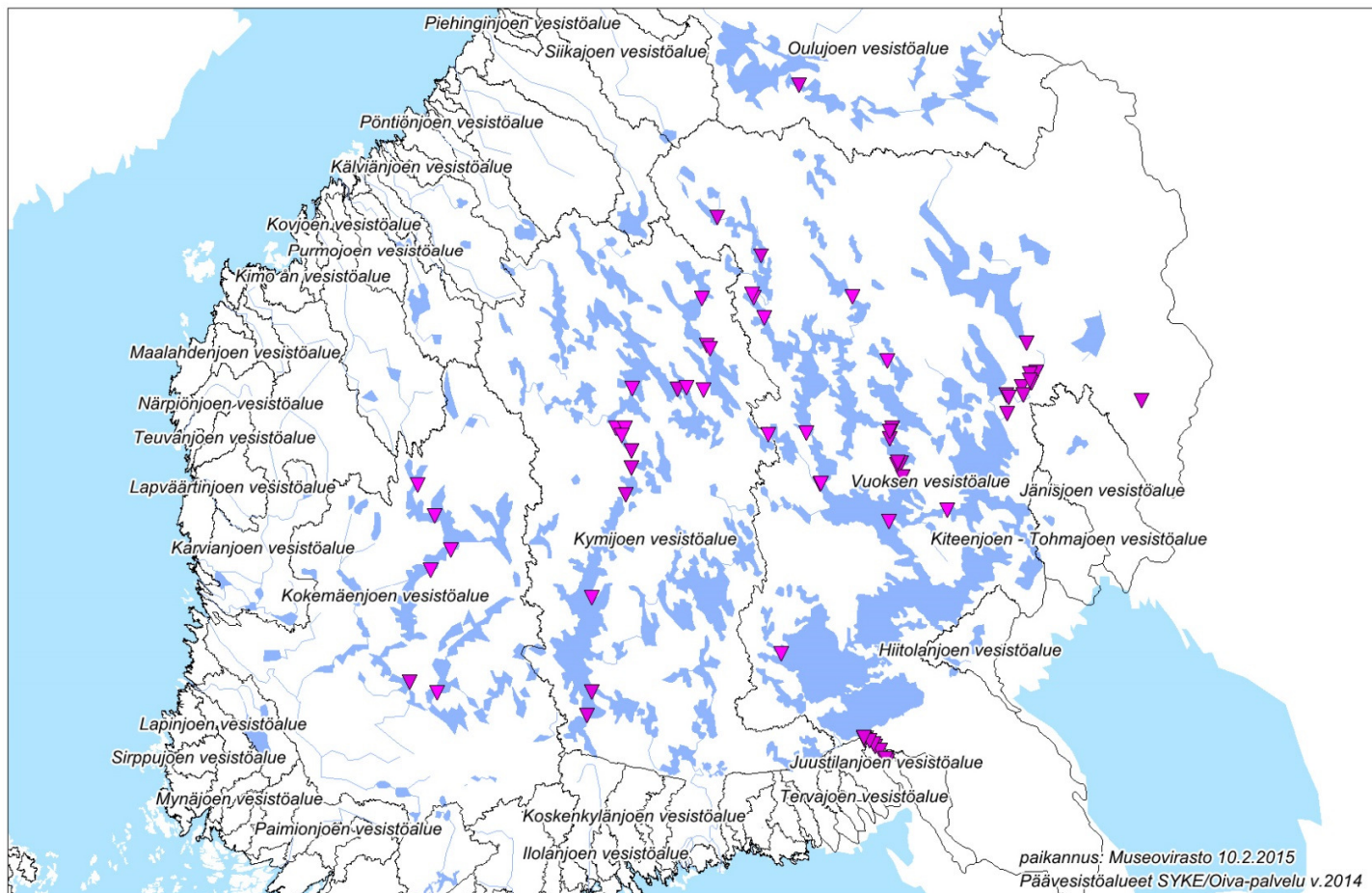
D = luokittelematon, ei todettua kulttuurihistoriallista merkitystä

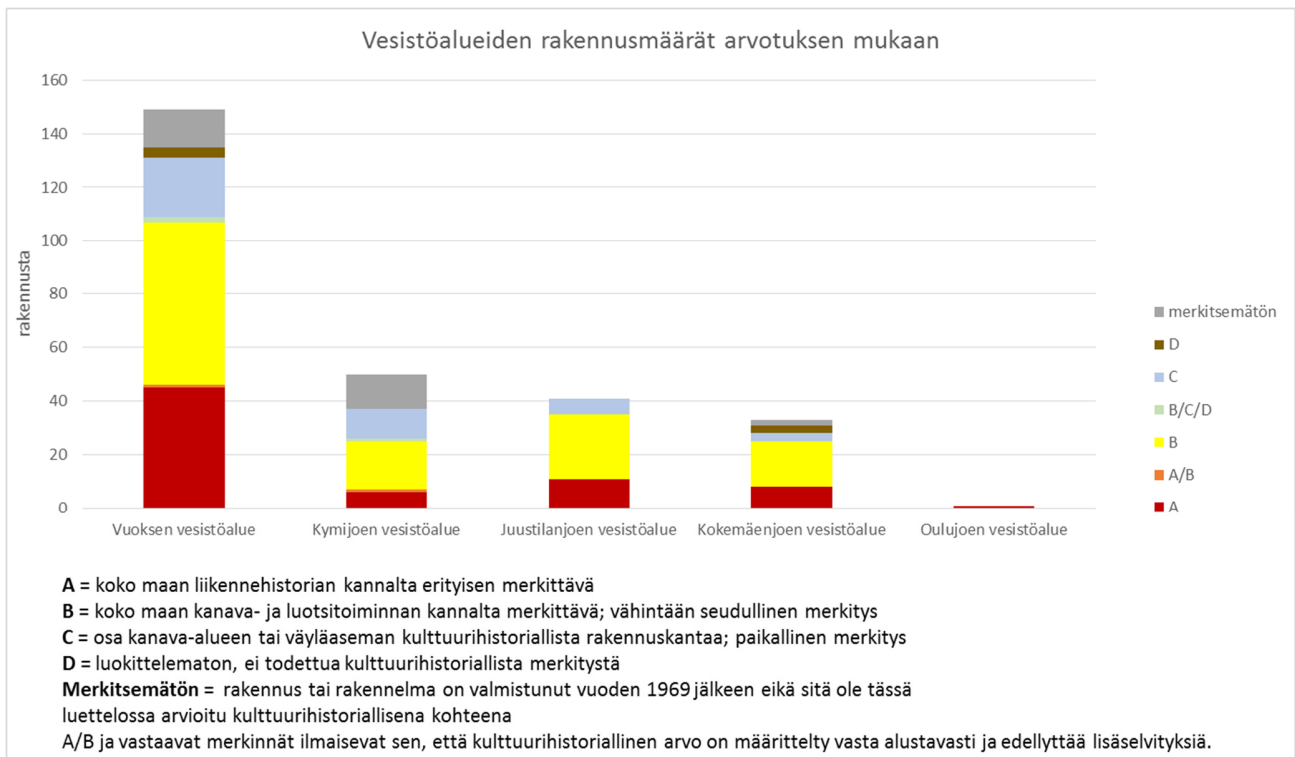
Merkitsemätön = rakennus tai rakennelma on valmistunut vuoden 1969 jälkeen eikä sitä ole tässä luettelossa arvioitu kulttuurihistoriallisena kohteena

A/B ja vastaavat merkinnät ilmaisevat sen, että kulttuurihistoriallinen arvo on määrittelty vasta alustavasti ja edellyttää lisäselvityksiä.

Vesistöalueittain kanavaympäristöt sijoittuvat alla olevan kuvan mukaisesti. Vesistöalueittain tarkasteltuna Museoviraston alustava arviointi osoittaa (ymmärrettävää kyllä) Vuoksen vesistön huomattavan merkityksen.

Järvi-Suomen kanavat ja päävesistöalueet

6.9 Liikenneviraston omat kehittämisehdotukset

Liikenneviraston perinnetoiminnan työryhmä ehdotti viraston perinnetoimintaa ohjaamaan ohjausryhmää, joka koostuisi Liikenneviraston lisäksi liikennemuseoiden ja Museoviraston edustajista. Ohjausryhmän tehtäviin kuuluisi mm. Liikenneviraston toimialueen perinnetyön koordinointi sekä kulloinkin tarpeellisten kehittämiskohteiden selvittäminen. Työryhmä on sittemmin asetettu.

Työryhmä ehdotti lisäksi, että kehittämiskohteita valittaessa kiinnitetään huomiota siihen, että myös niiden riittävä käyttö ja hoito kyetään turvaamaan („jotta kohde säilyisi museaalisesti edustavassa kunnossa“..). Liikennekäytössä olevien kohteiden hoito ja ylläpito kustannettaisiin väylänpidon rahoituksesta. Lisäksi erillisestä hakemuksesta voitaisiin rahoittaa muitakin tärkeitä kohteita. Työryhmä kuitenkin totesi, että Liikenneviraston rooli kaipaa kuitenkin selkiyttämistä.

Kohteiden täydentämisessä keskityttäisiin alkuun museosiltojen täydentämiseen sopivilla rautatiesilloilla („Valintakriteerien pitäisi kuitenkin olla riippumattomia siitä, onko silta rautatie- vai maantiesilta“).

Kohteiden hallinnoinnissa ja esittelyssä ehdotettiin kohteiden selvempää merkintää, hyödyntäen älytekniikkaa ja pyrkien luomaan kaikki hallinnonalan museokohteet käsittävä verkkosivusto. Museotiekohteiden koordinointi säilyy

ennallaan Pirkanmaan ELY-keskuksella. Liikenneviraston kanavamuseotoiminnassa yhteistyötä Mobilian kanssa laajennettaisiin koskemaan myös niiden aukipitoa ja asiantuntijapalveluita, samalla kun auki pidettävien kanavamuseoita vähennettäisiin muuttamalla osa niistä museokanaviksi vailla pysyvää museohenkilökuntaa.

7 MUSEOVIRASTON AIEMMAT KOHTEET

7.1 Tausta; kohteiden kertyminen

Museovirastolla oli 2013 alussa hallinnassaan 87 rakennettua tai rakentamatonta kokonaisuutta. Niistä 62 oli valtion omistuksessa maapohjineen (yhteensä 82 kiinteistöä tai kiinteistön määrääalaa), 25 kohteessa omistus käsittää vain rakennuksia toisen maalla. Rakennuksia ja erilaisia rakennelmia oli 382 kappaletta. Museovirastolla ei ollut hallinnassaan lainkaan yksinomaan tavanomaisina toimistotiloina pidettäviä rakennuksia.

Sittemmin on ilmennyt, että Museoviraston kiinteiden muinaisjäännösten restaurointihankkeiden kautta syntyneitä omistus- ja vastuukysymyksiä ei ole käsitelty tarpeellisella laajuudella. Tällaisia kohteita ovat ainakin järvi-Suomessa restauroidut suo- ja järvimalmiruukit sekä Itä-Suomen linnoituskohteet. Nämä eivät ole sisältyneet jäljempänä esiteltävään Museoviraston kohteiden strategiseen arvottamiseen. Niiden tilanne omistuksen, vastuukysymysten ja tulevan hoidon sekä restauroinnin kannalta on parhaillaan selvitettävänä.

Museoviraston eri-ikäinen, mutta pääosin 1900-lukua edeltävä, rakennuskanta sijaitsi ympäri maata. Kiinteistöihin sisältyi myös ulkoalueita, puistoja ja puutarhoja. Lähes kaikki museorakennukset on suojeltu asetuksella valtion omistamien rakennusten suojelusta (480/1985) tai rakennussuojelulailla (60/1985, sittemmin laki rakennusperinnön suojelemisesta 498/2010). Jotkut rakennukset olivat kokoelmien säilytystiloja tai kokoelmien hoitoon liittyviä konservointitiloja.

Rakentamattomat kiinteistöt olivat pääosin muinaismuistolain (295/1963) rauhoittamia kiinteitä muinaisjäännöksiä. Osa on suuria rakenteellisia kokonaisuuksia ympäröivine maineen, osa pieniä, vain osan muinaisjäännöksestä tai sen alueesta käsittäviä kiinteistöjä. Muinaisjäännöskohteita oli 32, joidenkin koostuessa useammasta kiinteistöyksiköstä.

Kiinteistöomaisuus karttui Muinaistieteellisen toimikunnan (1884- 1972) ja Museoviraston toiminnan aikana. Muinaistieteellisen toimikunnan vastuulle siirtyivät 1800-luvun lopulla keskiaikaiset linnat ja linnanrauniot, jotka ovat aina kuuluneet kruunulle. Muu kiinteistöomaisuus tuli valtiolle ostoina, vaihtoina, lahjoituksina tai testamentilla. Useissa tapauksissa omistus muodostui erilaisilla saannoilla pidemmän ajan kuluessa, viimeisimmät 2011. Museovirastosta tuli itsenäinen kiinteistöyksikkö 1995 valtion kiinteistövarallisuuden hallinnosta annetun asetuksen (159/1995) myötä.

Suomen kansallismuseon lisäksi noin kahdessakymmenessä Museoviraston kiinteistössä oli museo. *”Nämä erikoismuseot ja linnat välittävät ja täydentävät kuvaa Suomen historiasta autenttisine kokoelmineen ja omine tarinoineen omassa kulttuurimaisemassaan. Myös Museoviraston hallinnassa olevat muinaisjäännöskiinteistöt ovat vierailukohteita saavutettavuuspalveluineen.”*

Rakennuskohteiden siirtyminen Museovirastolle perustui tavallisesti niiden kansalliseen merkitykseen (linnat, merkkimiesten asunnot) tai kulttuurihistorialliseen arvoon (kansanrakennukset, kartanot). Vapaaehtoisia kauppvoja käytettiin suojelun turvaamiseksi mm. Kainuun vesimyllyjen, metsäkämppien, Välimaan kentän, Myllymäen torpan ja Kotkaniemen osalta. Muinaisjäännösalueita hankittiin niiden säilymisen turvaamiseksi, joskus niiden yksityiselle aiheuttaman rasitteen kohtuullistamiseksi. Muinaistieteellisen toimikunnan aikana pyrittiin systemaattisesti hankkimaan mm. linnavuorikohteita.

7.2 Kohteiden arviointi 2012- 2013 ja johtopäätökset

Opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla toiminut työryhmä selvitti Museoviraston kulttuurihistoriallisesti merkittävän kiinteistövarallisuuden omistamista ja hallinnoimisen järjestämistä 2012-13. Työssä luokiteltiin kiinteistöt strategisiksi ja ei-strategisiksi. (Museoviraston kiinteistöt ja rakennukset. Työryhmän esitys kiinteistövarallisuuden hallinnan uudelleen järjestämisestä. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:3)

Luokittelutyön kriteereineen valmisti Museovirasto ja siihen osallistuivat opetus- ja kulttuuriministeriö, ympäristöministeriö ja Metsähallitus.

Kiinteistövarallisuus arvioitiin kolmen kriteerin pohjalta:

1. Historiallinen keskusvallan symboli
Kohde on keskusvallan ydintoiminnan synnyttämä ja ilmentää keskusvallan historiallisia vaiheita. Pääsääntöisesti nämä kohteet ovat aina kuuluneet valtiolle (kruunulle).
2. Kansallisen identiteetin kannalta merkittävä kohde
Kohde liittyy fyysisenä ympäristönä kansallisen identiteetin kannalta merkittävään ilmiöön tai menneisyyttä koskevaan tulkintaan taikka henkilöön, jonka valtiollinen toiminta tai taiteellinen tuotanto on erittäin merkittävä kansallisen identiteetin kannalta.
3. Kokonaisuuden säilyttämisen kannalta merkittävä kohde
Kohde on rakennuksista ja/tai esineistöstä ja ympäristöstä koostuva ajallisesti tai muutoin eheä kulttuurihistoriallisesti merkittävä kokonaisuus ja kulttuuriympäristö, johon myös saattaa liittyä muinaisjäännöksiä tai merkittäviä maisemallisia tai luonnonsuojeluun liittyviä arvoja.

Kohde on osa laajempaa muinaisjäännöskokonaisuutta, rakennettua kulttuuriympäristöä tai maisemallista kokonaisuutta, johon saattaa liittyä perinnebiotooppeja tai luonnonsuojeluun liittyviä arvoja.

Strategisista kulttuuri- ja nähtävyyshkohteista jokainen arvioitiin strategiseksi vähintään yhden omaisuuden luonnetta koskevan kriteerin perusteella.

Tämän jälkeen kohteiden merkitystä arvioitiin valtion tehtävien hoidon kannalta. Arvion perusteella strategisista kulttuuri- ja nähtävyyshkohteista muodostui valikoima (kokoelma), jonka avulla Museoviraston katsottiin pystyvän toteuttamaan valtion kulttuuriperinnön suojelua ja maan yleistä museointia koskevia tehtäviä, joista on säädetty Museovirastosta annetussa laissa.

Luokittelun tuloksena strategisia kiinteistövarallisuuskohteita oli 49. Kohteista noin puolet on rakennusperintöä ja noin puolet muinaisjäännöksiä. Jotkut kohteet käsittävät molempia elementtejä. Ei-strategisia kohteita oli 40. Näistä kuusi on muinaisjäännöksiä, 33 rakennusperintöä ja yksi muistomerkki. Ei-strategisista rakennetuista kohteista suurimmassa osassa omistus käsittää vain rakennukset, ei maapohjaa. Kahdessa kohteessa (Valkeakosken Rapola ja Laitilan Untamala/Myllymäki) rakennukset on arvioitu ei-strategisiksi, mutta muinaisjäännös strategiseksi omistukseksi. Liitteessä 2 on osoitettu, onko kohde strateginen vai ei-strateginen.

Strategiset kohteet on edelleen jaettu käyttökiinteistöihin sekä kulttuuri- ja nähtävyyshkohteisiin. Käyttökiinteistöjä näistä on vain yksi, Orimattilan keskusvarasto, joka toimii Suomen kansallismuseon kokoelmien keskusvarastona. Monissa kulttuuri- ja nähtävyyshkohteissa on kuitenkin rakennuksia, jotka ovat käyttörakennuksia.

8 MUITA ARVIOINTIPROSESSEJA

8.1 Salpalinja

Salpalinja on yksi merkittävimmistä II maailmansodan aikana rakennetuista linnoitusketjuista. Se on rinnastettavissa ranskalaiseen Maginot-linjaan, saksalaiseen Atlantin valliin ja Länsivalliin, kreikkalaiseen Metaxas-linjaan tai Pohjois-Afrikan Marethin linjaan. Sillä on kuitenkin Suomen olosuhteista johtuen oma erityisluonteensa, mikä tekee siitä kansainvälisestikin tärkeä kohdejoukon.

Linja ulottuu Suomenlahdelta Lappiin ja jakautuu kolmeen painopistealueeseen. Eteläisimpänä on yhtenäinen puolustusasema Suomenlahden rannalta Luumäen Kivijärveen asti. Linjan keskiosassa ovat vesistöihin nojautuvat asemat Kivijärven, Saimaan ja Pielisen välillä sekä pohjoisimpana tärkeimpien tiesuuntien linnoitteet Pielisestä

pohjoiseen aina Petsamoon asti. Suomenlahden ja Saimaan väliselle kannakselle rakennettiin 90 % puolustusaseman rungon muodostavista teräsbetonikorsuista. Kaikkiaan Salpalinjalla on 728 teräsbetonikorsua, yli 3000 puista kenttälinoitetta, noin 350 km taistelu- ja yhdyshautaa, 225 km panssarikiviestettä ja noin 130 km kaivantoestettä.

Salpa-linja on ollut varsin hyvin tunnettu, erityisesti eteläpäästään ja siitä on runsaasti arkistotietoa ja julkaisuja. Linjan kohteita on sisällytetty alueellisiin ja paikallisiin inventointeihin. Näiden tietojen varassa myös joukko linjan osia on sisällytetty valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY, 2009) luetteloon. Valtakunnallisesti merkittävinä on pidetty eri maakunnissa hyvin säilyneet linnoitekokonaisuudet, jotka parhaiten kuvastavat puolustusrintaman monimuotoista rakennustapaa ja sijoittumista lähes koko itärajalle.

Kokonaiskuvaa Salpalinjasta ei kuitenkaan ole ollut, ainakaan sellaista joka mahdollistaisi kokonaisarvion tärkeimmistä säilytettävistä, suojeltavista ja hoidettavista kohteista koko linjan mitalta. Museovirasto toteuttikin 2009 alkaen valtionvarainministeriön tilauksesta Salpalinjan inventoinnin. Loppuraportti valmistui toukokuussa 2012, sisältäen 315 kohdetta, joissa on yhteensä 780 alakohdetta. Tiedot Salpalinjasta ovat tarkentuneet etenkin kenttälinoitteiden osalta, ja tällä hetkellä (kevät 2015) Museoviraston ylläpitämässä muinaisjäännösrekisterissä on 539 erillistä Salpalinjan kohdetta ns. muina kulttuuriperintökohteina. Salpa-kohteet eivät ainakaan vielä ole muinaisjäännöksiä.

Kohdejoukosta valittiin vuonna 2012 erikseen pisteyttämällä huippukohteet, joiden turvaamista pidetään strategisena intressinä. Arviointi perustui inventointihankkeen loppuraportin tietoihin. Kriteereitä oli yhteensä 14, jakautuen kulttuurihistoriallisiin ja muihin kriteereihin. Kriteerit laadittiin Museovirastossa, mutta niistä kuultiin inventointihankkeen ohjausryhmää.

Kulttuurihistoriallisia arvottamiskriteereitä olivat:

- 1) alkuperäisyys/autenttisuus
- 2) kohteen rakenteiden kunto
- 3) kokonaisuus/yhtenäisyys/eheys
- 4) edustavuus/harvinaisuus
- 5) kronologia/tapahtuma
- 6) kronologia/kerroksellisuus/rakennusvaiheet
- 7) historiallinen merkitys
- 8) maisemallinen merkitys

Niitä täydentävinä kriteereinä käytettiin seuraavia:

- 1) luonnonmerkitys
- 2) identiteettimerkitys
- 3) elämyksellisyys
- 4) museaaliset ominaisuudet
- 5) pedagoginen merkitys
- 6) tutkimustilanne

Pisteytys on neliportainen; 0 = ei arvoa, 1 = huono, 2 = keskiverto ja 3 = hyvä. Enimmäispisteet olivat 42, huippukohteiden rajaksi asetettiin ≥ 30 . Taulukoituna kriteeristö pisteytyksineen näyttää seuraavalta.

ARVOTTAMISKRITEERIT (pisteet 0-3/3)	
KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOTTAMISKRITEERIT	
Alkuperäisyys/autenttisuus	Pisteet
Kohde on tutkimattomassa, hoitamattomassa ja kunnostamattomassa luonnonvaraisessa tilassa. Kohteen rakenteisiin ei ole kajottu viimeisen 60–70 vuoden kuluessa.	3
Kohteen joihinkin osiin on kajottu, mutta alkuperäisistä rakenteista suuri osa on edelleen jäljellä.	2
Suureen osaan kohteesta on kajottu, ja vain pieni osa sen rakenteista on alkuperäisessä tilassaan.	1
Kohde on tuhoutunut ja se on samalla menettänyt täysin alkuperäisen luonteensa.	0
Kohteen kunto	Pisteet
Kohteen kaikkia osia ja rakenteita on hoidettu ja ylläpidetty, ja se on kokonaisuudessaan erinomaisessa kunnossa.	3
Kohteen osaa (esim. kestopinnoitteita, kanttalinnoitteita) on hoidettu ja ylläpidetty, ja se on hyvässä kunnossa hoidetuilta osiltaan, muutoin alkuperäisessä tilassaan.	2
Kohteen pientä osaa (esim. kestopinnoitteita) on hoidettu ja ylläpidetty. Muut osat ovat tuhoutuneet.	1
Kohteen rakenteita ei ole hoidettu tai ylläpidetty.	0
Kokonaisuus/Yhtenäisyys	Pisteet
Kohde ei ole pirstoutunut myöhemmän maankäytön seurauksena, ja linnoituskokonaisuus on edelleen yhtenäinen. Kohde muodostaa hyvän esimerkin linnoittamis- /puolustamisjärjestelmästä erilaisine osineen ja rakenteineen. Kohteessa on säilynyt kanta- ja kanttalinnoitteita sekä panssariesteitä.	3
Osa (n. 50 %) kohteesta on tuhoutunut myöhemmän maankäytön seurauksena, mutta linnoituskokonaisuus on edelleen pääosin yhtenäinen. Kohde muodostaa hyvän esimerkin linnoittamis- /puolustamisjärjestelmästä erilaisine osineen ja	2

rakenteineen. Kohteessa on säilynyt kanta- ja kenttälinoitteita sekä panssariesteitä.	
Suuri osa kohteesta on pirstoutunut myöhemmän maankäytön seurauksena. Linnituskokonaisuus on kuitenkin paikoin edelleen havaittavissa, ja kohteen säilynyt osa muodostaa hyvän esimerkin linnoittamis-/puolustusjärjestelmästä erilaisine osineen ja rakenteineen. Kohteessa on säilynyt kanta- ja kenttälinoitteita sekä panssariesteitä.	1
Kohde on täysin tuhoutunut myöhemmän maankäytön seurauksena.	0
Kronologia/Tapahtumahistoria	Pisteet
Kohteeseen liittyy tietty, erityinen, toisen maailmansodan aikainen tapahtuma, kuten talvisodanaikainen taistelu.	3
Kohteeseen ei liity tiettyä, erityistä, toisen maailmansodan aikaista tapahtumaa	0
Kronologia/Kerroksellisuus	Pisteet
Kohteeseen liittyy talvisodan, välirauhan ja jatkosodan aikaisia vaiheita.	3
Kohteeseen liittyy välirauhan ja jatkosodan aikaisia vaiheita	2
Kohteeseen liittyy jatkosodan aikaisia vaiheita	1
Rakennushistoriallinen merkitys	Pisteet
Kohteella on kokonaisuutena huomattava rakennushistoriallinen merkitys; sillä on arkkitehtuuriin ja rakennustekniikkaan liittyviä merkittäviä ominaisuuksia ja uusia innovaatioita.	3
Kohteen kokonaisuuden osiin tai rakenneryhmiin liittyy rakennushistoriallista merkitystä; sillä on arkkitehtuuriin ja rakennustekniikkaan liittyviä merkittäviä ominaisuuksia ja uusia innovaatioita	2
Kohteen yksittäisillä rakenteilla on rakennushistoriallista merkitystä eli arkkitehtuuriin ja rakennustekniikkaan liittyviä merkittäviä ominaisuuksia ja uusia innovaatioita.	1
Kohde on tuhoutunut, ja sillä ei ole rakennushistoriallista merkitystä.	0
Arkeologinen merkitys	Pisteet
Kohteesta on mahdollista saada uutta tietoa arkeologisin menetelmin.	3
Kohteesta on mahdollista saada tietoa arkeologisin menetelmin.	2
Kohteesta on mahdollista saada vähän tietoa arkeologisin menetelmin.	1
Kohteesta ei ole mahdollista saada tietoa arkeologisin menetelmin.	0
Muut merkitykset	
Maisemallinen merkitys	Pisteet
Kohde on säilyttänyt alkuperäisen asemansa omassa kulttuuriympäristössään. Linnoitteen rakentamiskaikavälinän syyt ja puolustusjärjestelmä käyvät edelleen ilmi. Kohde on näkyvällä ja helposti saavutettavalla paikalla.	3
Kohde on uudemmasma maankäytöstä huolimatta suurelta osin säilyttänyt asemansa omassa kulttuuriympäristössään. Linnoitteen rakentamiskaikavälinän syyt ja puolustusjärjestelmä käyvät edelleen ilmi. Kohde on näkyvällä ja helposti saavutettavalla paikalla.	2
Kohde on uudemmasma voimakkaasta maankäytöstä huolimatta säilyttänyt osittain asemansa omassa kulttuuriympäristössään. Linnoitteen rakentamiskaikavälinän syyt ja puolustusjärjestelmä käyvät edelleen ilmi. Kohde on näkyvällä ja helposti saavutettavalla paikalla.	1

Kohde on uudemmassa maankäytöstä johtuen menettänyt täysin asemansa omassa kulttuuriympäristössään. Linnoitteen rakentamiskaipaikan valinnan syyt ja puolustusjärjestelmä eivät enää ole hahmotettavissa.	0
Luonnonmerkitys	Pisteet
Kohteen kasvillisuus liittyy linnoittamiseen ja muodostaa oman ympäristöstään eroavan biotyypinsä.	3
Kohteessa on linnoittamiseen liittyvää kasvillisuutta (noin 50 %).	2
Kohteessa on jonkin verran linnoittamiseen liittyvää kasvillisuutta.	1
Kohteessa ei ole linnoittamiseen liittyvää kasvillisuutta.	0
Identiteettimerkitys	Pisteet
Kohde on kansallista, maakunnallista tai paikallista identiteettiä luova tai symboloiva.	3
Kohde on maakunnallista tai paikallista identiteettiä luova tai symboloiva.	2
Kohde on paikallista identiteettiä luova tai symboloiva.	1
Kohde on tuhoutunut ja se ei enää ole identiteettiä luova tai symboloiva.	0
Museaaliset ominaisuudet	Pisteet
Kohde on museo- ja/tai nähtävyyssikäytössä. Kohde on kaikkien arvottamiskriteerien hyvä ilmentymä. Hyvä saavutettavuus	3
Kohde soveltuu museokäyttöön. Kohde on hyvä esimerkki Salpalinjasta. Kohteeseen on suhteellisen hyvä saavutettavuus. Mahdollisuus saattaa kohde museokäyttöön mahdollisimman vähällä rakenteisiin kajoamisella.	2
Kohde soveltuu huonosti museokäyttöön. Kohteeseen ei sisälly erityisiä merkityksiä, ja se on huono esimerkki Salpalinjasta. Kohteeseen on vaikea päästä.	1
Kohde ei sovellu museokäyttöön, sillä se on suurelta osin tuhoutunut ja se on vaikeasti saavutettavissa.	0
Pedagoginen merkitys	Pisteet
Kohteella on poikkeuksellisen hyvä opetuksellinen ja valistuksellinen merkitys.	3
Kohteella on opetuksellista ja valistuksellista merkitystä	2
Kohteella on huono opetuksellinen ja valistuksellinen merkitys.	1
Kohde on tuhoutunut, ja sillä ei ole opetuksellista ja valistuksellista merkitystä.	0
Tutkimustilanne	Pisteet
Kohteesta on kattavaa maasto- ja arkistotutkimuksiin perustuvaa tarkkaa ja ajantasaista tietoa	3
Osasta kohteesta on maasto- ja arkistotutkimuksiin perustuvaa tarkkaa ja ajantasaista tietoa	2
Kohteesta on vähän maasto- ja arkistotutkimuksiin perustuvaa tarkkaa ja ajantasaista tietoa.	1
Kohteesta ei ole tarkkaa ja ajantasaista maasto- ja arkistotutkimuksiin perustuvaa tietoa.	0

Alla esimerkki yhden kohteen pisteiden muodostumisesta:

Arvottamiskriteerit	0=ei arvoa	1 = Huono	2=Keskiverto	3=Hyvä	Pisteet
Kulttuurihistorialliset arvottamiskriteerit					
Alkuperäisyys/autenttisuus	0	0	0	3	3
Kohteen rakenteiden kunto	0	0	0	3	3
Kokonaisuus/yhtenäisyys/eheys	0	0	0	3	3
Edustavuus/harvinaisuus	0	0	0	3	3
Kronologia/tapahtuma	0	1	0	0	1
Kronologia/kerroksellisuus/rakennusvaiheet	0	1	0	0	1
Historiallinen merkitys	0	0	0	3	3
Maisemallinen merkitys	0	0	0	3	3
Muut arvottamiskriteerit					0
Luonnonmerkitys	0	0	0	0	0
Identiteettimerkitys	0	0	0	3	3
Elämyksellisyys	0	0	0	3	3
Museaaliset ominaisuudet	0	0	0	3	3
Pedagoginen merkitys	0	0	0	3	3
Tutkimustilanne	0	0	2	0	2
Yhteensä	0	2	2	30	34

Huippukohteita on 94, niistä muodostuvia kokonaisuuksia 45. Kokonaisuuksiin sisällytettiin niihin olennaisesti liittyviä kohteita, jotka erikseen arvioituna ovat saaneet alle 30 pistettä.

Kokonaisuudet huomioiden huippukohdeluettelossa on 115 erillistä kohdetta eli noin 21 % muinaisjäännösrekisterin kohteista. Luetteloon koottiin kokonaisuuksien yleispiirteiset kuvaukset ja valintaperusteet sekä kartta, josta käy ilmi niiden aluerajaukset ja korsujen paikat. Kartoilla näkyvät myös kiinteät muinaisjäännökset sekä valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Valintaperusteet koottiin sanalliseksi yhteenvedoksi (alla esimerkki).

Kokonaisuus on edustava ja historiallisesti todistusvoimainen esimerkki Salpalinjan eteläpäädyssä Suomenlahden rannikolla sijaitsevasta vahvasta puolustusasemasta. Kokonaisuus muodostuu monipuolisesta valikoimasta linnoituslaitteita, jotka kuvastavat Salpalinjan puolustusjärjestelmän toimintaa, rakentamista ja sijoittamista maastoon. Linnoituslaitteet ovat säilyttäneet autenttisen ilmeensä. Kokonaisuus on eheä, ja rakennuspaikan valinnan perusteet ovat yhä hahmotettavissa. Kokonaisuuden tutkimusarvo ja käyttöpotentiaali ovat suuria, sillä se on osin luonnonvaraisessa tilassa ja osin hoidettu. Kokonaisuus on helposti saavutettavalla ja ympäristöstään erottuvalla paikalla.

8.2 Arviointia

Arviointi ja valinnat ovat tehty sisällöllisesti tarkasti rajautuvasta kohdejoukosta. Se liittyy erityiseen historian osa-alueeseen (sotahistoria), tarkasti rajautuvaan aikaan (1940-luvun sotavuodet) ja kohdetyyppiin (linnoituslaitteet, puolustusvarustukset, kanta- ja kenttälinoitteet).

Kohdejoukkoa on tarkasteltu niin arkeologisena kuin rakennuskohteena. Prosessin aikana linjattiin, etteivät Salpalinjan kohteet ole muinaismuistolain tarkoittamia kiinteitä muinaisjäännöksiä. Näin siitä huolimatta, että ne rinnastuvat selvästi jo 1970-luvulla muinaisjäännöksiksi todettuihin I maailmansodan käytöstä jääneisiin linnoituslaitteisiin.

Arviointikriteerit ovat detaljoituja. Niissä on yhdistetty kulttuurihistoriallisia ja muita valintaperusteita, kuten luontoarvoja sekä suojelun käytännön edellytyksiä, kuten kohteiden saavutettavuutta. Lopputulos on onnistunut, vaikka on helppo havaita vaikeudet rajata toisiinsa lomittuvia kriteereitä. Kriteerit ovat osin päällekkäisiä ja mahdollisesti myös otsikoitavissa ja ryhmiteltävissä hieman toisin. Tilanne on tyyppillinen; ehdotonta oikeaa tai yleispätevää kriteeristöä on vaikea luoda.

Pisteytys on ollut poikkeuksellinen menettely. Sen soveltaminen vaatii hyvää taustatietoa (inventointiaineistoa) ja pisteyttäjiltä niin kohteiden tuntemusta kuin kriteereiden ymmärrystä. Pisteytyksen vahvuus on pragmaattisten valintojen tarpeessa; suuresta joukosta on erotettava sopiva, riittävän suppea, kohdejoukko. Kriteerit ja pisteytyksen pohjalta haettu kynnysarvo toimivat tässä tapauksessa hyvin.

9 MUINAISJÄÄNNÖKSET

Muinaisjäännösten kulttuurihistoriallista arviointia ei ole juurikaan toteutettu. Muinaismuistolain tarjoama automaattinen rauhoitus on ehkä osaltaan ehkäissyt arviointien (arvottamisen) kehittämistä. Laissa sen tarpeeseen viittaavat korkeintaan maininta jäännöksen laadun ja merkityksen kannalta välttämättömästä tilasta, tarpeesta tai mahdollisuudesta antaa erityisiä jäännöksen arvoa turvaavia määräyksiä, pakkolunastusmahdollisuus, joka edellyttää perusteita sekä tutkimus- ja kajoamislupien ehdot.

Museoviraston julkaisuun Maiseman muisti, Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset (2001) on haluttu sisällyttää mahdollisimman kattavasti:

- eri muinaisjäännöstyyppejä,
- eri-ikäisiä muinaisjäännöksiä,
- kullekin maakunnalle ominaisia kohteita sekä
- niihin liittyviä luonto- ja maisematyyppejä.

Valikoimassa käytettiin soveltuvin osin Unescon maailmanperintöluettelon kaltaisia kriteereitä; alkuperäisyys, säilymisaste sekä kohteen edustavuus tyyppinsä esimerkkinä. Lisäksi julkaisussa mainitaan

ympäristökokonaisuuksien merkitys ja kohteiden tutkimushistoriallinen (oppi-, tieteenhistoriallinen) merkittävyys. Julkaisu ei perustu laajapohjaiseen valmisteluun eikä se nimestään huolimatta ole valtakunnallisesti merkittävien kohteiden luettelo. Tämä koskee julkaisua niin arkeologisen kulttuuriperinnön kuin maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden näkökulmasta.

Valtiolla on automaattisesti rauhoitettuja muinaisjäännöksiä kiinteistönomistuksensa kautta. Omistukseen tai hankintaan ei kuitenkaan ole juurikaan liittynyt suunnitelmallisuutta nimenomaan kulttuuriperinnön turvaamisen tarkoituksessa, poikkeuksena kansallispuistot. Niitä on myös vedenalaiskohteina valtion (Metsähallituksen) vesialueilla, minkä lisäksi valtio omistaa lain tarkoittamat yli satavuotiaat hylät.

Museoviraston aiemmat kiinteistöt ovat poikkeus tästä. Virasto hankki kohteita tai niiden osia tietoisesti, mutta pienin määrärahoihin ja pitkien aikojen kuluessa. Hankintoja tehtiin tärkeinä pidettyjen muinaisjäännösten turvaamiseksi. Yksittäisten kohteiden hankintakriteereitä on vaikea enää takautuvasti selvittää. Museoviraston hankkimat kiinteistöt ovat usein olleet merkitykseltään toissijaisia muinaisjäännösalueen kokonaisuudessa, osin reuna- tai suoja-alueen luonteisia.

Metsähallituksen hallinnassa oleva erittäin laaja maaomaisuus on automaattisesti johtanut siihen, että sen metsä- ja muilla mailla on tavattomasti arkeologista ja muuta kulttuuriperintöä. Sen turvaaminen on taloudellisten voimavarojen puutetta lukuun ottamatta luontevaa ja vaivatonta Metsähallituksen kansallispuistoissa ja luonnonsuojelualueilla.

Metsähallitus on viimeisten kymmenen vuoden ajan toteuttanut kansalliseen metsäohjelmaan perustuvaa metsätalousmaidensa kulttuuriperinnön inventointia. Tuloksena on ollut kymmentuhantinen kohdejoukko, josta karkeasti noin neljännes on varsinaisia muinaisjäännöksiä, joiden turvaaminen osana kestävä metsätaloutta vaatii omat ratkaisunsa ja myös kohteiden seuranta.

Tuorein muinaisjäännösten merkityksen arviointi on Haagin sopimuksen toimeenpanoa varten laadittu kohdeluettelo. Metsähallitus on ottanut sen huomioon omien kiinteistöjensä arvioinnissa 2012- 2013.

Valtiolle strategisten muinaisjäännösten arviointia ei ole perusteltua tehdä ennen kuin Museovirastossa valmisteilla oleva arkeologisen kulttuuriperinnön kokonaisopas on käytössä (2016/2017) sekä sen jälkeen laadittava opas tai ohjeistus muinaisjäännösten arvioinnista (arvottamisesta) on käytettävissä. Molempia valmistellaan laajapohjaisena asiantuntija- ja sidosryhmäyhteistyönä.

10 EHDOTUKSET

10.1 Valtion kiinteistövarallisuuden kulttuurihistoriallisen arvioinnin kehittäminen

Kohteiden arviointia kehitetään ensi sijassa Metsähallituksen ja Museoviraston toteuttaman käytännön pohjalle. Työssä hyödynnetään myös Norjan ja Ruotsin menettelytapoja erityisesti kohdetyyppien taustoituksessa, siis niiden historiallisen kehyksen määrittelyssä.

Kriteeristö voi rakentua esimerkiksi seuraavasti; Yleiskriteerit; Rakennusperintölain kriteereiden soveltaminen yleiskriteerien sen konkretisoijana; Muut kriteerit.

Laaditaan arvioinnin taustaksi temaattisia selvityksiä ja analyyskejä valtion rakennusperinnön keskeisiltä osa-alueilta. Jo tehdyt analyysit ja selvitykset sekä varsin laaja keskeinen kirjallisuus aktivoidaan käyttöön (esim. vankilat, yliopistot, merenkulkuhallinto) ja samalla arvioidaan niiden ajantasaisuus. Valintoja ja arvottamista lienee paikallaan tehdä rakennus- ja ympäristötyypeittäin.

Erityistä huomiota vaativat Liikenneviraston hallinnassa olevat kohteet; niiden arviointi ennen luovuttamista, katveeseen jääneet kohdetyypit sekä 1940- 90-lukujen kohteet ja ympäristöt. Samalla on ehkä selvittävää, onko viraston tehtäviin syytä sisällyttää sen työalan kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kiinteistöjen hallinta.

Senaatti -kiinteistöjen osalta tarvitaan sen arvokiinteistöstrategiaan sisältyvien ja muiden uudempien kohteiden osittainen uudelleenarviointi ja valintojen täydentäminen.

Erikseen on ratkaistava, miten ulkoministeriön, Suomen Pankin ja Kansaneläkelaitoksen kiinteistövarallisuus arvioidaan osana valtion kiinteistövarallisuutta.

10.2 Tiedonhallinta

Valtiotaustaisen kiinteistökannan suojelutilanne, erityisesti kohteiden huomioiminen kaavoituksessa selvitetään. Työssä huomioidaan myös valtioyhtiöt, Kansaneläkelaitos ja Suomen Pankki.

Osana selvitystä kehitetään (mahdollisimman ekonomiset) menettelytavat, joilla suojelutilanteen kehitystä seurataan kootusti kaikkien valtiota edustavien kiinteistönhaltijoiden osalta.

Selvitetään valtion kiinteistöjä koskevien, kiinteistöhaltijoilla olevien rekistereiden (tiedonhallinnan, aineistojen) ratkaisut, niiden keskinäiset rajapinnat sekä rajapinnat mm. Museoviraston ja ympäristöhallinnon järjestelmiin.

10.3 Yhteistyö ja kansainvälinen vertailu

Järjestetään perehtymismatka Ruotsiin ja Norjaan. Mukana olevia tahoja ovat valtiovarainministeriö, ympäristöministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Senaatti-kiinteistöt, Metsähallitus, Liikennevirasto ja Museovirasto.

Organisoidaan pysyväksi relevanttien ministeriöiden, kiinteistönhaltijoiden, asiantuntijaviranomaisten ja mahdollisten muiden intressitahojen yhteistyö valtion kiinteistöihin liittyvien kulttuurihistoriallisten arvojen ja tavoitteiden määrittelyssä, toteuttamisessa ja seurannassa. Lähtökohdaksi otetaan valmisteilla olevan valtion rakennusperinnön vaalimisoppaan yhteydessä muodostunut verkosto, jota on kuitenkin täydennettävä ainakin ministeriöillä (VM, OKM, YM).

10.4 Muuta harkittavaa

Harkitaan valtion kiinteistöjen kulttuurihistoriallisten arvojen tunnistamisessa kirkkolain periaatteita. Tämän mukaan kaikki ennen vuotta 1917 valmistuneet kohteet olisivat automaattisesti suojeltuja (tai jos ei suojeltuja niin rakennuksia käsiteltäisiin kuin suojelukohteita, tai ne olisi aktiivisesti arvioitava). Yli viisikymmentä vuotta täyttäneiden rakennusten olennaisista muutoksista olisi kuultava myös (valtion) museoviranomaisia. Menettely edellyttänee, että koko kiinteistökanta analysoidaan ja menettelytavat ohjeistetaan. Samalla poistetaan seurannasta kohteet ja kiinteistöt, joihin ei ole tarkoituksenmukaista liittää kulttuurihistoriallisia intressejä.

Keskeiset lähteet

Rekisterianalyysien ja liitteiden lähteet

Rakennustietojen lähde Väestörekisterikeskus, Rakennus- ja huoneistorekisteri 2013, tietolupa 468/410/08 (Ympäristöhallinto).

Senaatti –kiinteistöjen rakennustietojen lähde Senaatti-kiinteistöt 12/2014

Metsähallitusta koskevat taulukot, lähde Metsähallitus 11/2014.

Painetut lähteet

Hakola, Marja; Aika matka kiintotiellä. The Finavia Story. Helsinki/Hämeenlinna 2007.

Hanski, Jari; Hyödyllistä ja kaunistavaa. Senaatti-kiinteistöjen historia. Helsinki 2011.

Maiseman muisti. Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset. Museovirasto. Helsinki/Vammala 2001. (Toim. Purhonen, Hamari, Ranta)

Myllykylä, Turkka; Suomen kanavien historia. Merenkulkuhallituksen julkaisu. (Otava). Keuruu 1991.

Nyman, Harri; Meriväylien rakennusperintö. Toim. Marja-Leena Ikkala. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 21. 2009.

On myös sähköisenä julkaisuna.

<http://www.nba.fi/fi/File/1005/merivaylien-rakennusperinto.pdf>

Parpola, Antti – Åberg, Veijo; Metsävaltio. Metsähallitus ja Suomi 1859-2009. Helsinki 2009.

Sarkkinen, Paavo – Rekonen, Timo – Koivupuro, Seppo; Suomen sisävesiväylät. Rakentaminen ja kehitys. Hyvaskylä 2007.

Valtion rakennusperinnön vaaliminen. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 19. Helsinki/Vammala 1997.

Vauramo, Anu; Kämpiltä kelokyliin. – Metsähallituksen suojellut rakennukset. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, Sarja A, No 44. Vantaa 1995.

Sähköiset julkaisut, verkkosivut ja ns. harmaa kirjallisuus tai aineisto

Ehdotus valtion kiinteistöstrategiaksi. Valtion kiinteistöstrategian päivittämistä ohjaavan työryhmän muistio. Valtiovarainministeriön julkaisu 22/2010.

Fiksut väylät ja älykäs liikenne – sinua varten. Liikennevirasto yleisesittely, PP-esitys. Mikko Härön hallussa.

Kelan toimitilat/FPA:s fastigheter. Esite, päivätty 4.2014. Kela/Fpa.

Lagerstedt, John; Salpalinja. Sotahistoriallisten kohteiden arkeologinen inventointi 2009-2012. Museovirasto, arkeologiset kenttäpalvelut.

http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjhanke/read/asp/hae_liite.aspx?id=114394&tttyppi=pdf&kunta_id=0

Landsverneplaner:

<http://www.riksantikvaren.no/Prosjekter/Landsverneplaner>

Norjan Riksantikvarenin verkkosivu, joka antaa hyvän kokonaiskuvan ajankohtaisesta tilanteesta Norjan valtion rakennusperinnön luetteloinnissa ja suojelussa. Sivuston kautta löytyy keskeinen ohje- ja tilannekatsausaineisto pdf-muodossa tai verkkosivuina ja linkkeinä.

Mm.

Arbeid med statlige verneplaner. Veiledet. Riksantikvaren, 2005.

Forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer. Riksantikvaren 9.11.2011.

Informasjon om landsverneplaner – rolle og ansvar i kulturminneforvaltningen. Riksantikvaren, 1.11.2012.

Liikenneviraston perinnetoimintaselvitys. Liikennevirasto. Helsinki 2013.

http://portal.liikennevirasto.fi/sivu/www/f/aineistopalvelut/julkaisut/muut_julkaisut#.Ve1GNk0cRaR

Liikenneviraston tilinpäätös vuodelta 2013. Liikennevirasto. Helsinki 2014.

http://www2.liikennevirasto.fi/julkaisut/pdf8/lr_2014_liikenneviraston_tilinpaaotos_2013_web.pdf

Liikenneviraston tilinpäätös vuodelta 2014. Liikennevirasto. Helsinki 2015

http://www2.liikennevirasto.fi/julkaisut/pdf8/lr_2015_liikenneviraston_tilinpaaotos_2014_web.pdf

Metsähallituksen strateginen kulttuurihistoriallisesti arvokas kiinteistövarallisuus. Loppuraportti. (versio: ELLAn 29.10.2013 käsittelemä, LJR hankesalkkuun hyväksyttäväksi 14.11.2013).

Salpa-huiput. Museovirastossa salpa-linja ohjausryhmän käyttöön laadittu luettelo.

Senaatti-kiinteistöjen yhteiskuntavastuuraportti 2014

<http://yhteiskuntavastuuraportti2014.senaatti.fi/>

Senaatti-kiinteistöt. Arvokiinteistöjen suojelustrategia.

<http://www.senaatti.fi/tilamme/arvokiinteistot/arvokiinteistojen-suojelustrategia>

Statens kulturfastigheter – urval och förvaltning för framtiden. Betänkande av utredningen om omstrukturering av statens bestånd av vissa kulturfastigheter. Stockholm 2013. SOU 2013:55.

Keskeisin tässä käytetty lähde Ruotsin tilanteen esittelyyn. Myös muita lähteitä on käytetty mutta ne tuodaan esiin myös tässä mietinnössä.

Esim. Staten som fastighetsägare och hyresgäst, SOU 2011:31.

Suhonen, Veli-Pekka; Salpalinjan merkittävimmät kohteet. Kohdeluettelo perusteluineen. 2012. Käsikirjoitus, Museovirasto.

Svensk författningssamling 2013:558. Förordning om statliga byggnadsminnen

Museoviraston kiinteistöt ja rakennukset; Työryhmän esitys kiinteistövarallisuuden hallinnan uudelleen järjestämisestä. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:3.

http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2013/Museoviraston_kiinteistot_ja_rakennukset.html?lang=fi

Valtion kiinteistöstrategioihin tukeutuneen, opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla toimineen työryhmän selvitys ja ehdotukset; ehdotukset on sittemmin toteutettu.

Senaatti-kiinteistöt. Arvokiinteistöjen suojelustrategia.

<http://www.senaatti.fi/tilamme/arvokiinteistot/arvokiinteistojen-suojelustrategia>

Valtioneuromistiset yhtiöt ja valtion osakkuusyhtiöt valtioneuvoston kanslian sivuilla

<http://vnk.fi/omistajaohjaus/yhtiot>

Valtion kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kiinteistövarallisuuden omistuksen ja hallinnoinnin järjestämistä selvittänyt työryhmä. Raportti 16.1.2012.

<http://docplayer.fi/820195-Valtion-kulttuurihistoriallisesti-arvokkaan-kiinteistova-rallisuuden-omistuksen-ja-hallinnoinnin-jarjestamista-sel-vittava-tyoryhma.html>

Valtion toimitilastrategia 16.11.2015

<http://vm.fi/documents/10623/307565/Valtion+toimitilastrategia+2005/72c26239-d9c2-4bf8-aa13-2b55f28c4af1>

Valtioneuvoston periaatepäätös valtion kiinteistöstrategiaksi. Periaatepäätös VM/2404/00.00.02/2010.

Vuorinen, Juha: Muutoksen kampukset, uusien suomalaisten yliopistokokonaisuuksien suunnittelu ja rakentuminen korkeakoulujen kehittämislaista (1965-) uuteen yliopistolakiin (-2009).

Valtion kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kiinteistövarallisuuden omistuksen ja hallinnoinnin järjestämistä selvittänyt työryhmä. Raportti 16.1.2012.

http://www.2014.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/Vakuki-tyoryhmaraportti.pdf

Valtioneuvoston periaatepäätös valtion kiinteistöstrategiaksi. Periaatepäätös VM/2404/00.00.02/2010, 21.12.2010

Vuorinen, Juha: Muutoksen kampukset, uusien suomalaisten yliopistokokonaisuuksien suunnittelu ja rakentuminen korkeakoulujen kehittämislaista (1965-) uuteen yliopistolakiin (-2009).

<http://www.nba.fi/fi/File/1240/muutoksen-kampukset.pdf>

Väyliensilta – Suomen historialliset merimerkit ja luotsipaikat.

<http://www.helsinki.fi/hum/meh/merimerkit/>

Suullisia tietoja

Kiinteistöpäällikkö Erno Nolvi, Museovirasto

Kiinteistöjohtaja Hanni Sipponen, Ulkoministeriö (sähköposti)

Liiteaineistot

Valtion omistamat rakennukset. Kuvaajia valtion omistamasta rakennuskannasta VRK: rhr-tietoihin pohjautuen. Lähde: Syke/ Väestörekisterikeskus, RHR-rekisterin poiminnot 2004 ja 2013.

Senaatin omistamat rakennukset. Perustuu Senaatin tietojärjestelmästä saatuihin tietoihin 17.12.2014

Metsähallituksen omistuksessa olevat suojellut rakennukset ja rakennelmat. Lähde: MH/Reiska-järjestelmä 7.11.2014.

Valtion omistamat rakennukset

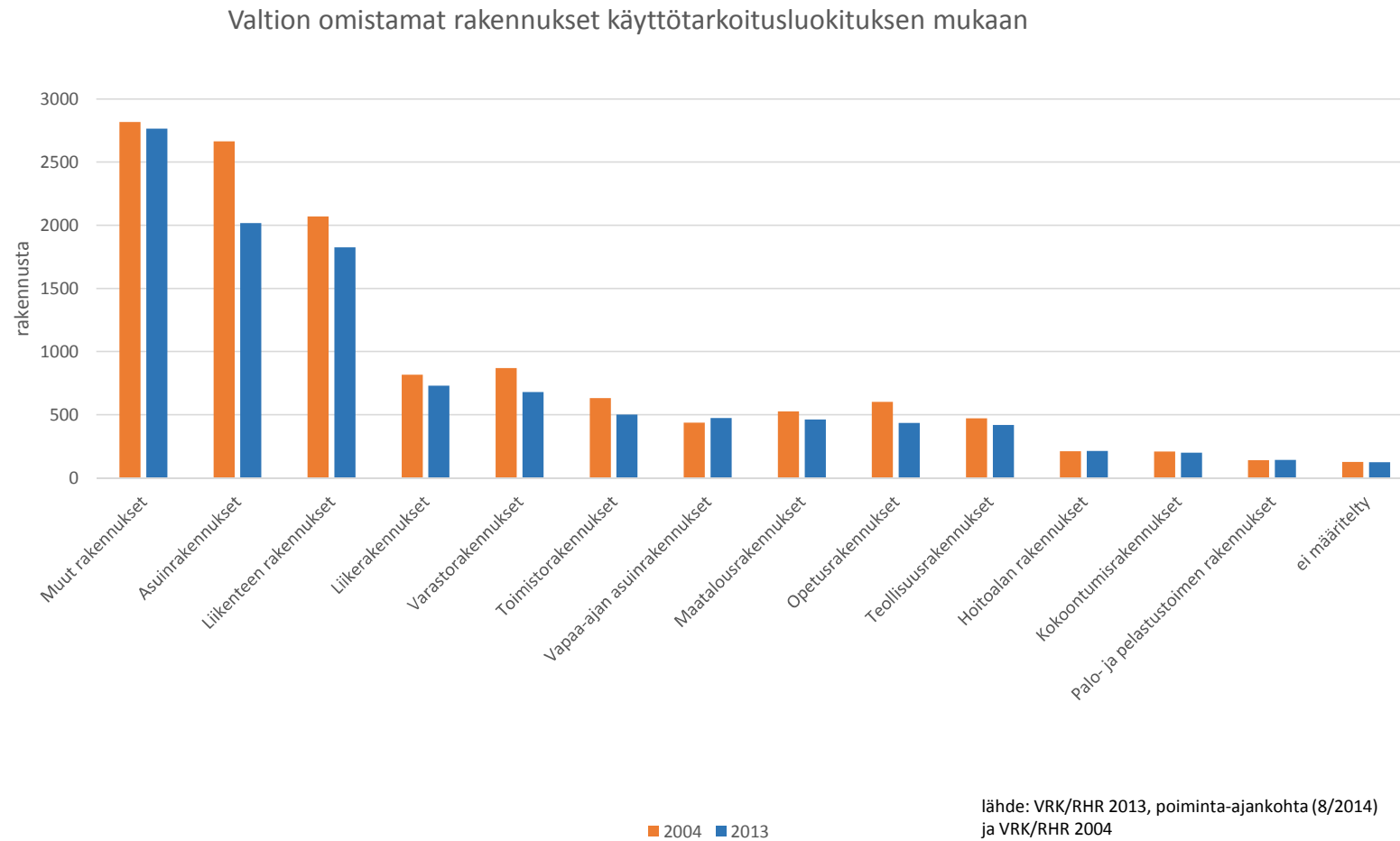
Kuvaajia valtion omistamasta rakennuskannasta VRK: rhr-tietoihin
pohjautuen

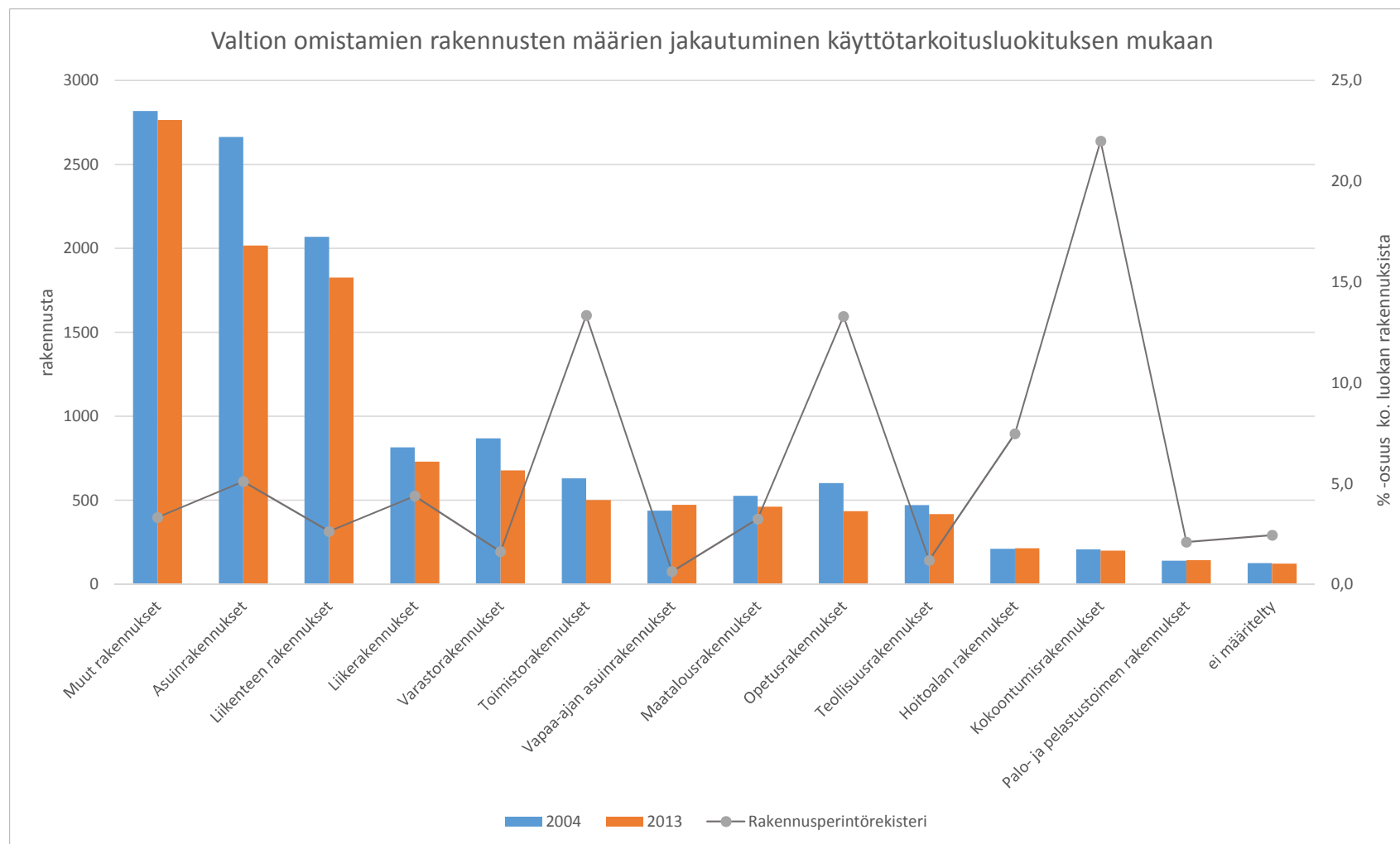
Lähde: Syke/ Väestörekisterikeskus, RHR-rekisterin poiminnot 2004 ja
2013

Valtion omistamat rakennukset:

2004 12598 kpl

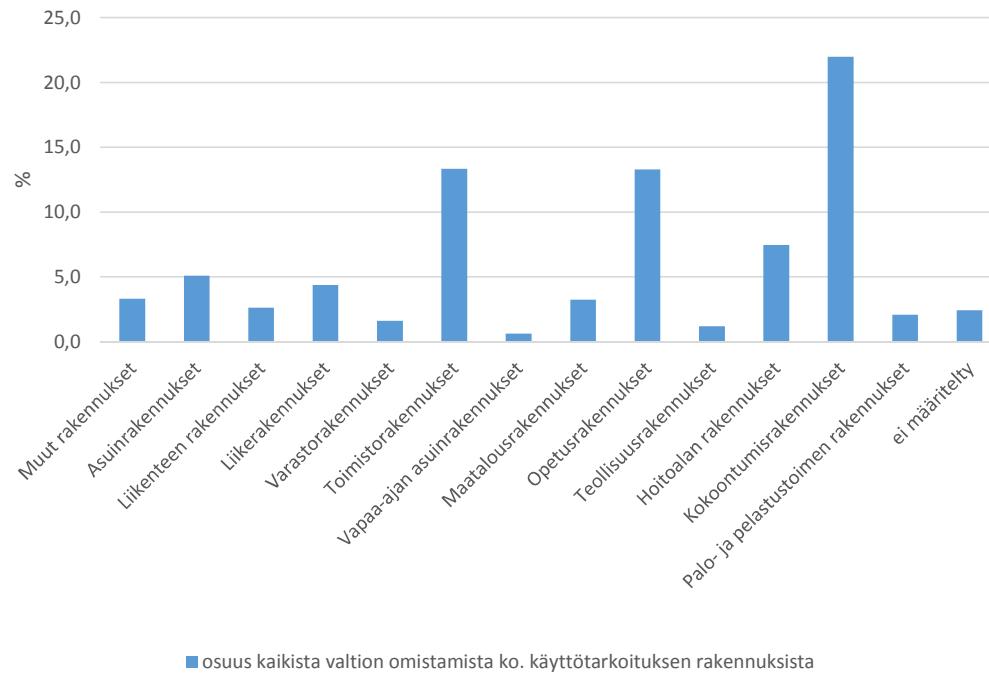
2013 10991 kpl

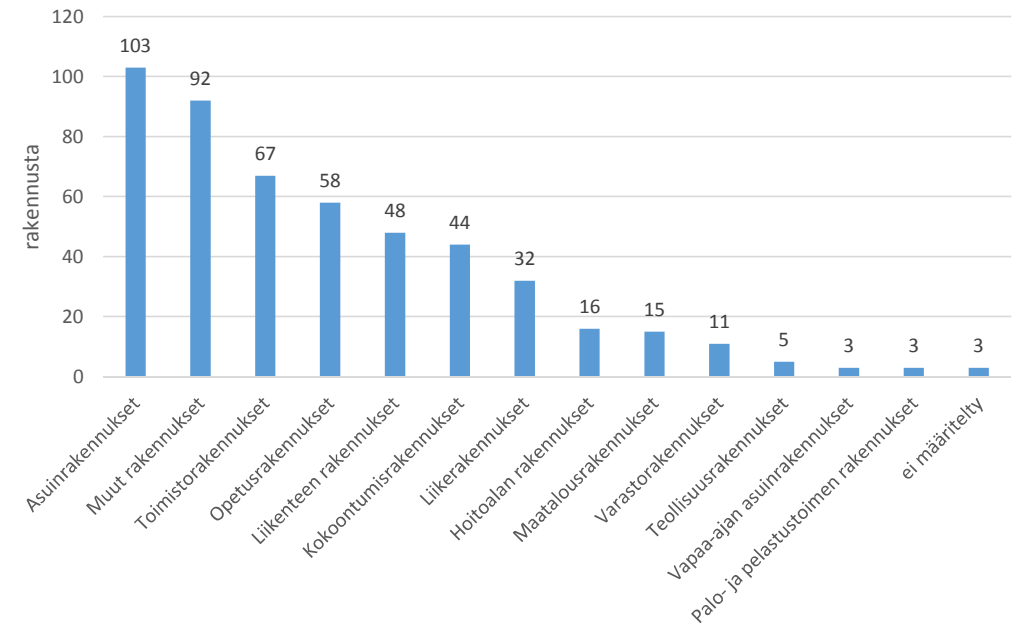

lähde: VRK/RHR 2013, poiminta-ajankohta (8/2014)
 ja VRK/RHR 2004
 MV: rakennusperintörekisteri 3.12.2014

Valtion omistamien (v. 2013) rakennusten jakautuminen
rakennusperintörekisterissä suhteessa koko valtion
rakennuskantaan

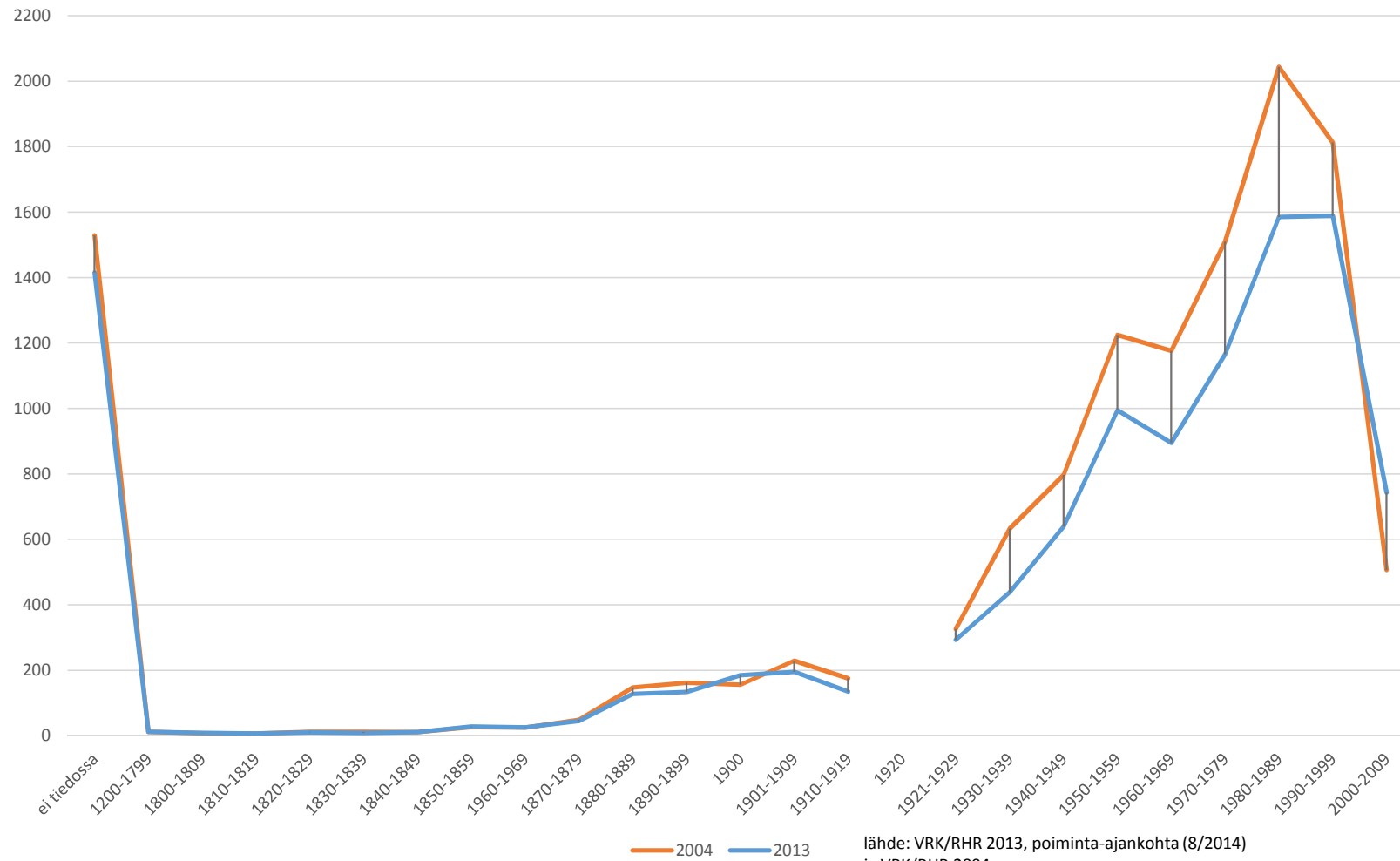

Valtion omistamien (v. 2013) rakennusten jakautuminen
rakennusperintörekisterissä

lähde: VRK/RHR 2013, poiminta-ajankohta (8/2014)
ja VRK/RHR 2004
MV:rakennusperintörekisteri 3.12.2014

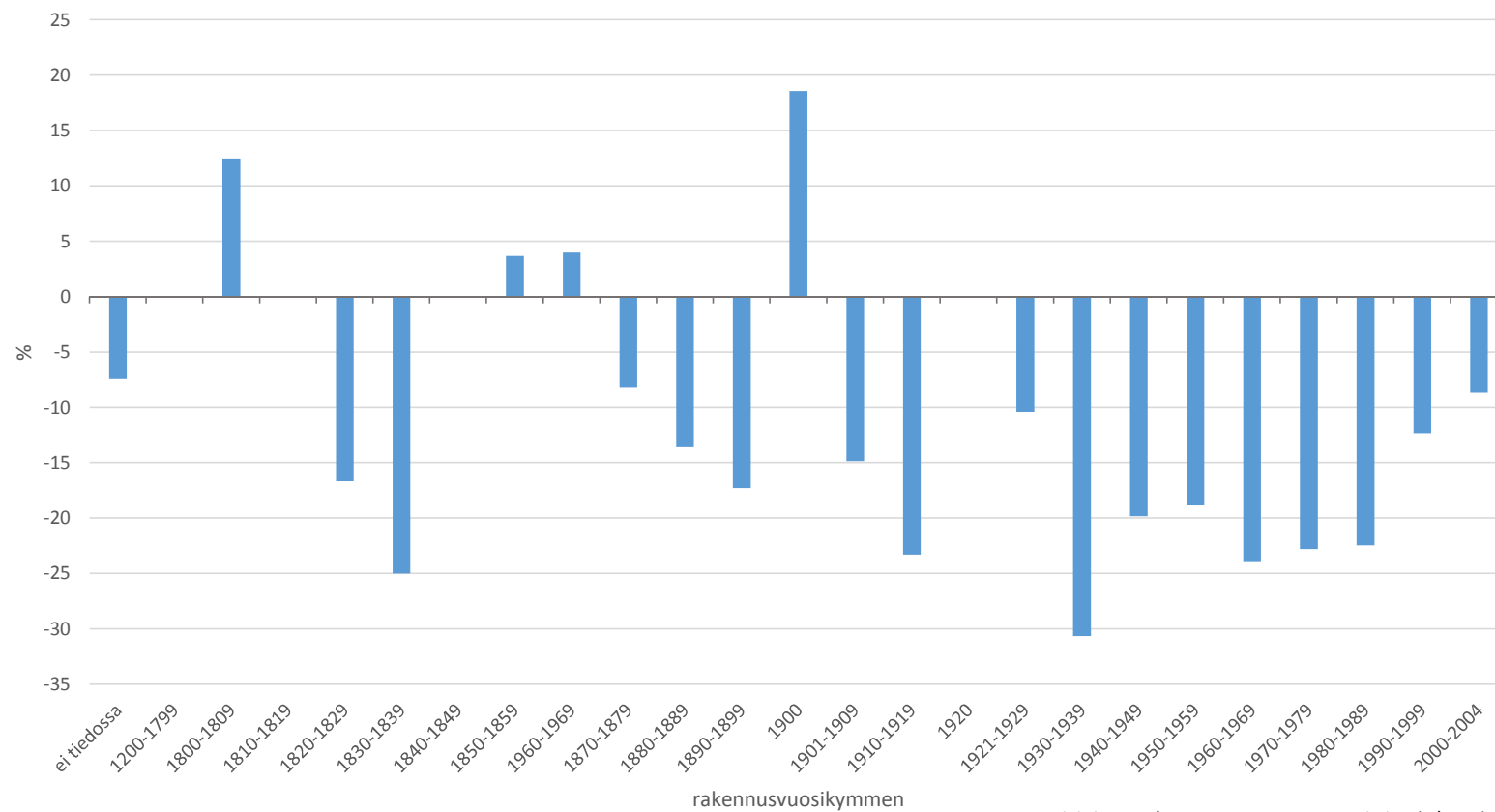
Valtion omistamat rakennukset rakennusajankohdan mukaan

lähde: VRK/RHR 2013, poiminta-ajankohta (8/2014)
ja VRK/RHR 2004

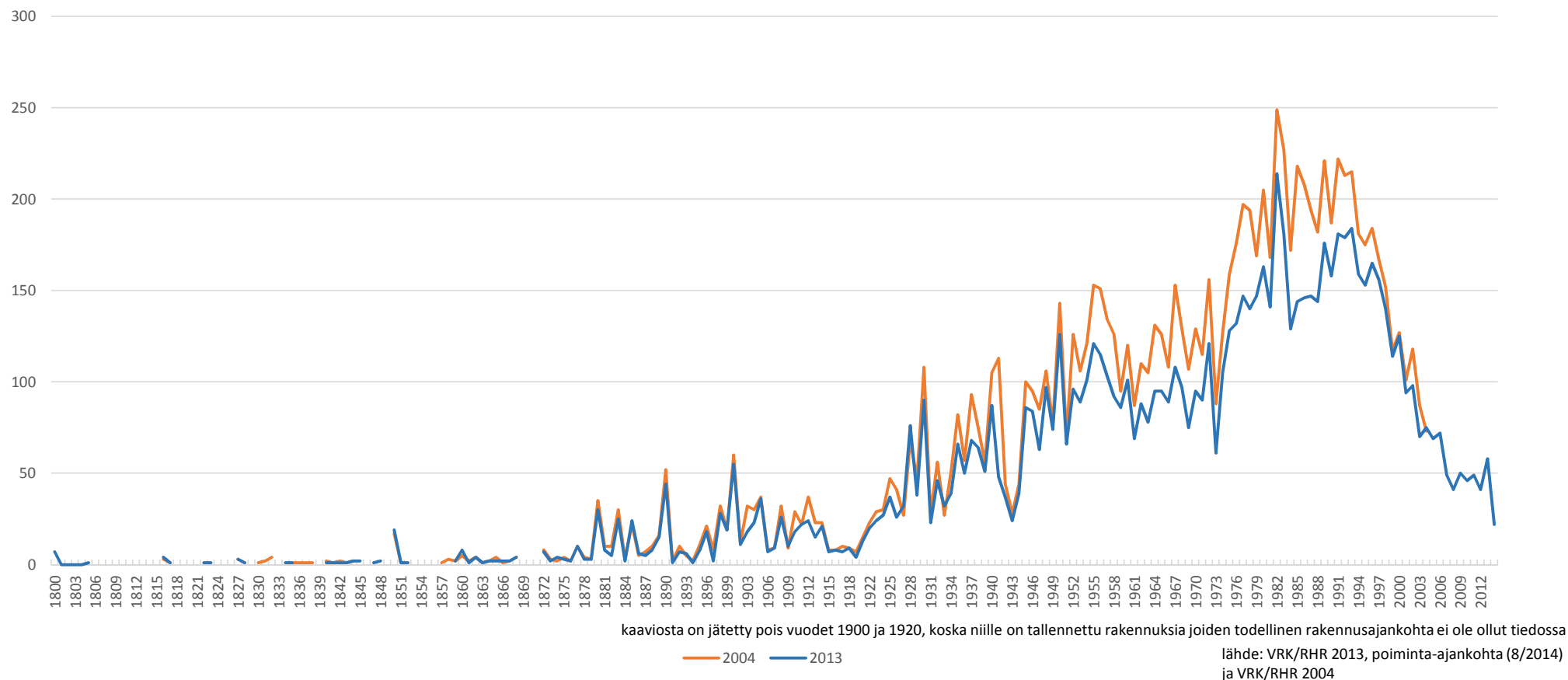
kaaviosta on jätetty pois vuosi 1920, koska sille on tallennettu rakennuksia joiden todellinen rakennusajankohta ei ole ollut tiedossa

Valtion omistamien rakennusten määrän suhteellinen muutos 2004-2013 eri vuosikymmeninä
rakennettujen rakennusten osalta

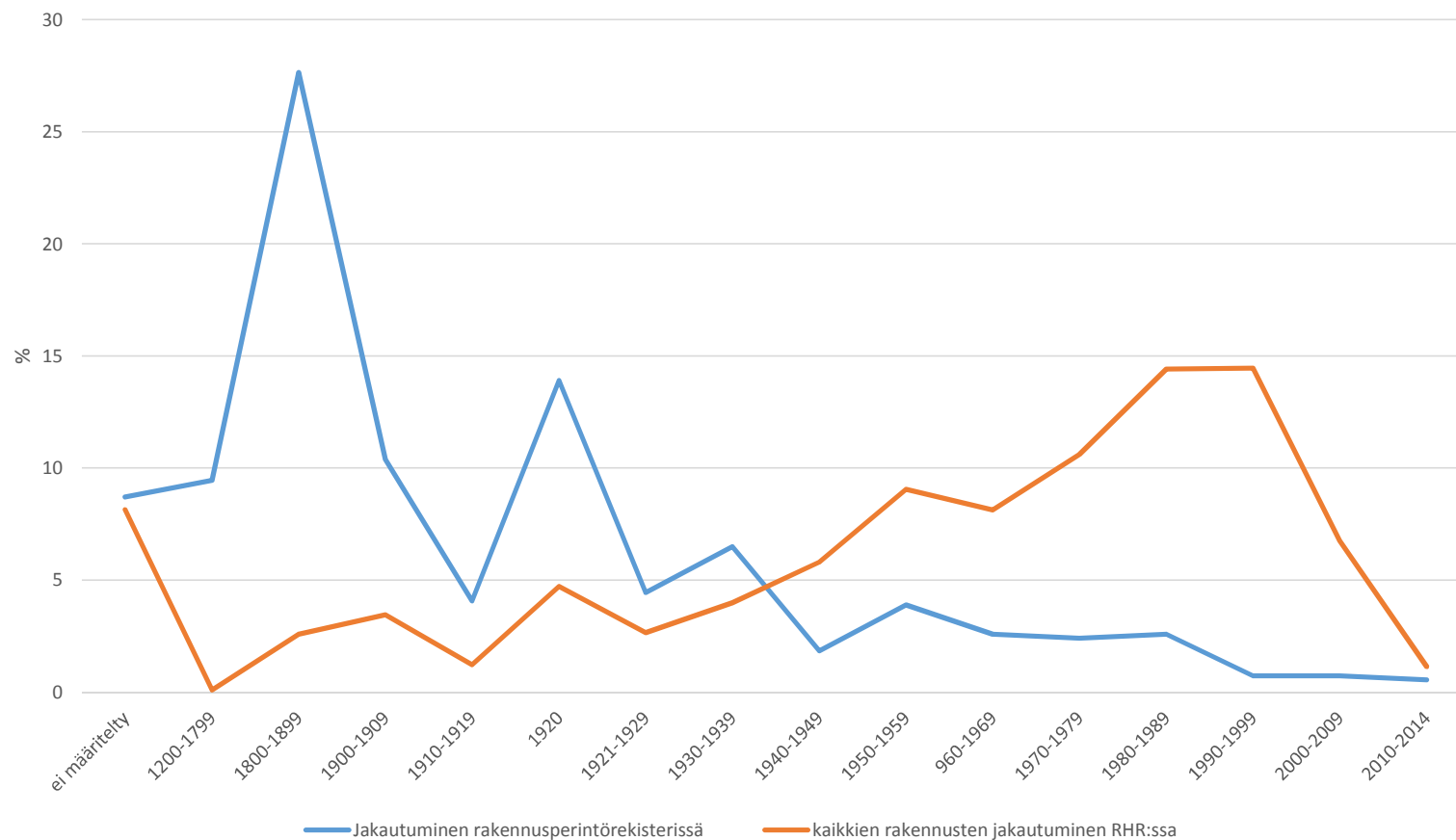

lähde: VRK/RHR 2013, poiminta-ajankohta (8/2014)
ja VRK/RHR 2004

Vuosina 2004 ja 2013 valtion omistuksessa olleiden rakennusten määrät rakennusvuosittain

Valtion omistamien rakennusten jakautuminen eri ajanjaksoille rakentamisaikajakoon mukaan

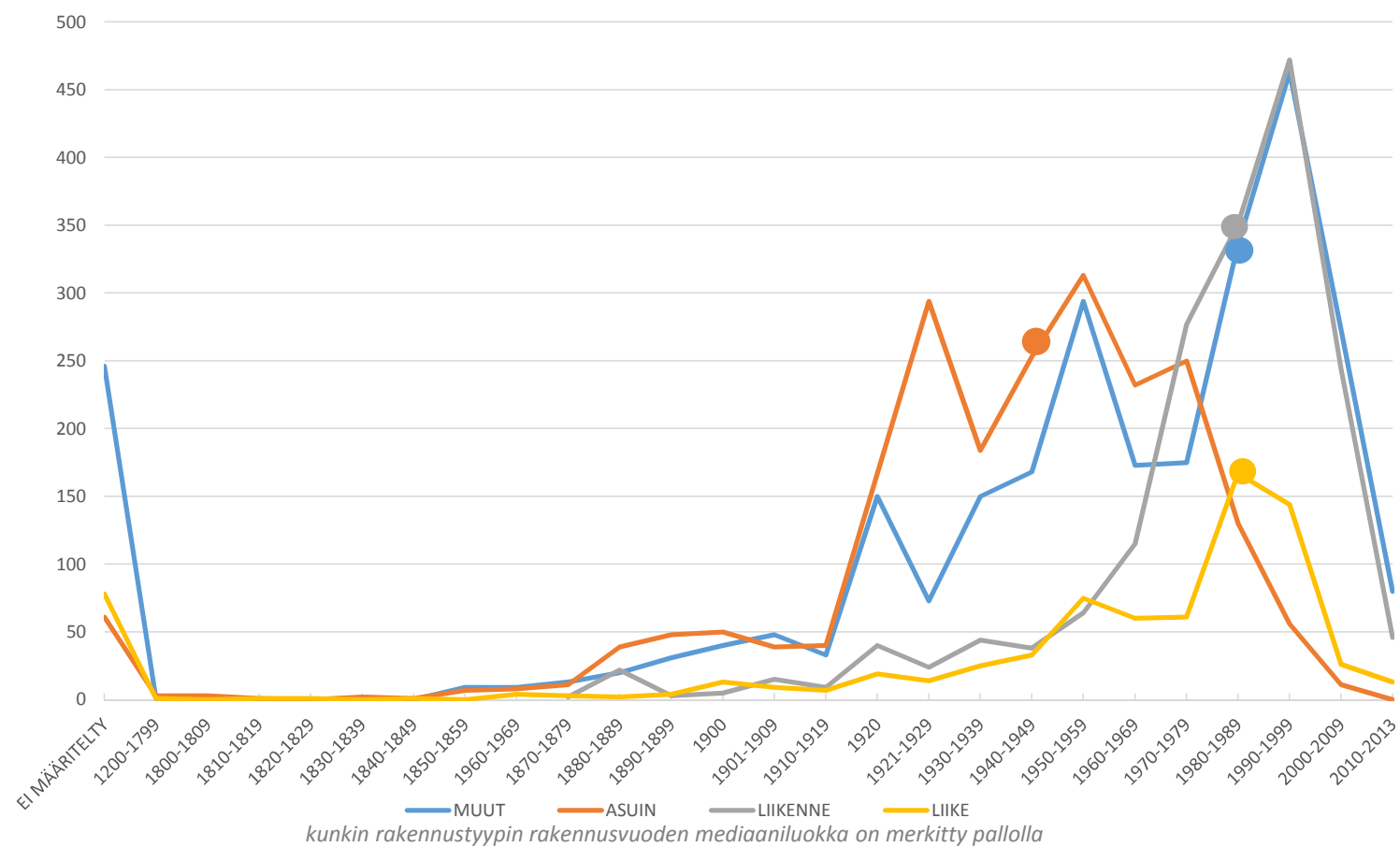

lähde: VRK/RHR 2013, poiminta-ajankohta (8/2014)
ja VRK/RHR 2004

MV: rakennusperintörekisteri 3.12.2014

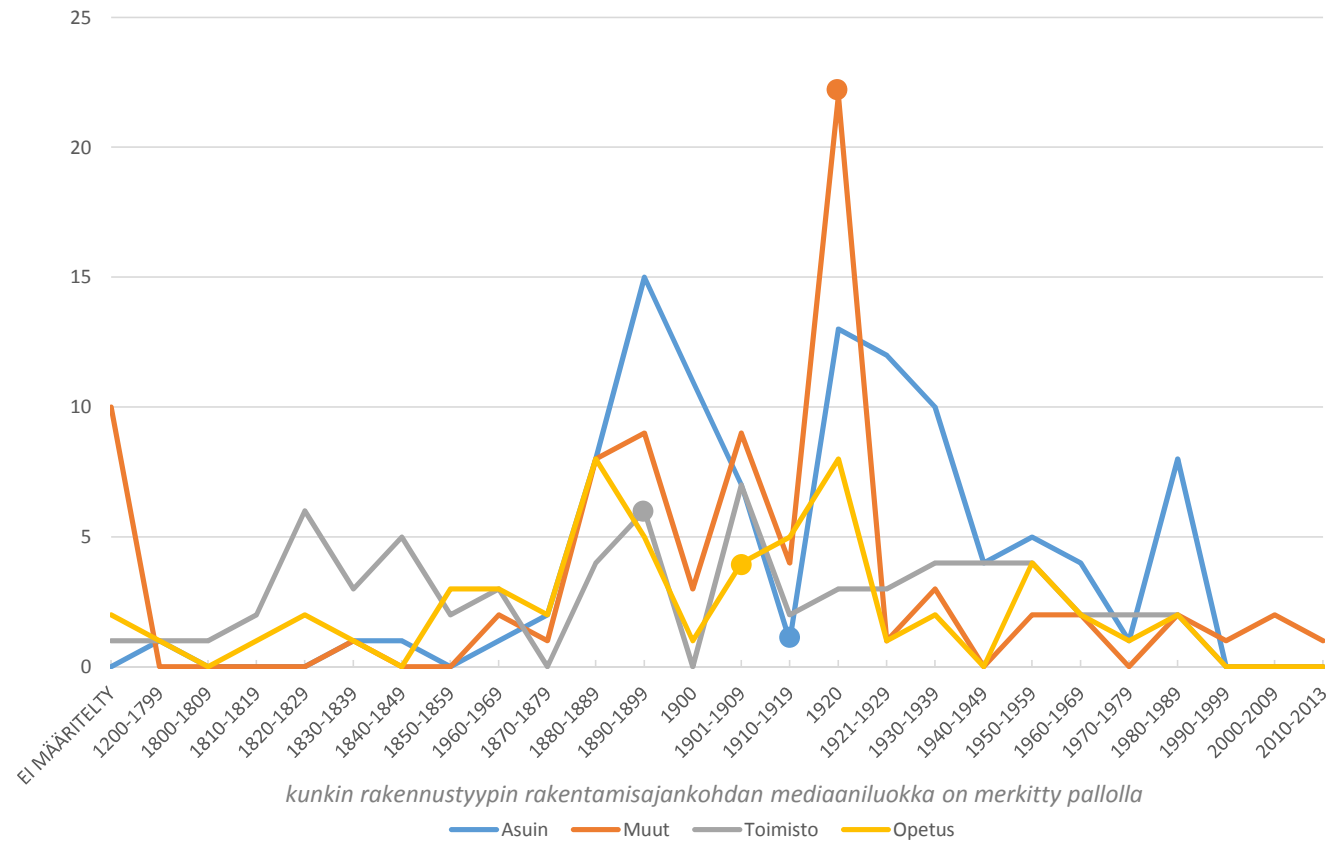
Huom. Vuodelle 1920 on tallennettu rakennuksia, joiden todellinen rakennusaika on tuntematon

Erityyppisten rakennusten ikäjakama,
yleisimmät käyttötarkoitukset valtion omistamissa rakennuksissa

lähde: VRK/RHR 2013, poiminta-ajankohta (8/2014)

Rakennusperintörekisterin valtion omistamien rakennusten ikäjakauma, yleisimmät käyttötarkoitustyytit

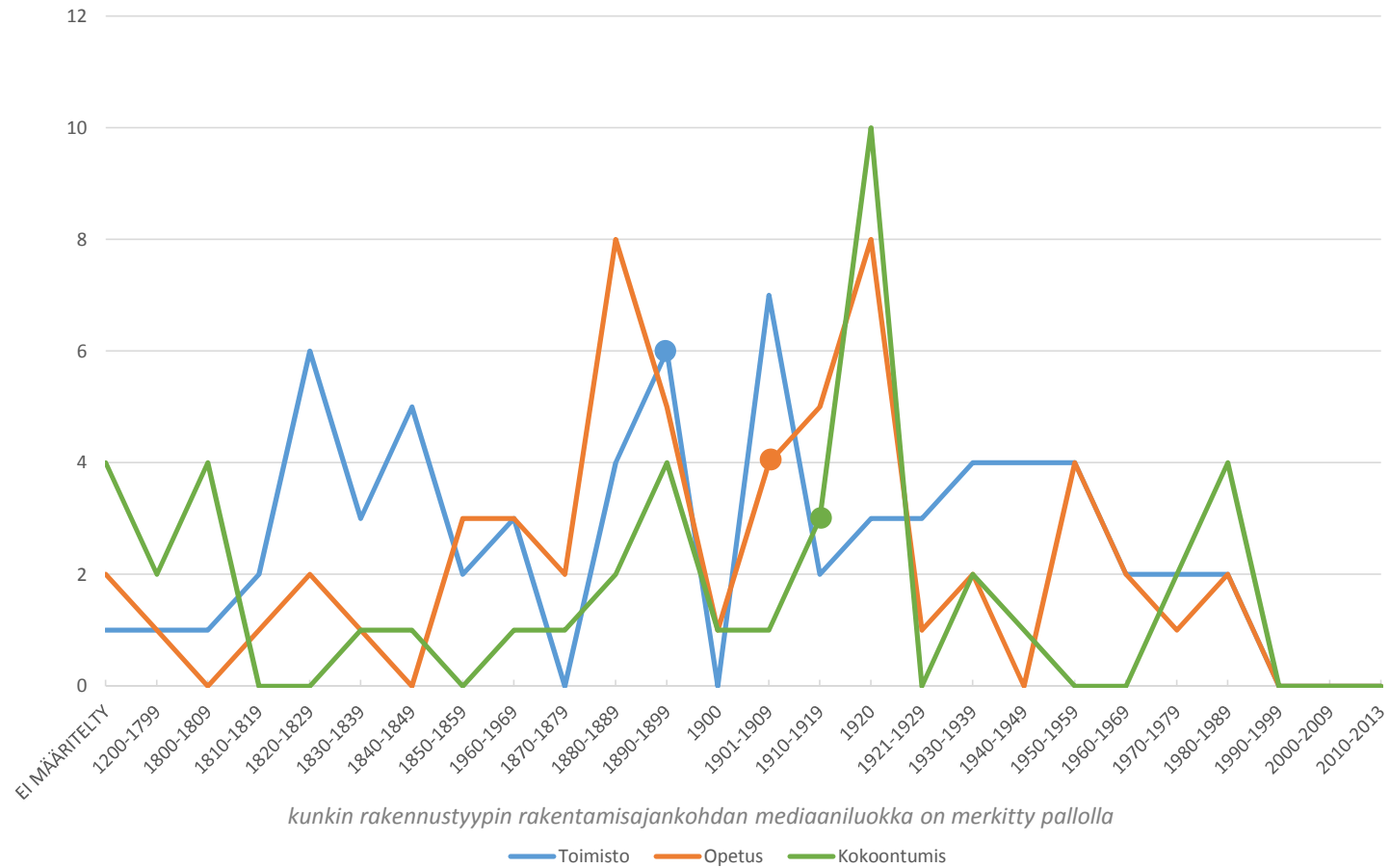

kunkin rakennustyyppin rakentamisajankohdan mediaaniluokka on merkitty pallolla

Asuin Muut Toimisto Opetus

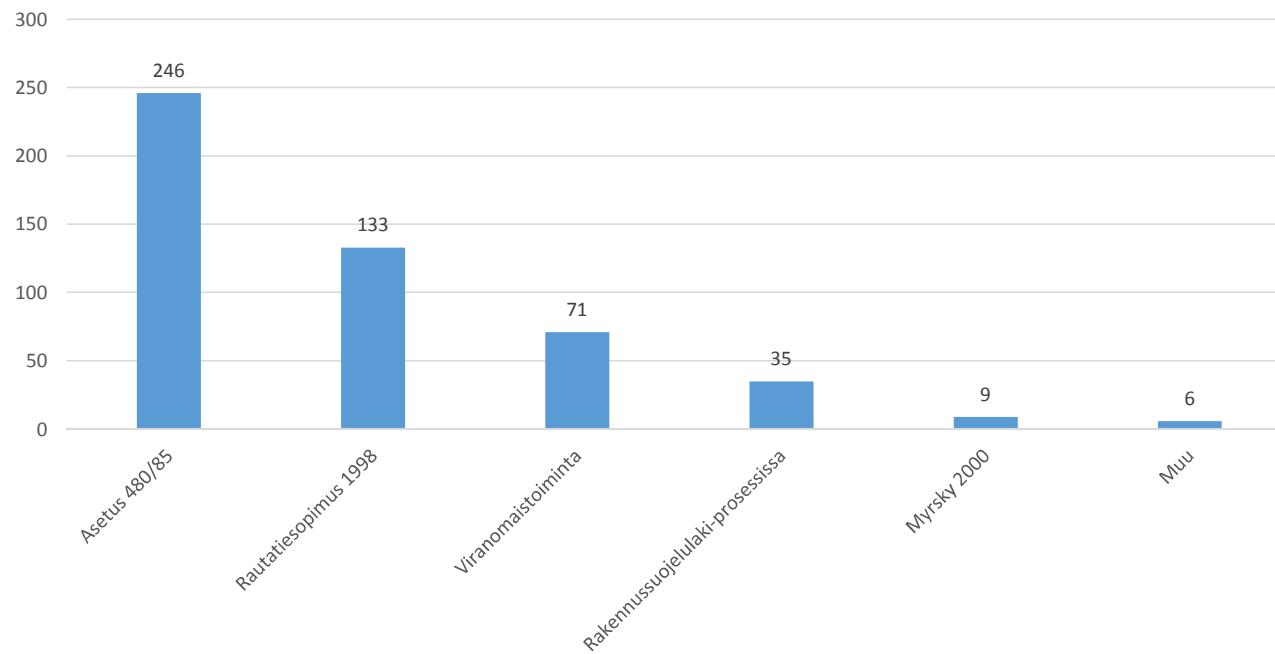
lähde: VRK/RHR 2013, poiminta-ajankohta (8/2014),
MV rakennusperintörekisteri 3.12.2014

Rakennusperintörekisterin valtion omistamien rakennusten ikäjakauma, suhteelliselta osuudelta yleisimmät käyttötarkoitustyytit

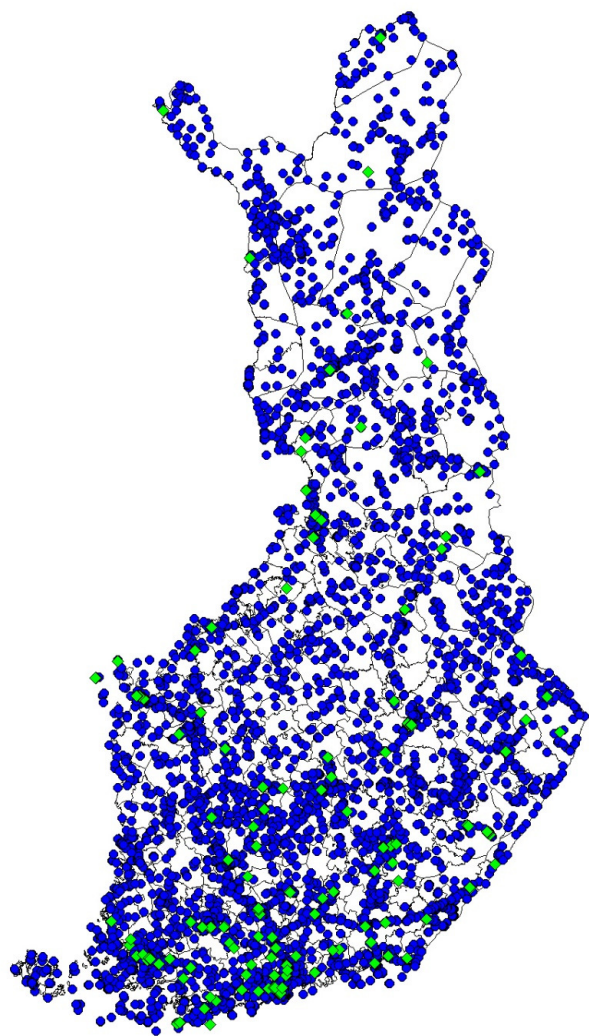

lähde: VRK/RHR 2013, poiminta-ajankohta (8/2014),
MV rakennusperintörekisteri 3.12.2014

Rakennusperintörekisterissä olevien valtion omistamien rakennusten
jakautuminen eri ”suojeluvälineen” mukaisesti

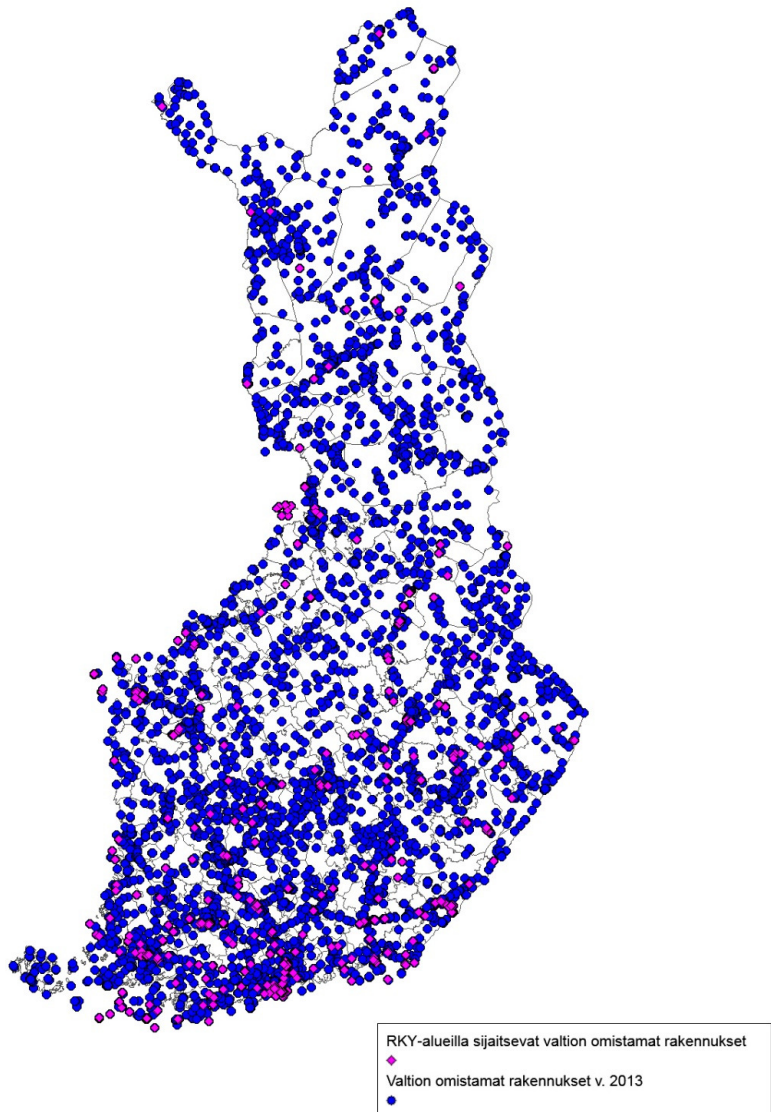

lähde: VRK/RHR 2013, poiminta-ajankohta (8/2014)
ja VRK/RHR 2004
MV: rakennusperintörekisteri 3.12.2014

10991 valtion omistamasta rakennuksesta 500 on myös Museoviraston rakennusperintörekisterissä. Vertailu on tehty rhr-tunnuksien perusteella.

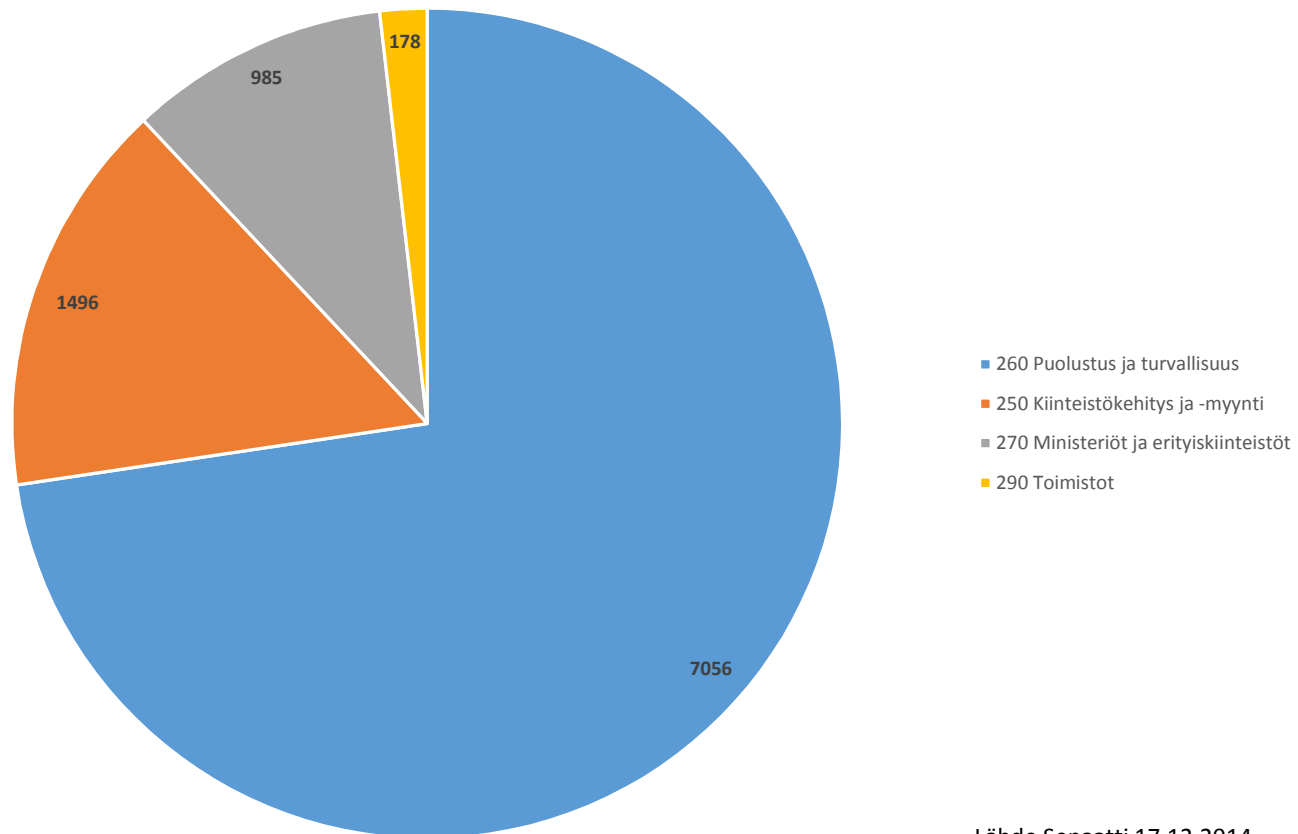
10991 valtion omistamasta rakennuksesta 2215 rakennusta sijaitsee RKY-alueilla.

Senaatin omistamat rakennukset

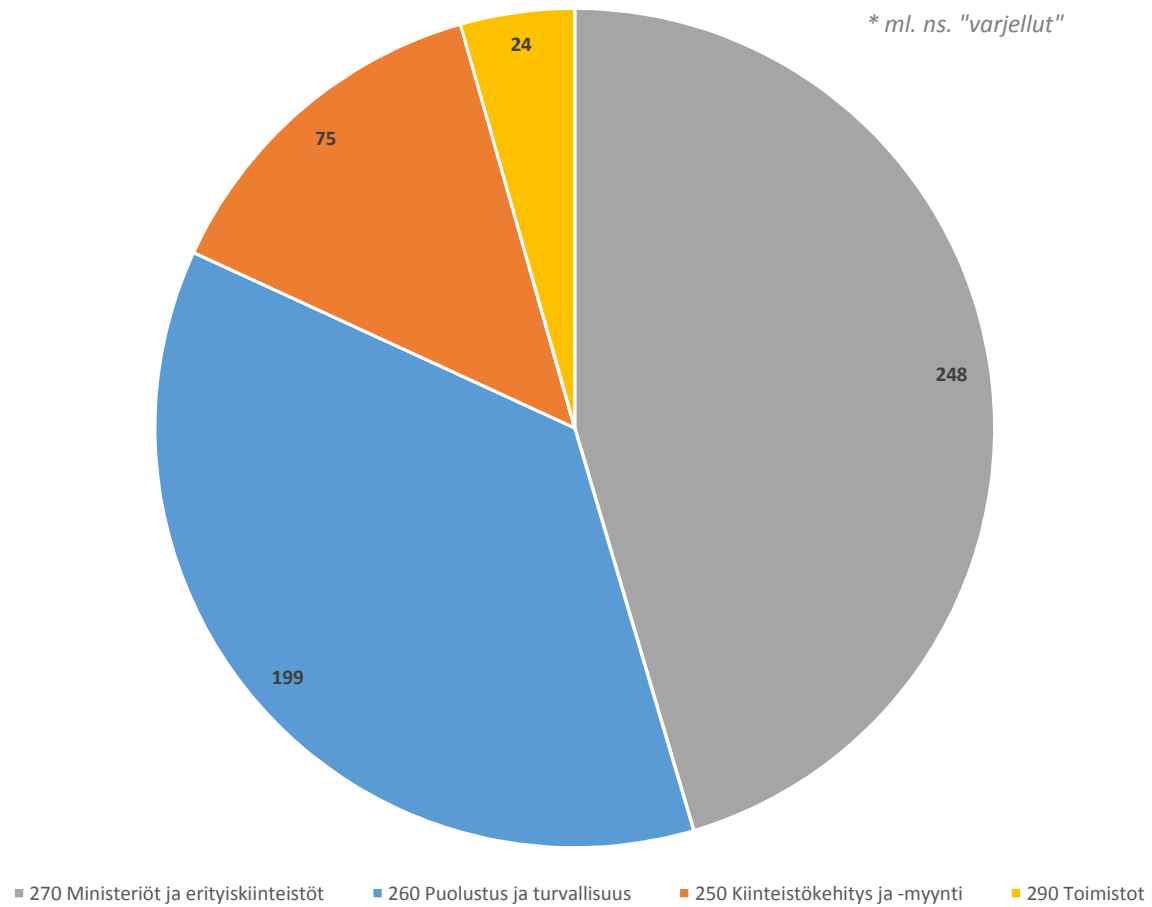
Perustuu Senaatin tietojärjestelmästä saatuihin tietoihin 17.12.2014

Senaatin omistamien rakennusten jakautuminen toimialan mukaan

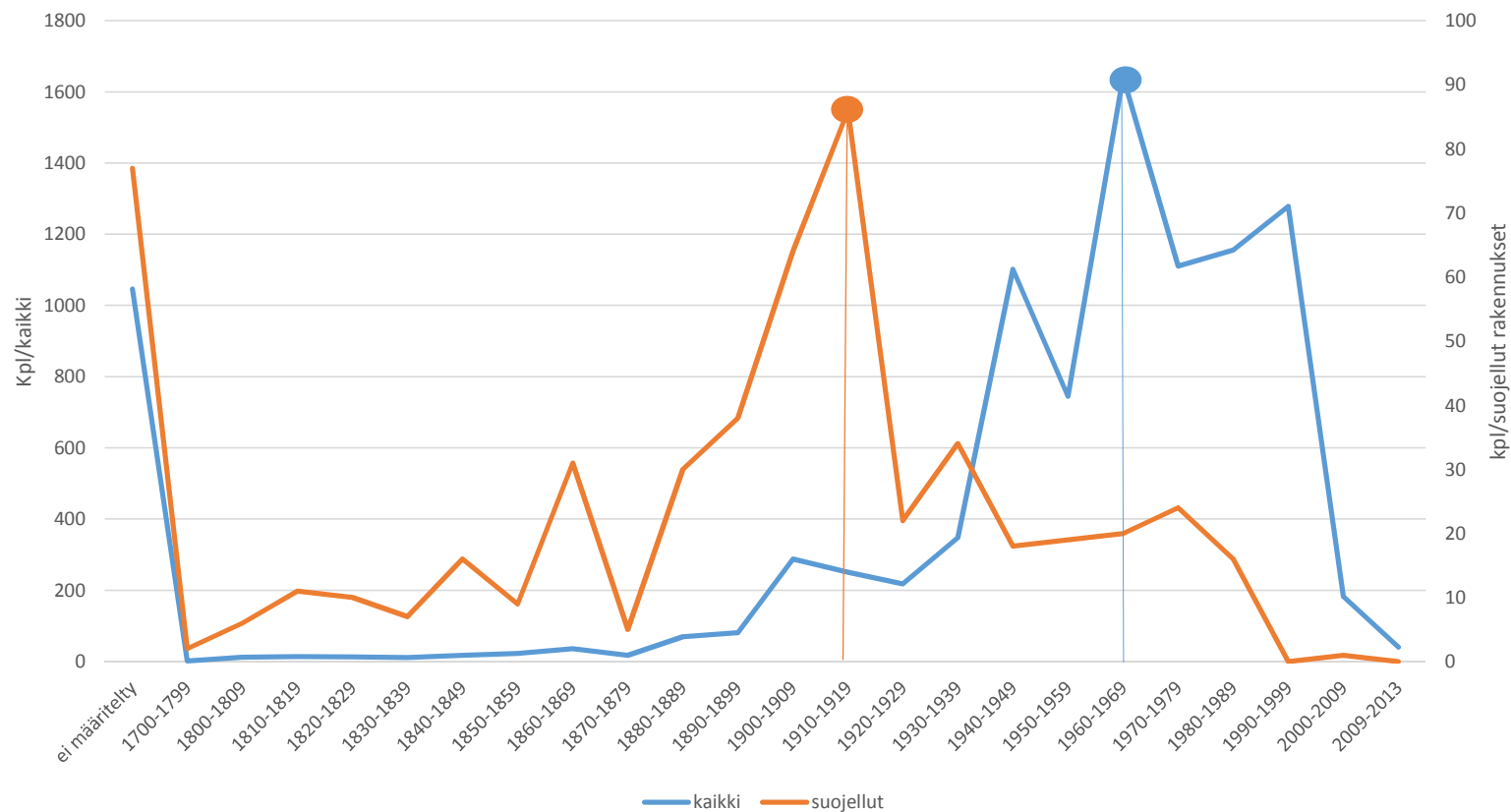
Lähde Senaatti 17.12.2014

Senaatin omistamat suojellut* rakennukset toimialan mukaan

Lähde Senaatti 17.12.2014

Senaatin kaikkien rakennusten ja suojeltujen rakennusten ikäjakauma

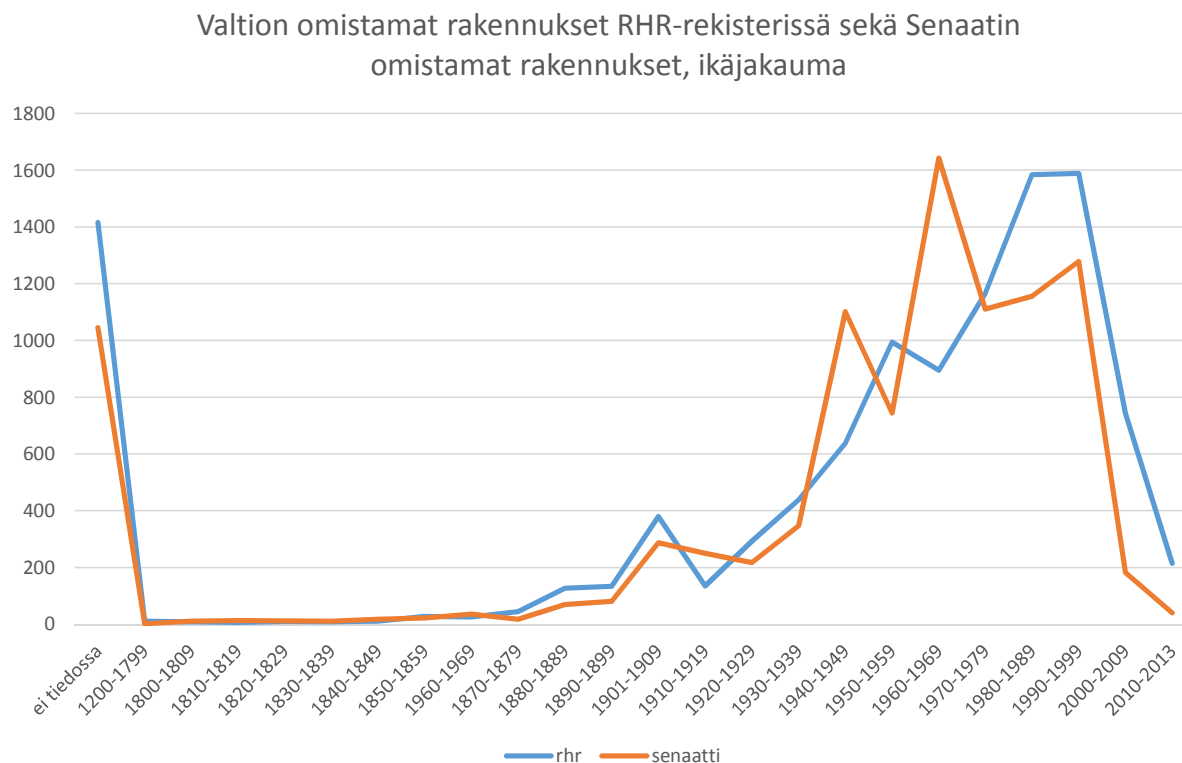
Valmistumisvuoden mediaaniluokat on merkitty palloilla

Lähde Senaatti 17.12.2014

Aineistojen luotettavuudesta ja laadusta

RHR-aineiston puute on, ettei rekisterissä ole kaikkien rakennusten tietoja ollenkaan. Valtion omistamista rakennuksista puuttuu mm. Puolustusvoimien rakennuksia, mutta myös muita.

Alla olevasta kuvaajasta näkyy, että Senaatin järjestelmässä on joidenkin vuosikymmenien osalta enemmän rakennuksia kuin koko RHR:ssä.

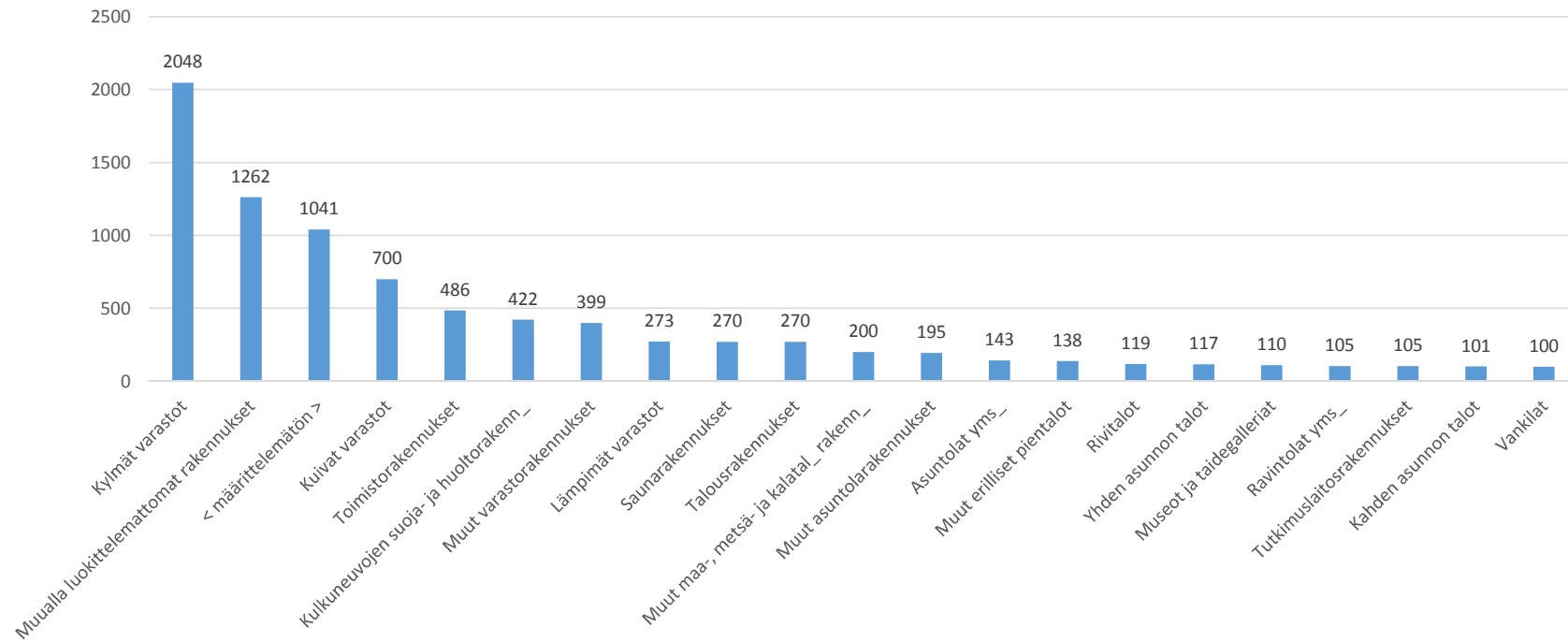

Eri aineistojen ”ikäjärjestys”

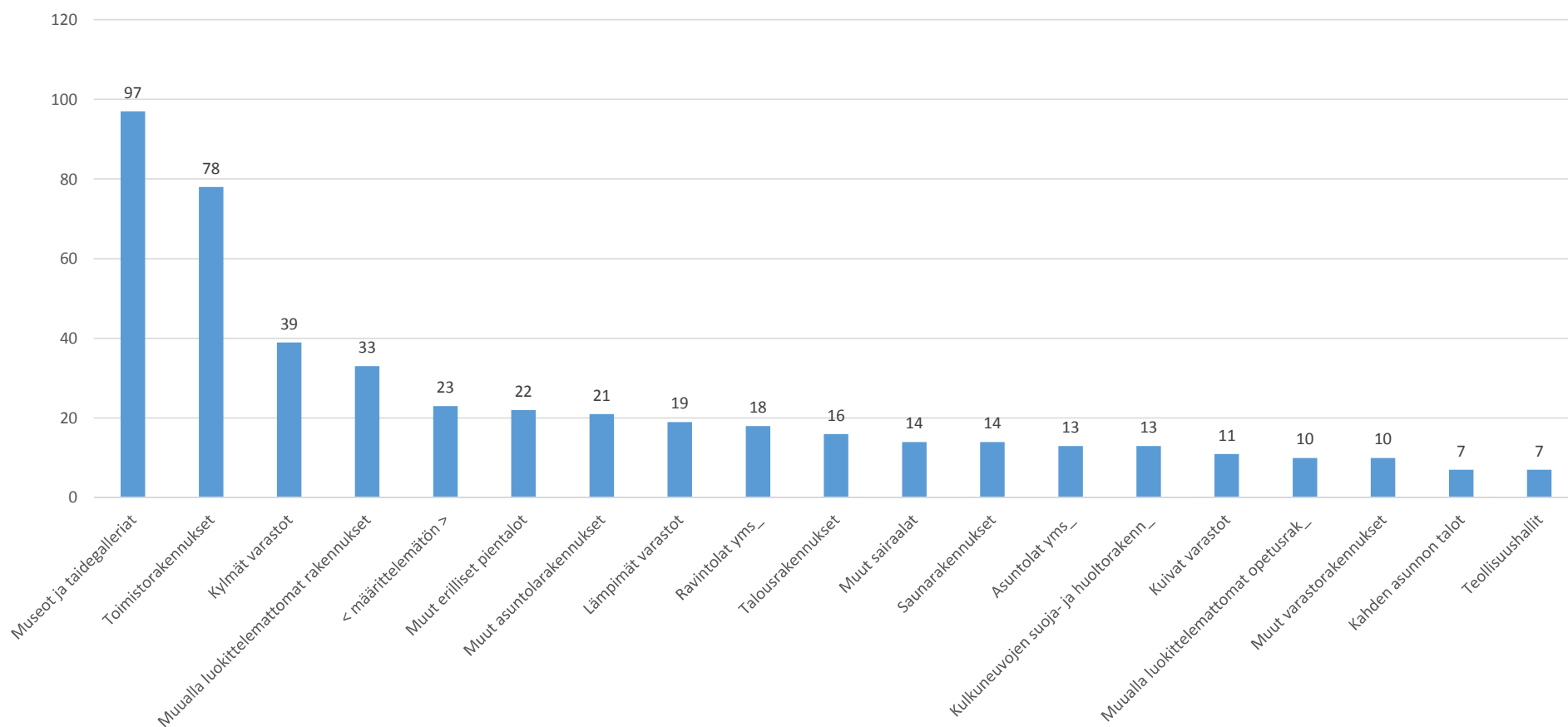
	valmistumisvuosien mediaani
Valtion omistamat rakennukset rakennusperintörekisterissä	1909
Senaatin suojellut rakennukset	1911
Senaatin kaikki rakennukset	1967
Valtion omistamat rakennukset RHR:ssa 2004	1972
Valtion omistamat rakennukset RHR:ssa 2013	1976

** Metsähallituksen suojeltujen rakennusten tietojen osalta ei ole ollut käytettävissä valmistumisaikaa tietoa*

Senaatin rakennusten yleisimmät käyttötarkoitukset (Senaatin oma luokitus)

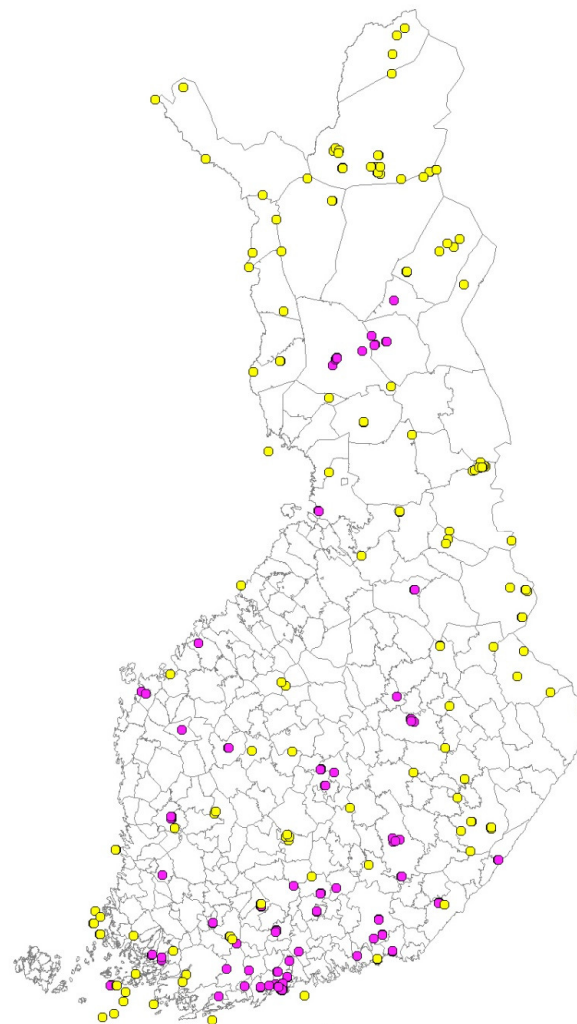

Senaatin suojeltujen rakennusten yleisimmät käyttötarkoitukset (Senaatin oma luokitus)

Ne käyttötarkoitustyytit, joiden joukossa ei ole suojeltuja rakennuksia Senaatin järjestelmässä

Käyttötarkoitus	lkm Senaatin järjestelmässä	suojeltuja
Vankilat	100	0
Yhdyskuntatekniikan rakennukset	62	0
Muut urheilu- ja kuntoilurakennukset	25	0
Vapaa-ajan asuinrakennukset	24	0
Muut suojarakennuks_	17	0
Muut huoltolaitosrakennukset	16	0
Kasvihuoneet	14	0
Asuinkerrostalot (P)	13	0
Vuokrattavat lomamökit ja -osakkeet	12	0
Tietoliikenteen rakennukset	10	0
Muut kokoontumisrakennukset	9	0
Teollisuus- ja pienteollisuustalot	9	0
Muut terveydenhuoltorakennukset	8	0
Teollisuusvarastot	8	0
Väestönsuojat	7	0
Muut myymälärakennukset	6	0
Terveyskeskukset	5	0
Erikoisluolat	3	0
Pysäköintitalot	2	0
Kauppavarastot	1	0
Uimahallit	1	0

MV 19.12.2014

lähteet: Metsähallitus marraskuu 2014,
Senaatti-kinteistöt joulukuu 2014

Metsähallituksen suojellut rakennukset
● 414 rakennusta

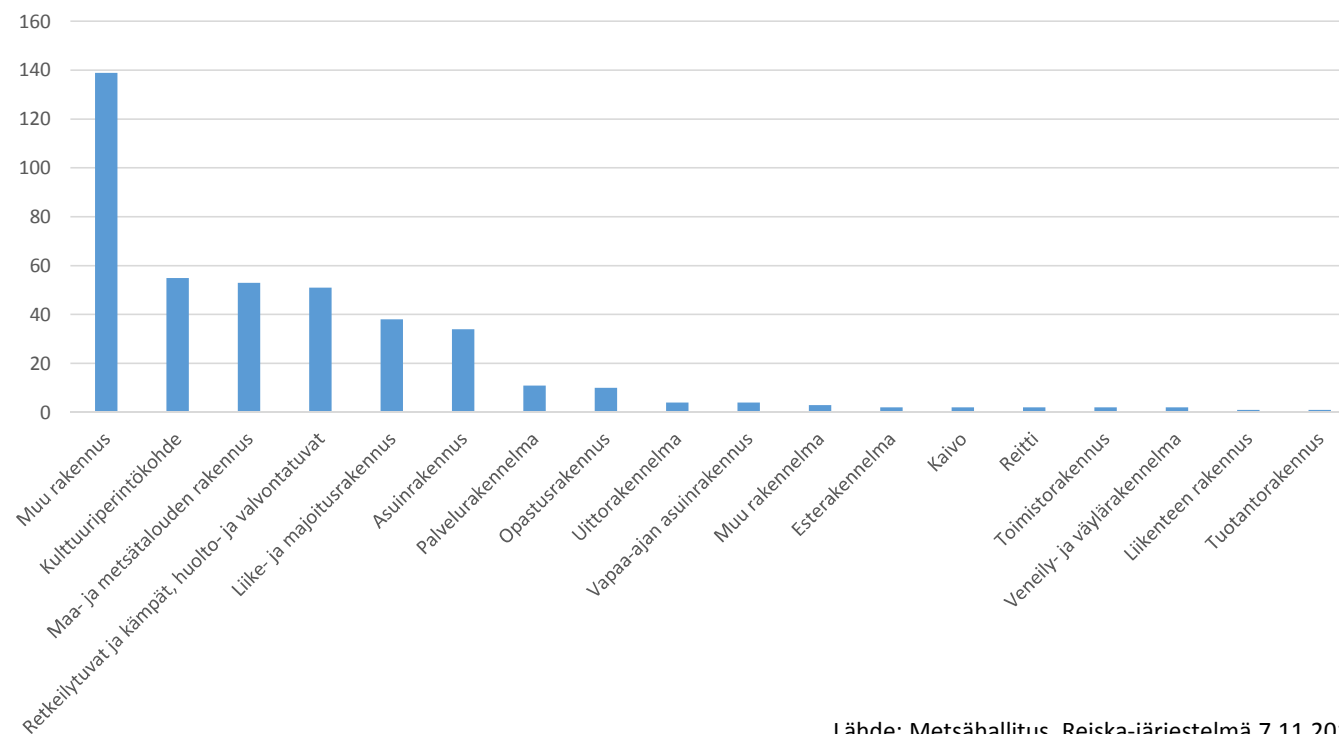
Senaatin suojellut rakennukset
● 463 paikannettua rakennusta (+ 83, joille ei ole paikkatietoa)

Rakennusaineistojen yhdistely ei paikkatietoaineistoihin

	sijaitsee taajama-alueilla	Sijaitsee RKY-alueilla	Sijaitsee valtak. arvok. maisema-alueilla
Senaatin kaikki rakennukset	26 %	21 %	4 %
Senaatin suojellut rakennukset	66 %	71 %	14 %
Metsähallituksen suojellut rakennukset	3 %	52 %	9 %

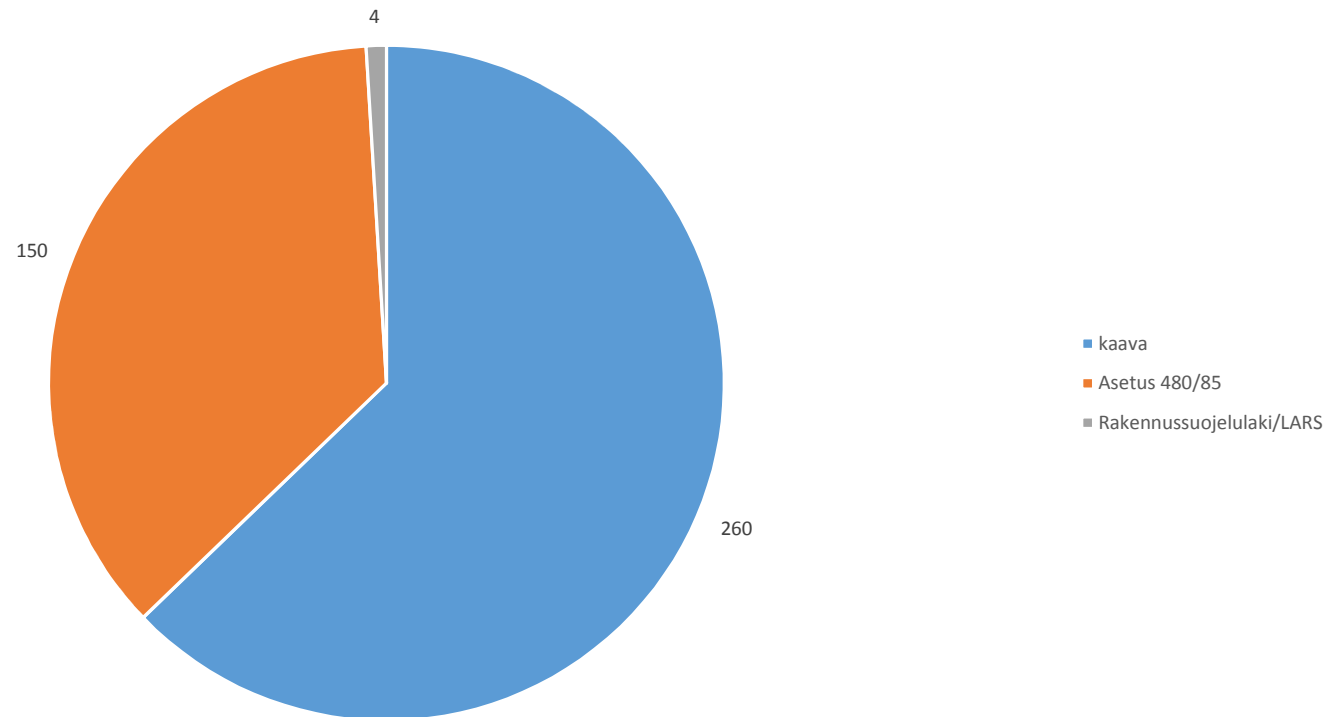
Metsähallituksen omistuksessa olevat suojellut rakennukset ja rakennelmat
Lähde: MH/Reiska-järjestelmä 7.11.2014

Metsähallituksen omistamat suojellut rakennukset ja rakennelmat tyyppin mukaan
(414 kpl)

Lähde: Metsähallitus, Reiska-järjestelmä 7.11.2014

Metsähallituksen omistamien suojeltujen rakennusten ja rakennelmien jakautuminen
suojelutavan mukaan

Lähde: Metsähallitus, Reiska-järjestelmä 7.11.2014

